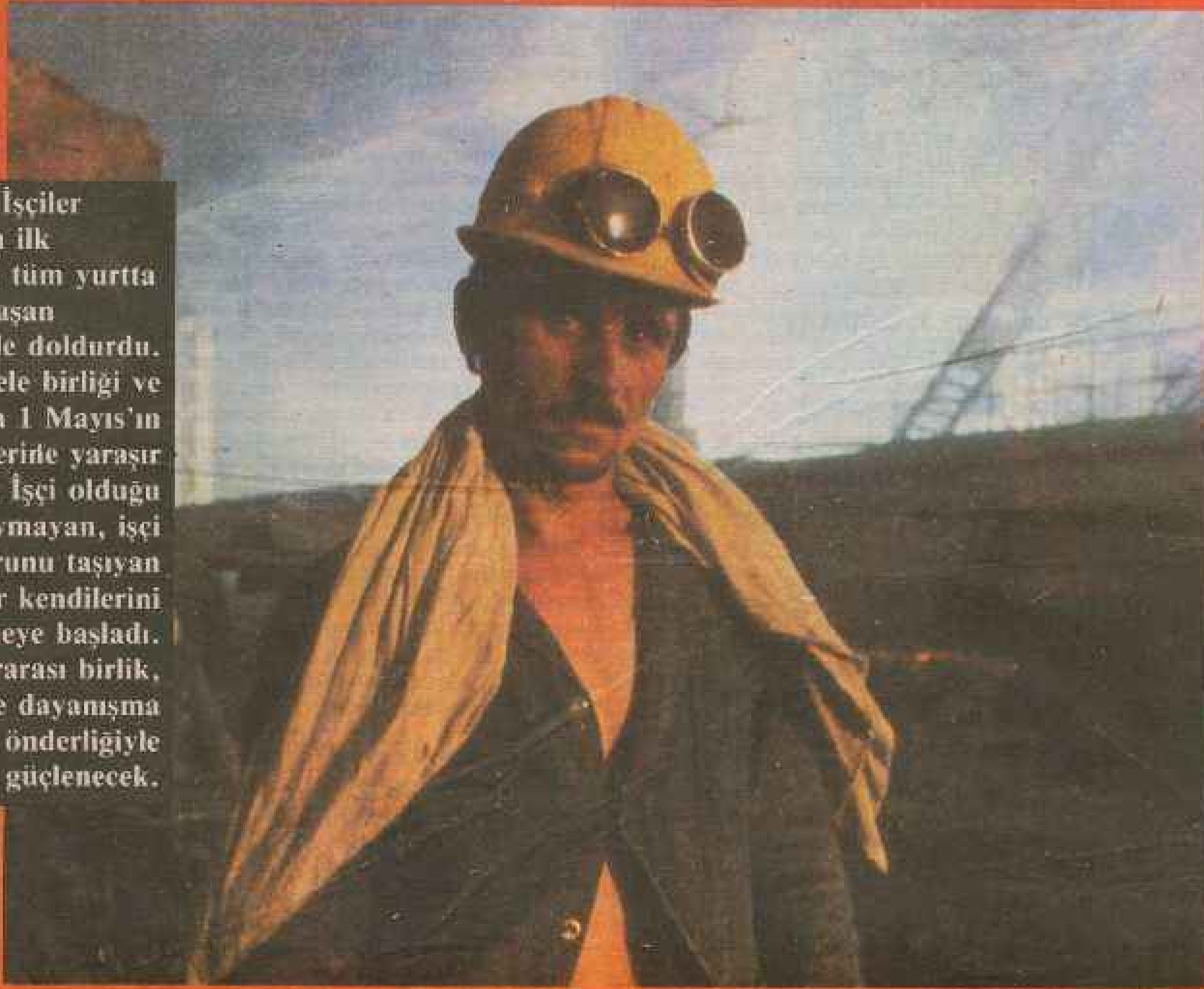
SAYI: 30 FİYATI: 2500 TL. (K.D.V. dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ MAYIS 1989



1 Mayıs. İşçiler 1989'un ilk aylarını tüm yurtta yaygınlaşan direnişleriyle doldurdu. Mücadele birliği ve dayanışma 1 Mayıs'ın geleneklerine yaraşır biçimde gelişti. İşçi olduğu için eziklik duymayan, işçi olmanın gururunu taşıyan işçiler kendilerini farkettirmeye başladı. Uluslararası birlik, mücadele ve dayanışma böyle işçilerin önderliğiyle pekişip güçlenecek.

İŞÇİLER ÇAĞ ATLIYOR
Yıldırım Koç

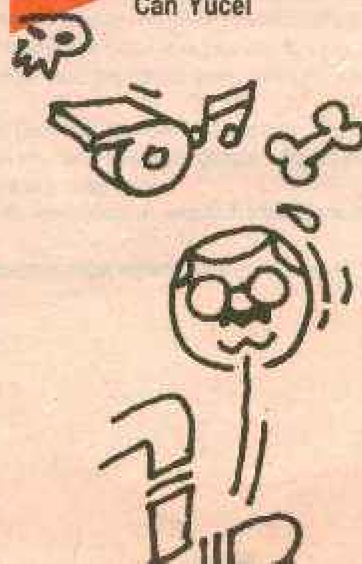


HOŞ GELDİN YA ŞEHRİ RAMAZAN!

Deniyor ki, tüm olup bitenlere karşın Türkiye'de laiklik sağlam temellere oturmuştur, bir geri dönüş olamaz. Profesör Dr.Tahsin Yazıcı geçenlerde şöyle diyordu: '1980 öncesi İranı'nı gören ve tanıyan biri, bugünkü Humeyni İranı'nı tasavvur bile edemezdi. Şah döneminde despotik bir yönetim vardı ama İran eni konu laik bir ülke görünümündeydi. Bundan da geri dönülmez sanılırdı. Oysa öyle bir dönüldü ki... Bugün de Türkiye'ye bakıyorum da, geleceğimizden ürküntü duyuyorum.'

İLHAMİ SOYSAL

AYAK TOPU
Can Yücel



İÇİNDEKİLER

3 1 MAYIS
GÜL ÇAKIR, DİLEK A.KANAT
4 HALKLAŞAN İŞÇİ HAREKETİ
SÜREYYA ÖRGEN
6 İŞÇİ SINIFI ÇAĞ ATLIYOR
YILDIRIM KOÇ
8 İŞÇİ NEDEN "AÇIZ" DİYOR
VEYSİ SEVİĞ
10 KANTARIN TOPU NEDEN YERİNDEN FIRLADI
TEKTAŞ AĞAOĞLU
11 SHP VE İKTİDAR
SADUN AREN
12 "NE OLACAK ŞİMDİ" YERİNE "NE YAPMALI ŞİMDİ"
TEVFİK ÇAVDAR
14 HOŞ GELDİN YA ŞEHRİ RAMAZAN
İLHAMİ SOYSAL
15 BANKO'DAN BANKA'YA
ERDAL ATABEK
16 "DAYAN, KİTAP İLE"
REHA İSVAN
17 SHP VE GENÇLİK
TAHİR HATİBOĞLU
18 *VEDAT TÜRKALİ İLE SÖYLEŞİ-2*
ÇAĞATAY ANADOL
20 ORMANSIZLAŞAN TÜRKİYE
DOÇ.DR.YÜCEL ÇAĞLAR
22 "KADIN"IN GÜNAHI!
GÜLTİN KAÇMAZ
24 DANİLOV MANASTIRININ ÇANLARI
ORHAN İYİLER
26 ALACAK ÇOK YOL VAR
M.SEMİH GEMALMAZ
27 YENİ BİR DERGİ
SADUN AREN İLE SÖYLEŞİ
28 AYAK-TOPU
CAN YÜCEL
29 GÖRÜŞME
REFİK DURBAŞ
30 BÜYÜKLER PASTAYI PAYLAŞSIN KÜÇÜKLER ÇÖPLENSİN
M.FIRAT YANARDAĞ
32 SINAİ KİTLERDE VERİMLİLİK
NURİ KARACAN
34 YASALAŞMA SÜRECİNE TARİHSEL YAKLAŞIM VE BİR DÜŞSEL ÖNERİ
VEYSİ SARISÖZEN
36 BAŞARISIZ DARBENİN ARDINDAN
PROF.DR.ZAFER ÜSKÜL
38 SPARTAKÜS OLMAK
AHMET KAÇMAZ

"SOKAK" GERİ GELİYOR

Özal, elbette "tıynetinden", ama Özal'la sınırlı bir karakter sorunu olarak değil, geliş biçiminde ve amacında saklı tıynetinden ötürü gitmek istemiyor. O halde gönderilmeli. İstenmeden gelen iktidarlar, ancak gönderildikleri takdirde giderler. Dünyada hep böyle olmuştur, "olağanı" budur da, Türkiye'de açıklama "olağandışı" olanda aranmalıdır. Olağandışı olan şey Türkiye'de **muhalefettir.**

Muhalefettir çünkü, seçim sonuçlarını **görmek** ve bunun icabını yerine getirmektense bu sonuçları **yorumlamayı** öne alan muhalefet, muhalefet değildir. Bunun muhalefet olmadığı, sözde her şeyin tartıya sürüldüğü bir seçim kapışmasında Türkiye'nin hayati sorunlarının gündeme dahi gelememiş olmasından da bellidir. İşçi ve emekçi hakları, insan hakları, demokratik ve siyasal haklar ve özgürlükler, işkence, zulüm ve hukuki temeli meşkuk onbinlerce mahkûmiyet ve bütün bunların siyasi ifadesi olarak 12 Eylül ile hukuki ifadesi olarak Kasım anayasası telaffuz edilmediler.

Madem ki muhalefetin bu tür sorunları yoktur, demek ki Türkiye'nin de böyle sorunları bulunmuyordu. O halde Özal'a karşı verilmiş yüzde seksen oyun anlamı içinde milletin bu tür sorunlardan kurtulmak istediği gibi bir "mesaj" aramak doğru olmazdı. Millet 'SHP'yi birinci parti", "DYP'yi sağın büyük partisi" ve öyleyse Özal'ı da "enflasyona karşı mücadelede" görmek istiyordu; işte seçim başka bir gelişmeye mahal olmadan bu üç sonucu da ortaya koyuyor, millet göreceğini görebiliyordu.

□

Türkiye'nin aktüel gündemini askerlerle, Özal'la, bunların arkasındaki iç ve dış desteklerle, dünyadaki ekonomik ve siyasi konjoktürle açıklıyorduk, açıklamamızda boşluklar kalmıyordu. Ama artık bu yeterli, seçimin ortaya koyduğu sonuçlardan sonra geçerli olmayacak. Muhalefet var mı yok mu, hangi konuda ne kadar var, bunları da saptamak zorunlu olacak. Türkiye'nin Özal'dan gayri alternatifi yok demek, Türkiye'de muhalefet yok demeye geliyor. Bu ne kadar doğru?

DYP ve SHP bağlamında sonuna kadar doğru. Sosyalistlerin ve devrimci sol güçlerin durumu açısından da yazık ki doğru. Tek doğru olmadığı alan, yaşamın beklemeyen gerçeğidir. O da işte kendini "dilsiz ve sağır" olarak "sokakta" ortaya koyuyor. "Sokak" geri geliyor.

"Sokağı", şimdilik sadece işçiler ve o da ekmekten ibaret bir taleple taşıyorlar. "Sokak" henüz sosyal zenginliğine ulaşmış değil. Ama ulaşacağı, "provokasyon edebiyatını" aşıp şenleneceği, toplumun bütün renkleriyle açılıp saçılacağı, sandığa da yansıyan ve "SHP'yi birinci parti", "DYP'yi sağın büyük partisi" yapan etkilerinden bellidir. Öyleyse "muhalefet" hiç de muhalif olamadan kaydettiği gelişmeyi işte bu, "sokağın" geri geliyor olmasına borçludur. "Sokağı" herkesin içine sindirmesi gerekiyor. "Sokak" ayrıklar ve aykırılıklarıyladır; yanlışı ve eğrisi vardır; doğru olan kendisidir. RP'li Urfa belediye başkanı "Atatürkçü değilse" demek ki değildir. **Konyalı** "kadınları kafese, türbana kapatacağım" diyerek **seçilmiştir**, aldığı oyların yarısı kadınlardandır. Bunlar, kendileri demokrat değilseler de fraklı baykuşlardan farklı olarak sokaktadırlar, öyleyse demokrasinin doğrulayıcısı ve fakat insan aklının kusurudurlar. İrtica orda değil, laik despotizmdedir. Dini irticaya en büyük darbe, onu özgür kılmaktır; iyi ya, işte o da özgürlük istemiyor mu?

Türkiye'de galiba muhalefet var da, henüz **dili** ve **kulağı** oluşmamış. Sakınca, bu "olağandışılığın" olağan görülmesinde yatıyor.

□

GÖRÜŞ 1988 cildi çıktı. Yirmibin lira fiyatla satılıyor. İstekler ödemeli posta ile karşılanacak.

Fiyatımızı Kasım 1988'de 2000 liraya çıkarmıştık. Kağıt fiyatlarındaki artışa dayanmaya çalıştık altı ay boyunca. Bu arada gazeteler birkaç kez fiyatlarını artırdılar. Biz de nihayet Mayıs sayımızdan itibaren beş yüz liralık bir artışla fiyatımızı 2.500 liraya çıkarıyoruz. ■

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

EKONOMİ VE POLİTİKADA
Görüş

▶ **Sahibi:** *Şükrü Çelikyapı* ▶ **Yayın Yönetmeni:** *Çağatay Anadol* ▶ **Yazı İşleri Müdürü:** *Erdal Şahin* ▶ **Yazışma:** *GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul* ▶ **Fiyatı:** *Yurt içi 2500.-TL. Yurt dışı 3 DM.* ▶ **Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):** *Yurt içi 22.500.-TL. Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ▶ **Dizgi:** *Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40* ▶ **Ofset Hazırlık:** *SOS Ofset Tel: 511 25 36* ▶ **Baskı:** *Teknografik* ▶ **Genel Dağıtım:** *GAMEDA*



Bir gün 1 Mayıs'ı da böyle kutlayacaklar. Tersane işçileri Salıpazarı'ndan Galata köprüsüne kadar yürüyerek "işçiler el ele, genel greve" diye haykırdılar. Gün gelecek özgürlükleri için de alanlara taşacaklar.

1 MAYIS

II. Enternasyonal'in Paris Kongresi'nde 1 Mayıs'la ilgili kararın alınmasından bu yana yüz yıl geçti: "Belirlenmiş olan tarihte, bütün ülkelerde ve bütün şehirlerde uluslararası bir gösteri yapılacak ve gösteri aracılığıyla emekçiler, sekiz saatlik işgününün kabul edilmesi ve Paris Kongresi'nin öteki kararlarının uygulanması için resmi makamları zorlayacaklardır". 1 Mayıs'ın ilk enternasyonal kutlanışı bu kararın ertesi yılına, 1890'a, rastlar. 1 Mayıs, sekiz saatlik işgünü için mücadele sınırlarını çoktan aştı, bizzat kendisini kabul ettirmesinden başlayarak sınıf mücadelesinin sembolü haline geldi. 1 Mayıs yasağında somutlanan sınıf saldırısı bunu yeterince anlatmıyor mu?

Burjuvazinin, bilcümle 1 Mayıs yasakçılarının, 1 Mayıs'ı "Komünist ülkelerin bayramı/ komplosu" olarak takdim edişi tarih bilgisi noksanlığından değildir. Her 1 Mayıs'ta ayyuka çıkan "ihtilal provası" yaygaralarının beslediği bir fobinin, cezası 7,5 yıldan başlayan bir "suç"un, kopkoyu bir antikomünizmle içiçe geçmiş antidemokratizmin ideolojik yansımasıdır bu. 1 Mayıs'ın sınıfsal niteliğini, üzerindeki yasak apaçık anlatmaktadır.

1 Mayıs'ın işçiler ve emekçilerce en temel bir hakkın tabii kullanımı halinde gerçekleşmesi, sınıf mücadelesinin kazanmış olduğu toplumsal meşruiyetin bir vurgusudur; 1 Mayıs'a konan yasak ise yalnızca işçilere değil, tüm topluma konan yasaklara da kriter oluyor, hele günümüz Türkiyesi'nde. 1 Mayıs İşçi Bayramı'nı kutlama hakkının bir daha geri alınamamacasına kazanılmasını, işte bu yüzden her şeyden önce bir demokrasi sorunu olarak görmek gerekiyor.

1 Mayıs'ın yasal kitlesel gösterilerle kutlanması 12 Eylül'den önce demokrasi mücadelesinin hedeflerindendi. Bugün, irili ufaklı her mücadelenin, çeşitli toplum kesimlerinin, en başta da işçilerin, emekçilerin, öğrencilerin, "kendilerine ait"miş gibi gözüken her sorununun dönüp dolaşıp rejim sorununa, demokrasi sorununa bağlandığı koşullarda ise 1 Mayıs sembolü daha bir öne çıkıyor, daha bir belirginleşiyor. 1 Mayıs yasağını aşmak demokrasi diye bir sorunu olan kim varsa onun önüne bir görev olarak gelip dayanıyor. Ama en başta da bu hakkın fiilen kazanılması olgusunda düğümleniyor.

1 Mayıs yasağı, şeklen öyle gözükse de, gösteri yaptırmama yasağı değildir. Sınıf bilincinin gelişimine, sınıf mücadelesinin toplumsal meşruiyetinin yaygınlaşmasına konmak istenen bir yasaktır. Böyle bir yasak koymak mümkün müdür oysa? Cevabı fabrikalardan grevlere, sokaklara taşanlar veriyor.

1970'li yılların ortalarında, yarım yüzyıllık bir yasaktan sonra kırılan 1 Mayıs tabusu, 12 Eylül'le birlikte görünüşte tekrar egemen kılınmış olsa da, kitleleri 1 Mayıs'tan vazgeçirmenin mümkün olmayacağını artık herkes bilmektedir. İşçi hareketinde yükselen dalga men edilen alanların yolunu açmaya yönelecektir... ■

Şiirler okundu, Nâzım'dan bile...

"Anlatılmaz, sözcükler yetersiz kalır!...", "Her şey muhteşemdi...", "Böylesi bir gün daha önce yaşanmadı..." Bunlar Mayıs'ın ikinci günü başkıya giren gazetelerden başlıklardı. Sekiz sütuna manşet. Gerçekten her şey inanılmaz derecede muhteşemdi. Mayıs'ın ilk günü, o güneşli, pırıl pırıl gün cumhurbaşkanı'nın, başbakanın ve tüm siyasi parti liderlerinin kutlama mesajlarıyla başladı. Mesajlar hem TV'den hem de radyodan yayınlandı. "Tüm çalışanların 1 Mayıs Bayramı'nı kutlarız." Buydu söylenen, farklı sözcüklerle de olsa. Ardından iyi dileklerde bulunuyorlar ve hepsi tüm çalışanları kutlamalara katılmaya çağırıyorlardı. Başbakan özellikle işçilerin fedakarlığı, cefakarlığı üzerinde duruyor ve onları layık oldukları biçimde yaşatmak için ellerinden geleni yapacaklarını vurguluyordu.

Hazırlıklar haftalarca önceden başlamıştı. Sendikalar, meslek odaları, çeşitli dernek yöneticileri toplanmışlardı ve tüm sol partilerle birlikte ortak bir kutlama programı hazırlamışlardı. Bir de Kutlama Komitesi oluşturmuşlardı aralarında.

Kutlama Komitesi'nin işleri tıkırındaydı. Geçmiş, çok çok geçmiş yıllarda olduğu gibi İzmit'ten, Ankara'dan, İzmir'den, Eskişehir'den ya da ne bileyim Bursa'dan otobüsler dolusu adamın gelmesi sorunu yoktu. Her kent, her ilçe, her bucak, hatta kimi yerlerde her köy kendi çapında kutlamalarını yapacaktı. Küçük yerleşim birimlerinde tartışmalar çıkmıştı. Sorun 1 Mayıs ve hıdrellez kutlamalarının birleştirilmesiydi. Fakat ne dünya çapında kutlanan 1 Mayıs'a ne de artık gelenekselleşmiş olan hıdrelleze kıyamamışlar, "Haftada 5 gün çalışmayı beceriyorsak, ardarda gelen bu iki kutlamayı da pekala beceririz" diyerek kararlarını vermişlerdi.

Başka kentleri bilemem, fakat İstanbul'da her şey tek sözcükle muhteşemdi. Trafik öylesine iyi düzenlenmişti ki, tek bir aksaklık olmadı. Belediye otobüsleri sabahtan başlayarak insanları taşımaya başladı, hem de ücretsiz olarak. İkiliydi program. Öğlene dek, artık ismi "1 Mayıs Alanı" olan Taksim'de toplanıldı. Yürüyüş kollarının sonu gelmek bilmiyordu. Bayramlık giysileri içindeki yaşlılar gençler, çocuklar görülmeye değerdi. Alanda fısıltılar dolaşıyordu. "İyi ki burayı genişlettiler, yoksa bunca insanı alması olası değildi."

Kutlama Komitesi'nden bir yetkili konuştu önce. Yurtiçi ve yurtdışından gelen mesajları okudu. Sonra toplantıyı düzenleyen partilerin temsilcileri ve birkaç işçi konuştu. Alkışlar, sevinç nidaları. Bu arada hiçbir otelden kurşun falan sıkılmadı. Panzerler manzerler de görülmedi ortalıkta. Birkaç polis vardı merakından gelen. Konuşmaların sonunda çocuklar ellerindeki balonları aynı anda gökyüzüne bıraktı. Balonların allı, yeşilli, sarılı, morlu gölgeleri düştü insanların üzerine. Toplantı bitmişti.

Bir yetkili, trafiğe tümüyle kapalı olan Şişli yönünde belediye otobüslerinin beklediğini duyurdu. Kutlamalar Belgrad Ormanı'nda sürdürülecekti. Arzu edenler gidebilirdi. Bu öneriye gençler ve anne-babalarının ellerinden çekiştiren çocuklar sevinç çığlıklarıyla yanıt verdiler.

Orada da her şey önceden hazırlanmış, kazanlar kurulmuş, sabahtan beri kaynayan et ve pilav kokusu sarmıştı ortalığı. Fabrikalardan bir günlüğüne alınan tabaklar, kaşıklar servise hazır bekliyordu. Gençler çocuklara gönüllü servisi üstlenmişlerdi. Çocuklar ve yaşlılar dışında herkes sıraya girip alıyordu yemeğini.

Yemek sonrası bir durgunluk, bir ağırlık çökmedi kimsenin üstüne. Öbek öbek oturdular ağaçların altına. Saz lar çalındı, şiirler okundu. Neruda'dan, Lorca'dan, Hasan Hüseyin'den, Nazım 'dan bile. İşyeri sorunlarını tartışanlar, gelecek 1 Mayıs'ı konuşanlar vardı. Öneriler getiriyorlardı: Çeşitli ülkelerden konuklar çağırmak gibi. Halka halka olup halay çektiler.

Her şey gibi bu çoşkulu gün de sona erdi. Otobüsler insanları kente taşıdı. Mutlu bir yorgunluk çöktü üzerlerine. Çocuklar daha yolda uyuklamaya başladılar.

Her şey gerçekten de çok güzel, çok görkemliydi. Böyle bir günü yaşadıktan sonra, söylenecek bir şey kalmıyordu "kutlu olsun"dan başka... Dileriz gelecek 1 Mayıs'lara. ■

Dilek A.Kanat

Süreyya Örgen

HALKLAŞAN İŞÇİ HAREKETİ

Dokuz yıldır işçi hareketine ne denli tırpan atılmış olursa olsun, halk deyişiyle, "kesilen sakal daha gür çıkıyor".

Türkiye tarihinin en yoğun işçi hareketleri yaşanıyor. Hâlen 150 bini aşkın işçinin grev kararı almasının yanı sıra, 500 bini aşkın işçinin sendikalarının da işverenlerle uzlaşmazlık zaptı tutmuş olduğu gözönünde tutulursa, bugün grevde ve gösterilerde olan işçilerden kat kat fazlasının hak arama mücadelesini yaygınlaştırma çabalarının önümüzdeki yıllarda çok önemli sosyal ve siyasal sonuçlar doğuracağı kolayca anlaşılır.

Kamuoyunun ve siyasal çevrelerin dikkatleri büyük ölçüde siyasi alana yoğunlaşmışken gazetelere kısmen, ama giderek artan ölçekte yansıyan milyonlarca insanı doğrudan ve dolaylı yoldan ilgilendiren işçi hareketleri siyaset alanının dışında, ama gerçek hayatın içinde sürüp gidiyor. Yaşanmakta olan işçi hareketleri, başta sol olmak üzere ülkenin toplumsal olaylarına ve gelişimlerine eğilen herkesin dikkatle incelemesi gereken önemdedir ve sosyal göstergeleriyle bundan önceki işçi hareketlerinden çeşitli farklar içermekte, toplumsal veri olarak çeşitli yeni ögeleri taşımaktadır.

Henüz başlangıç evresinde bulunmakla birlikte ilk gözümüze çarpan özelliklere bu yazıda değinmek istiyoruz.

Son aylardaki işçi hareketleri hak arama mücadeleleridir ve bu mücadele 12 Eylül'ün getirdiği yıkım kâbusundan sıyrılmak için güçlü ve önü alınmaz bir silkiniştir.

Hareket, bir sosyal patlama biçiminde derinlerden kopup gelen ve bir püskürme halinde birdenbire yüzeye çıkan bir nitelik arzetmemekte, son yıllarda başarılı ya da başarısız grevlerle ilk repliklerini veren ve gitgide yayılan, güçlenen ses dalgaları halinde ilerlemektedir. Bir başka deyişle, eylem, mevcut elverişsiz hukuki ve siyasi yapıya rağmen kendi toplumsal ve dolayısıyla hukuki meşruiyetini kabul ettire ettire gelişmektedir.

Nitekim, daha üç yıl öncesinde Türk-İş genel merkezinin binbir güçlükle izin alarak düzenlediği örneğin bir Eskişehir mitingine bile, oradaki onca Türk-İş yöneticisine ve parlamentere rağmen devlet tarafından gayrımeşru gözüyle bakılırken ve mitingdeki her beş işçiye bir polis düşecek derecede olağanüstü polisiye tedbirler alınırken, aradan üç yıl dahi geçmeden aynı Eskişehir'de Nisan'ın ikinci haftasında binlerce işçi sloganlarıyla ana caddelerde yürüyüş yaptılar ve mülki amirler "niçin idareden izin almadınız" diye bir müdahalede bulunmadılar. Yine, daha önceki yıl bir Türk-İş toplantısında önce konfederasyon yöneticileri Meclis'e doğru yürüyüşe geçtiklerinde polis tarafından dağıtılırlarken, bugün birçok yerde böyle işçi yürüyüşleri günlük hayatın ve gazete sayfalarının olağan olayların arasına girmiştir.

İşçi hareketleri vardıkları yaygınlık düzeyiyle, politik solu da, işçi haklarına kağıt üzerinde sahip çıkan, fakat o hakların kazanılması için parmağını bile kıpırdatmayan sosyal demokrasiyi de ve hükümete karşı, işverenlere karşı laf dövüşünden başka bir şey yapmayan Türk-İş merkezini de çoktan aşmıştır. Çeşitli üretim dallarındaki işçilerden, hizmet sektöründeki çeşitli kamu emekçilerine kadar yaşanan harekêtlenme, grev, iş yavaşlatma, direniş, yürüyüş ve viziteye çıkma şeklindeki eylemler üretim süreci içinde yetişmiş, özellikle son yıllarda öne çıkmaya başlamış işyeri temsilcileri, diğer yerel işçi önderleri ve sendika taban birimlerinin diri unsurları tarafından yönlendirilmektedir. Bu işçi liderlerinin yaşlarına baktığımızda, 12 Eylül askeri darbesi sırasında birçoğunun henüz 14-15 yaşlarında olduğunu görürüz. Bu demektir ki, 12 Eylül'le birlikte on binlerce işçi lideri bir anda işten atılmışken, işverenler arasında çıkartılan kara listelerle, "güvenlik soruşturması" adlı işveren-istihbarat servisi işbirliğiyle o işçilerin büyük çoğunluğu iş bulamazken, üretim birimleri ve işçi kitleleri yeni işçi liderlerini çıkarmaktadır. Dokuz yıldır ne denli tırpan atılmış olursa olsun ve hâlâ tensikat adı altında bu tırpan ne denli şiddetle işletiliyor olursa olsun, halk deyişiyle, "kesilen sakal daha gür biçimde çıkmaktadır".

Hareketin doğrudan bir siyasal yanı bulunmamaktadır. Çünkü şu anda ülkede politik sol ve sosyal demokrasi dahil hiçbir politik kesim kitlelerin karşısına yeni -ya da yeni olmayan- herhangi bir alternatif koymuş değildir. Bir başka deyişle, ortaya somut çözümler koyan somut politikalar üreten herhangi bir politik alternatif bulunmamakta, bunu yapabilecek, herkesten önce yapması gereken, sebeb-i hikmeti bu olan politik sol da ülkenin siyasal arenasında marjinal kalmaktadır. Böyle olunca da, adı geçen hareketler esas olarak ve doğrudan doğruya hak arama mücadeleleridir. Ama bu hak arama mücadelesi IMF direktiflerinin ve reçetelerinin ve onların uygulanış yöntemi, siyasal üstyapısı olan 12 Eylül rejiminin ülkemiz çalışanlarına getirdiği yoksullaşma ve yıkım kâbusundan sıyrılmak için güçlü ve önü alınmaz bir kitlesel silkiniştir. Kesin bir dille "Yeter" diyen bir karşı koyuştur, çalışan yığınların kendi haklarına sahip çıkışı ve **kendi kaderine el koymaya** yönelişidir.

Dikkat edilirse, yukarıdaki paragrafta "işçiler" sözcüğü yerine "çalışanlar" ya da "yığınlar" sözcüklerini kullandık. Bu sözcükler andığımız hareketlerin en önemli niteliğini ve bundan önceki, benzeri hareketlerden asıl ayırdedici farkını gösteriyorlar.

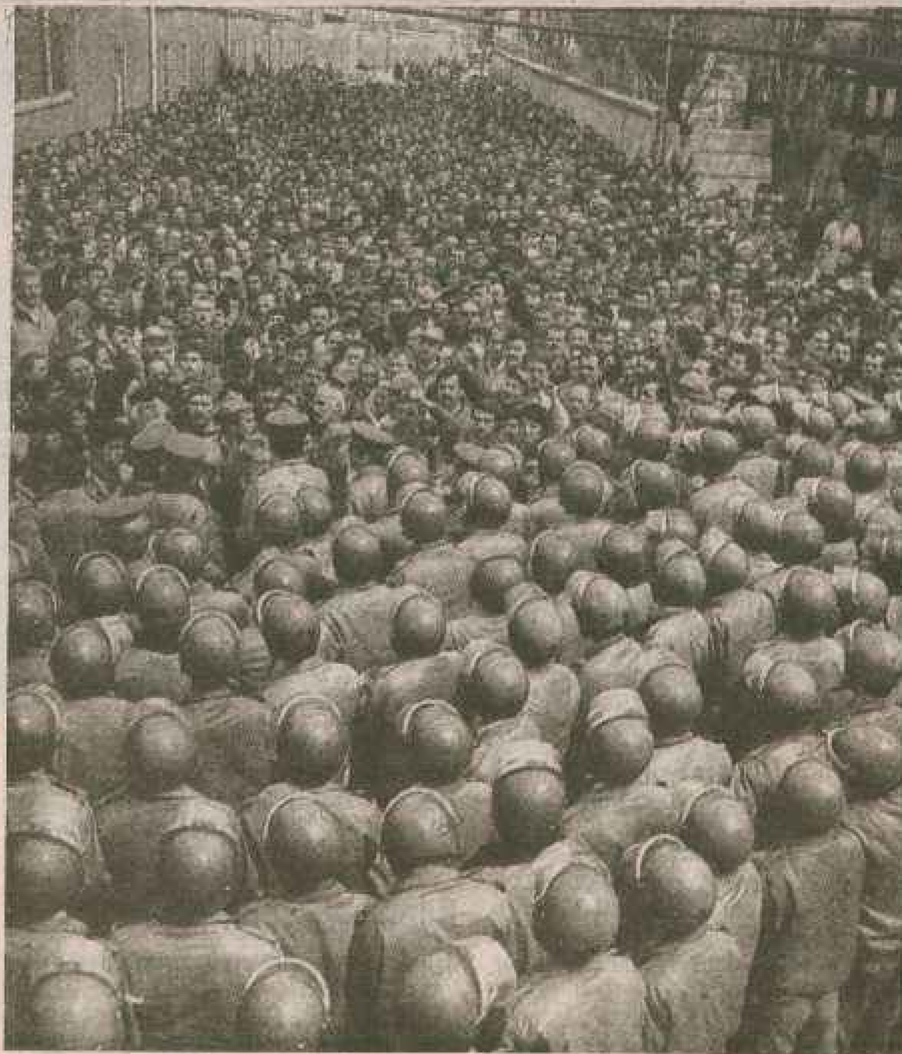
Çünkü Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde işçi hareketleri bu denli **halklaşmamıştı**, işçi olmayan geniş emekçi yığınlardan böylesine büyük tasvip, destek ve dayanışma görmemişti. İşçi hareketlerinin asıl yükseldiği 1960'lı yıllardan önce mevzii ya da daha geniş herhangi bir işçi eylemine ya "komünist eylemi" veya "komünistlerin kışkırtmasıyla kandırılmış işçilerin gafleti" diye bakılırdı. Zaten o yıllarda ne işçi hakları vardı, ne de bağımsız bir sendikacılık.

60'lı yıllarda sağlanan sanayileşme kısa zamanda bağımsız işçi eylemlerini ve işçi sınıfının bağımsız sendikal örgütlenmesini de do-



▲*"Açız, ekmek istiyoruz" Sarıyer, Büyükdere Çaykur Fabrikası'nın 500 işçisi protesto yürüyüşü yapıyor.*

ğurdu. İşçiler kendi örgütleri aracılığıyla önemli ekonomik, demokratik, sendikal kazanımlar elde ettiler. Bağımsız -devlete ve işverene bağlı olmayan- sendikacılığın bu gelişimi karşısında 1970'te Meclis'ten AP ile CHP'nin işbirliğiyle geçen sendikalar yasa tadili 15-16 Haziran'la işçiler tarafından reddedildi. 70'li yıllarda ileri sendikal hareket yoluna devam ederken, pek çok Türk-İş sendikası da üyelerini kaçırmamak için DİSK'in aldığı haklardan daha azını isteyemez oldular. Keza Türk-İş'in birçok sendikası ileriye doğru açılmaya başladı. O yıllarda işverenlerin en fazla tekrarladıkları söz "sendikal rekabeti mutlaka önlemek lâzım"dı. Bunun Türkçesi "DİSK'i kapatmak lazım"dan başka bir şey değildi. 1970'teki yeni sendikalar yasası da, onu izleyen 12 Mart ara rejimi de DİSK'i kapatamamıştı. Bu nedenle 12 Eylül rejiminin, ilk yaptığı iş, 12 Eylül 1980 günü yayınlanan ilk emirnamelerden biriyle DİSK'i kapatmak olmuştu. DİSK yöneticileri nezarethanelere ve hapishanelere giderken, Türk-İş genel sekreteri askeri yönetimin kabinesinde bakan olacak, Türk-İş yöneticileri ise bir arkadaşlarının düğününde bile biraraya gelmekten korkarak öyle yerlere dahi izinle, icazetle gitmeye başlayacaklardı. Böyle bir dikensiz gül bahçesinde, İşveren Sendikaları Konfederasyonu Başkanı "şimdiye kadar bizim anamız ağlıyordu, bundan sonra da işçilerin anası ağlasın" demekte perva göstermeyecekti. Bir dönem için ülkedeki tüm "toplu sözleşmeler" askeri konseye bağlı bir Yüksek Hakem Kurulu tarafından belirlendi. "Toplu sözleşme düzenine geçildi" denildikten sonra da kuşa çevrilmiş bir çalışma yasası, işçilere, diğer ücretli emekçilere dayatıldı. Üstelik zamanla sendikasız işçiler Türk-İş bünyesinde sendikalaşmaya başladılar, oraya dinamizm getirdiler...



◀ *İstanbul, Taşkızak tersanesi. Toplu sözleşme görüşmelerinin çıkmaza girmesini protesto eden 3000 tersane işçisi ile çevik kuvvet karşı karşıya.*

Yani bugün artık, işverenlerin bir zamanlar pek yakındığı "sendikal rekabet" de yoktur. Buna rağmen işçi grevleri, eylemleri 12 Eylül 1980'e girildiği günlerdekinden daha yaygın ve yoğundur.

Ve en önemlisi işçi eylemleri inanılmayacak kadar geniş halk yığınlarından sempati ve destek görmektedir.

Yukarıda kısaca özetlediğimiz 60'lı ve 70'li yıllarda işçiler sahip bulundukları güçlü ve kararlı örgütlerle hak mücadelelerinde önemli başarılar kazanırlarken, aynı örgütlenmelere, aynı mücadele olanaklarına ya da hukuki elverişliliklere sahip olmayan diğer emekçi katmanların önemli bir bölümü işçi hareketlerine -hasetle değil ama- belli bir kayıtsızlıkla ya da "işçiler de çok oluyor" gibilerinden bir çeşit yadsımayla bakarlardı. Özellikle orta katmanlarda bu duygular daha belirgin olarak göze çarpardı. Kırda olsun, kentte olsun orta katmanlardan insanlar şayet sol eğilimli değillerse işçi eylemlerini, sendikal mücadeleleri soğuk bir gözle izlerlerdi.

Bugün ise, IMF politikalarının ve onların uygulayıcısı mevcut rejimin orta katmanlar dahil geniş yığınları içine soktuğu çıkmaz öylesine derindir ki, işçi hareketleri özellikle işçilerin bulundukları kentlerde ve diğer merkezlerde nüfusun büyük çoğunluğundan büyük bir tasvip ve destek bulmaktadır.

Konu sadece "işçi ücretleri yükselirse küçük esnafın, seyyar satıcıların vb. gelirleri artacağı, piyasanın canlanacağı" gibilerinden basit bir "çıkar birliği" sorunu değildir (Zira aynı motifler 60'lı ve 70'li yıllarda da bulunmaktaydı). Bugün işçi eylemlerinin bu denli yaygın sempati bulması aynı zamanda toplu bir sosyal uyanışın göstergesidir. Her şeyden önce budur.

Bu sosyal uyanışın, bilinçlenişin özü çalışanların kendi hakları için mücadele etmeleri zorunluluğudur. Mücadele edilmedikçe hakların verilmeyeceğidir. Ve en önemlisi, toplumun üstüne ölü toprağı serpilmiş gibi kalındığı müddetçe, çalışanların durumlarının daha da kötüye gideceğinin, yoksulun daha yoksul, zenginin daha zengin olacağının.. orta katmanların da yoksullaşma sürecinin daha da derinleşeceğinin artık iyice anlaşılmasıdır. Solun uzun yıllardan beridir en önde gelen sloganlarından olan "Hak verilmez alınır" sözünün, bizzat en geniş yığınlar tarafından kendi yaşam deneyimleri içinde kavranması ve yaygınlaşmasıdır, bilince çıkmasıdır. Haksızlığa, adaletsizliğe karşı başkaldırı duygusunun haklılığının ve meşruiyetinin giderek daha iyi kavranıyor ve benimseniyor olmasıdır. (Geçenlerde bir arkadaşım anlattıydı: bankacı olan - koyu anti-komünist ve ANAP taraftarı- babasının, bir sağlık biriminde sonuçsuz kalan bir günlük direnişle ilgili olarak "sonuna kadar direnmeliydiler, sokağa dökülmeliydiler, haklarını almadan vazgeçmemeliydiler" şeklindeki sözlerini hayretle dinlediğini naklettikten sonra, "babam bile bu yaşından sonra komünist oldu" diye gülerek eklemişti. Bu tür örneklere günlük yaşantımızda ne kadar çok rastladığımızı hepimiz biliyoruz.)

Halkın işçi eylemlerine gösterdiği bu sıcak ilginin giderek artması sayesinde, sözkonusu eylemlerin toplumsal meşruiyeti tahmin edilemeyecek denli ileri boyutlara varmıştır. Bu nedenle, hareketler, bir bakıma işçi hareketiyle sınırlı olmaktan çıkmış, işçi olmayanları da içeren bir çeşit halk hareketine dönüşmüştür.

Bu olgu, önümüzdeki yıllarda ülkemizde sosyal değişim güçlerinin bileşimini ve yaygınlığını büyük ölçüde etkileyecek, değişimden ve toplumu ileriye götürmekten yana politik kesimlerin değişik emekçi sınıf ve katmanlardan olan desteklerini yakınlaştırıp kaynaştıracak derecede önem taşımaktadır. İlk planda solun ve sosyal demokrasinin arkasındaki kitle dinamiklerinin bütünleşmesiyle başlayacak süreç siyasal arenada sosyal demokrasinin pasifliğini ve yetersizliğini aşarak ileri açılacak, ister istemez sosyal demokrasiyi de etkileyecek, geniş bir demokratik hareketin yaratılmasıyla da kalmayıp, sağdaki yığınları etkileyecektir. Belediye seçimleriyle siyasal arenada ortaya çıkan göstergelerle, yukarıda andığımız kitlesel nitelikli hareketler tam bir uyum halindedir. Ne ki, böylesine hareketlenmekte olan bir toplumda halâ da eksik kalan politik solun siyasal arenadaki varlığıdır, bu yüzden de sol güçler blokuna doğru henüz adım atılamamasıdır. ■

TÜRKİYE İŞÇİ SINIFI ÇAĞ ATLIYOR

İşçi sınıfı, Türkiye'nin yakın geleceğinde toplumsal gelişmelere bağımsız bir güç olarak ağırlığını koymaya ve sonra da damgasını vurmaya adaydır.

Yaşam karmaşıktır. Bilimin ışığına ve yol göstericiliğine sahip olmayanlar, görünümle yetinirler; gelişip güçleneni, zayıflamakta olandan ayırdedemezler. Bir geriye çekilişin kesin bir yenilgi mi olduğu, yoksa daha ileriye atılabilmek için hız almak sonucunu mu doğuracağı öyle kolayca anlaşılmaz. Ama her şerde bir hayır vardır.

Türkiye işçi sınıfı 12 Eylül 1980'den sonra önemli yenilgiler yaşadı. Uzun yılların kazanımları gaspedildi. İşçi sınıfımızın büyük çoğunluğu bilincinin, deneyiminin ve birikiminin yetersizliği, baskının ağırlığı, sınıfın bölünmüşlüğü ve diğer emekçi sınıf ve tabakalardan kopukluğu nedeniyle bir süre kolaycı çözüm yollarının peşinde koştu.

Türkiye işçi sınıfı, sınıf bilinci, mücadele kârarlılığı, deneyim, birlik ve yaratıcılık açılarından çağ atlamıştır. Sınıfın düzeyindeki bu gelişme, sınıfın örgütlülüğüne de yansıyacaktır.

İşçi sınıfı saflarında dünyaya sınıf gözlükleriyle bakmayanlar, 1982 Anayasası'na "evet" diyerek bir an önce sivil yönetime geçmek isteyenler, askeri yönetimin alternatifi olarak ANAP'ı seçenler, ANAP'ın işçiler lehine uygulamalar getireceğini umanlar çoğunluktaydı. Sendikaların yeniden kolayca hak alabileceğini sananların sayısı çoktu. İşçi sınıfının birlikte mücadelesini savunanlar ve sendikaları günün yeni koşullarına uyan mücadele örgütleri haline getirmeyi isteyenler azınlıktaydı.

İşçi sınıfının büyük bir bölümü, sınıf mücadelesi içine girmeden ve tehlikeleri göze almadan kayıplarını geri alabileceği umudunu 1986-1987 yıllarına kadar taşıdı.

Ancak 1988 yılında sınıfın büyük çoğunluğunun o güne kadarki tavrında köklü değişiklikler yaşandı.

Türkiye'de işçilerin büyük çoğunluğu sermayenin ve onun siyasal alandaki temsilcilerinin darbelerini yiye yiye, kapitalizmin sonuçlarına karşı sınıf mücadelesinden başka yolun kalmadığını öğrendi. 1980 sonrasında Türkiye'de sermayedarlar çağ atladı. İşçi sınıfına yönelik güçlü bir saldırı yaşandı. Ama işçi sınıfı köleleştirilemedi. Sermayenin çağ atlamasına bağlı olarak işçi sınıfı da bugün (sınıf bilinci ve mücadelesi alanında) çağ atladı ve atlıyor. Türkiye işçi sınıfı, tarihinde ilk kez bugün bütün işkollarında ve bütün bölgelerde, kendi sınıf çıkarları doğrultusunda ve ağırlıkla kendiliğindenci nitelikte bağımsız kitle eylemleri gerçekleştiriyor; patron sınıfının 1980 sonrasında bağladığı yeni zincirleri parçalarken, sermaye düzeninin bütün zincirlerini parçalama eğilimini güçlendiriyor.

Bütünsel direniş

İşçiler ve sendikalar, 1982 Anayasası ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası'nın getirdiği kısıtlama ve yasaklamalar sonrasında ve sıkıyönetimlerin baskısının serptiği ölü toprağı nedeniyle, 1984-1985 yıllarında büyük ölçüde yılgındı. Umutlar büyük ölçüde sermayenin ve ANAP'ın iyi niyetine, en kolay ve en ucuz yola bağlanmıştı.

1986-1987 yıllarında yasal grevler yaygınlaştı. Ancak iğdiş edilmiş grev hakkının yeni koşullarda tek başına istenilen sonucu doğurmadığı yaşanılarak öğrenildi. Türk-İş'in siyasal iktidarların dümensuyunda gitme politikasının ve "sorumlu sendikacılık" anlayışının çöküşü yaşandı.

1988 yılında ise işçi sınıfının dipten gelen o büyük dalgası 1982 Anayasası'nın yasadışı grevleri, iş yavaşlatmaları ve direnişleri yasaklayan 54. maddesini ve 2822 sayılı yasanın yasaklarını aşıverdi. İşçi sınıfının bağımsız kitle eylemleri, baskı dönemlerinin yeni zincirlerini parçalamaya başladı. İşçi sınıfı yaratıcılığını gösterdi. Grev hakkını kısıtlayanların düşündükleri veya düşünemedikleri birçok yeni eylem türü ortaya çıktı. Baskı dönemlerinde rüzgâr ekenler, fırtına biçmek zorunda bırakıldı. Kapitalizmin sonuçlarına karşı sınıf bilinci ve sınıf mücadelesi hızla gelişti. İşkolu, bölgesi, dili, mezhebi, mesleği, siyasal görüşü, işyerindeki konumu ne olursa olsun, bütün işçilerin işçi sınıfının saflarında kapitalizmin sonuçlarına karşı mücadelesi yükselmeye başladı.

Türkiye işçi sınıfının bir bütün olarak mücadelenin içine kendi sınıf çıkarları doğrultusunda bağımsız bir biçimde kendiliğinden girişi ilk kez 1988-1989 yıllarında gerçekleşiyor. Türkiye işçi sınıfı çağ atlıyor.

Bugün dünden ilerdedir

Türkiye işçi sınıfı tarihinde 1968-1970 dönemi de, kendiliğindenci nitelikte eylemlerin yükseldiği önemli yıllardır. Bu gelişim, 15-16 Haziran'daki eylemlerle taçlanmıştır. Ancak bu dönemin yükselen eylemleri ağırlıkla İstanbul-İzmit bölgesindeydi; Adana'ya atladı, ancak derhal ezildi. Bu dönemde kullanılan mücadele yöntemleri bugünkü gibi zengin değildi. İşçilerin tepkileri genellikle işyeri düzeyindeki talepleri içeriyordu. 15-16 Haziran olayları ise kendiliğindenci hareketin en ilkel biçimi olan örgütsüzlük temelinde gelişti. Sınıfın kendiliğindenci hareketi kendi iç örgütlülüğünü yaratabilecek ve kendi iç dinamiğini sürekli kılabilecek kadar gelişmemişti.

1970'li yıllarda DİSK'in önderliğinde yapılan eylemler de bölgesel ve belirli işkollarıyla sınırlı kaldı. Belediye ve tarım satış kooperatifleri birlikleri işçileri dışındaki kamu kesimi işçileri genellikle bu eylemlerin dışında kaldı. Eylemler genellikle DİSK ve bağlı sendikalarda yönetimde bulunan solcuların aldığı kararların sendikal disiplinin gerektirdiği ölçüde uygulanması biçiminde oldu. Grev hakkının günümüzle kıyaslandığında oldukça geniş olması, işçilerin tepkilerinin ağırlıkla yasal grevlere kanalize olmasına yol açtı. 1 Mayıs kutlamaları, DGM direnişi gibi önemli eylemler gerçekleştirildi, yaygın grevler oldu; ancak işçi sınıfının bir bütün olarak kapitalizmin sonuçlarına karşı tepkisi oldukça sınırlıydı.

Türkiye işçi sınıfının bugün giderek güçlenen ağırlıkla kendiliğindenci bağımsız kitle eylemi, geçmiş dönemlerdeki eylemlerden çok daha gelişkin bir düzeyi göstermektedir. Türkiye işçi sınıfı, sınıf bilinci, mücadele kararlılığı, deneyim, birlik ve yaratıcılık açılarından çağ atlamıştır. Sınıfın düzeyindeki bu gelişme, sınıfın örgütlülüğüne de yansıyacaktır.

Türkiye işçi sınıfı, uluslararası ve yerli sermayenin sürekli ve sistemli bir saldırısıyla karşı karşıyadır. En temel sendikal hak ve özgürlükleri gaspedilmiştir. Sınıf, doğası gereği, kolay çözüm yollarını sınamış, ancak bunları sınaya sınaya tüketmiştir. Bugün, sınıfın bütünlüğünün mücadelesinden başka çözüm yolunun kalmadığı görüşü işçi sınıfının saflarında hakim olmuştur. Buna bağlı olarak, sınıfın (zaten son dokuz yılda azalan) iç farklılıkları kenara itilmekte, sermayeye karşı ortak sınıf tavrı öne çıkmaktadır.



◀ "İşçi kıyımına son". Kazlıçeşme deri işçileri sendikal haklarının kısıtlanmasını protesto etti. İşçiler, işverenin altı aydır sosyal hak ödemediğini söylediler.

Bugün işçi sınıfı geçmişe göre çok daha politizedir; tek tek işyerlerini ve yalnızca toplu iş sözleşmelerini aşan bir anlayışla giderek artan bir dayanışma ve birlikte mücadele çabasıyla, daha gelişkin bir sendika-içi demokrasi ve disiplin talebiyle, sermaye düzeninin sonuçlarına karşı mücadele etmektedir.

Bu mücadele hakim sınıflardan bağımsızdır; işçi sınıfının kendi sınıf çıkarları doğrultusundadır.

Bu mücadele kendiliğindencidir; sınıfın doğal tepkilerinin ifadesidir; ancak gücü ve önemi de buradan kaynaklanmaktadır. Bugünkü kendiliğindenci mücadele, kendi iç örgütlülüğü ve dinamiğiyle gelişmektedir; uzun neteslidir.

Bu mücadele her gün onbinlerce işçinin katıldığı kitle mücadelesidir; yalnızca öncü işçilerin sınıfı aşan eylemleri değildir.

Bu mücadele, grev hakkını tamamlayıcı araçları yaygın ve sürekli bir biçimde kullanmaktadır. Bunların bir bölümü üretimi doğrudan etkilemektedir: Direniş, iş yavaşlatma, viziteye toplu olarak çıkma, fazla mesaiye kalmama, vezne önünde kuyruk oluşturma, işe geç başlama, ara dinlenmelerini tam olarak kullanma, bu türün giderek yaygınlaşan örnekleridir. Üretimi doğrudan etkilemeyen eylemler daha da çeşitlidir: Miting ve toplantılar, gösteri ve yürüyüşler, servis araçlarına binmeyerek yürüme, yalınayak yürüme, işyerini terketmeme, açlık grevi, yemek boykotu, dilekçe verme, ücret fişlerini işverene veya yetkililere gönderme, telgraf çekme, mektup gönderme, toplu iş sözleşmesi dışı ödemeleri reddetme, işverence düzenlenen törenlere katılmama, alkışlama, sakal bırakma, Fak-Fuk-Fon'a başvurma, korna çalma, kefenli basın toplantısı düzenleme, tüketici boykotu yapma, siyah çelenk koyma, siyah gömlek giyme, yemekleri ailelere götürme, pazar boykotu, saç kesme, vb.

Sendikalar da, kendilerine mali bir yük yüklemeyen ve istenildiği zaman, herhangi bir prosedür tamamlanmadan başlatılabilen, istenildiği zaman durdurulabilen ve işverenin ücret ödemeye devam ettiği bu tür eylemleri bazı durumlarda tercih etmektedir.

Bu eylemlerin bir bölümü sendikaların (gönüllü veya gönülsüz) yönlendiriciliğinde, bir bölümü sendikaların dışında ve hatta sendikalara rağmen yapılmaktadır. Katılım genellikle tamdır.

1980 öncesinde grevci ve eylemci işçiler, diğer emekçi sınıf ve tabakalardan ve hatta işçi sınıfının diğer kesimlerinden soyutlanmıştı. Bugün ise eylemci işçiler için kamuoyunda büyük bir destek vardır.

İşçi sınıfının bu aktif eylemleri, 1982 Anayasası'nın ve çalışma mevzuatının yasaklarını fiilen parçalamış durumdadır.

Bu eylemler sürecektir. (a) Sorunlar ve sıkıntılar artarken, denenecek barışçıl yollar kalmamıştır. (b) Eylemler işçilere zarar vermemiştir. Eylemlerin kitleselliği ve kararlılığı nedeniyle, yasadışı eylemlere karşın sermayedarlar ve ANAP Hükümeti işçilerin üzerine gelmeye cesaret edememiştir. (c) Eylemler işçilere zarar vermezken, işverenleri büyük zarara sokmuştur ve sermayenin saldırısını hafifletmede ve belirli hakların alınmasında etkili olmuştur ve olmaktadır. (d) Bugün iktidarda, halkın gözünde meşruluğunu ve gücünü yitirmiş, çözülme ve dağılma sürecini hızla yaşayan bir siyasal parti vardır ve hakim sınıflar cephesindeki çatlak büyümektedir.

Sendikaların durumu

İşçi sınıfının kendiliğindenci bağımsız kitle eylemi çağ atlarken, sendikalar ne yapıyor?

Tarihi, kahramanlar ve hainler yapmaz. Kahramanlar ve hainler toplumsal gelişimi etkileyebilirler, ancak belirleyemezler. İşçi sınıfı ve sendikal hareket açısından da durum böyledir. Sendikal yapılar ve işleyişler ve sendikacılar, işçi sınıfının sınıf mücadelesindeki durumunun ve tavrının kaba bir yansımasıdır. Diğer bir deyişle, sendikalar ve sendikacılar, işçi sınıfının bir ürünüdür. İşçi sınıfının durumu sendikalardan ve sendikacılardan etkilenir, ancak onlar tarafından belirlenmez.

Türkiye'de sendikaların yapısı ve işleyişleri 1980 sonrasında işçi sınıfının yenilgi döneminde askeri yönetimce yeniden biçimlendirildi. Bugünkü yönetimler, bu dönemde ve bu dönemin etkisinin sürdüğü 1986 yılında işbaşına geldi.

İşçi sınıfı ile sendikalar arasındaki ilişki, insan vücudu ile elbisesi arasındaki ilişkiye benzetilebilir. İnsan gelişkinse ve fazla hızlı büyümüyorsa, bir elbiseyi uzun süre giyebilir. Ancak ergenlik çağındaki bir çocuk hızla büyüdüğünde, elbiselerinin sık sık değiştirilmesi gerekir. Gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıfı belirli bir gelişkinlik düzeyindedir. Sendikal örgütlülüğünü de zaman içinde kendi gereksinimlerine ve düzeyine göre biçimlendirmiştir. Ancak Türkiye'de ve özellikle de 1986-1989 döneminde durum farklıdır. Türkiye işçi sınıfı 1986 yılından 1989 yılına çağ atladı, çocukluktan gençliğe geçti. Halbuki elbiseleri hâlâ 1986 yılınınkiler. Bugün sendikal alanda yaşanan sıkıntı, işçi sınıfının bugünkü bilinç, deneyim, mücadele niyeti ve kararlılık düzeyi ve kısa vadeli gereksinimleri ile, sendikaların çoğunun geçmişteki uzlaşmacılık ve daha sonraki teslimiyet döneminden kalan mevcut yapı ve işleyişleri arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır. Bu uyumsuzluğun 1989 yılındaki genel kurullarda önemli bir ölçüde çözümlenmesi beklenir. 1986 yılında işçi sınıfının büyük çoğunluğunun kapitalizmin sonuçlarına karşı duyduğu tepki henüz sınırlıydı, ANAP'tan umut henüz tümüyle kesilmemişti, üzerlerindeki ölü toprağı henüz tam olarak kalkmamıştı. Bugün ise durum tümüyle farklıdır. İki farklı durumun sendikal örgütlenmenin yapısı ve dinamiğinde aynı sonucu yaratmasını beklemek ise bilimsel bir davranış olmaz.

Sendikalar değiştirilecek mi, aşılacak mı?

Burada sorulması gereken soru şudur: Sendikaların yapı ve işleyişleri değiştirilebilecek mi, sendikalar aşılacak mı?

Sendikaların aşılması, işçi sınıfının kapitalizmin sonuçlarına olan tepkisinin kapitaliz- ▶▶

me tepkiye dönüşmesine, hakim sınıflar cephesinde bir gediğin oluşmasına ve işçi sınıfının mücadele bilincinin ve deneyiminin sendikaları aşan alternatif örgütlenmeler yaratabilecek kadar gelişkin olmasına bağlıdır.

Bugün Türkiye'de sendikacılık hareketi bir bütün olarak kapitalizmin saldırısıyla karşı karşıyadır. İşçi sınıfı saflarında kapitalizme karşı bilinçli tepki henüz sınırlıdır; sendikal örgütlenmenin dışına çıkma genellikle örgütsüzlüğe götürmektedir. Ayrıca, sendikacılar seçimle işbaşına gelirler. 1989, genel kurullar yılıdır. Sendika-içi demokrasi ise bu güçlü uyanışın ve hareketliliğin sendikal yapı ve işleyişlere yansıtılabilmesini mümkün kılacak kadar mevcuttur. Bugün işyerlerindeki işçilerden ve sendika temsilcilerinden sendika şubelerine, sendika genel merkezlerine ve Türk-İş'e sürekli olarak mektuplar, telgraflar gönderilmektedir. İşçiler sendikacılara, "siz harekete geçmezseniz, biz geçeceğiz, sizi aşacağız; ama siz o yürekliliği gösterirseniz, sonuna kadar arkanızdayız" demektedirler. 1989 genel kurullarında çoğunlukla bu genel gelişimle uyum içinde olan sendikacılar seçilecektir. Fakat sendikaların değişmesi, ancak sendikaların yapı ve işleyişlerinde ve mücadelelerinde günün koşullarına ve gereklerine uyan bir sıçrama sonucunu doğurduğunda anlamlıdır ve önemlidir. Gelişimin genel çizgisi de bu doğrultudadır.

26 Mart seçimlerinin sonuçları da sendikalarda sermayeye ve ANAP'a teslimiyete karşı çıkan, birlikte mücadeleyi savunan unsurların etkinliğinin artması sonucunu doğuracaktır. Bugün Türk-İş genel merkezinde ve bazı sendikalarda hakim olan anlayış, işçilerin kitle gücünü harekete geçirmekten çekinmektedir. Bu nedenle de, sermayeyi ve ANAP'ı işçilere ve sendikalara saldırıdan vazgeçirmede, pasif birer araç olan oy gücünü ve Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusunu kullanmaya çalışmaktadır. Türk-İş, 1987 ve 1988 yıllarındaki oylamalarda bu nedenle ANAP'ın karşısında tavır aldı. Türk-İş'in ILO Genel Konferansları'ndaki tavırları ve uluslararası sendikal örgütlerle ilişkileri de, "işçi haklarına saygı göstermeyen Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na üye olamayacağı" mesajını hükümete vermeye dönüktür. Ancak 26 Mart seçimlerinde Türk-İş'in "ANAP'a oy verilmemesi" doğrultusunda organ kararı almaması, önümüzdeki aylarda Türk-İş içindeki teslimiyetçi eğilimlerin işçilerce tasfiye sürecini hızlandıracaktır.

Bugün sendikal alanda yaşanan sıkıntı, işçi sınıfının bugünkü bilinç, deneyim, mücadele niyeti ve kararlılık düzeyi ile sendikaların çoğunun geçmişteki uzlaşmacılık ve teslimiyet döneminden kalan mevcut yapı ve işleyişleri arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır.

Bir bütün olarak bakıldığında, sendikaların değiştirilebileceği ve değiştirileceği söylenebilir.

Sonuç

Türkiye işçi sınıfı çağ atlıyor. İşçi sınıfı, Türkiye'nin yakın geleceğinde toplumsal ve siyasal gelişmelere bağımsız bir güç olarak ağırlığını koymaya ve belki daha sonraları damgasını vurmaya adaydır. ■

Ücretler ve vergiler

İŞÇİLER NEDEN "AÇIZ" DİYOR?

Ülkemizde ücret gelirleri 1980 öncesine göre geriledi. Buna karşılık asgari ücretten 1981 yılında alınan yüzde 11.82 oranındaki vergi, 1989'da yüzde 17,5'e yükseldi.

Milli gelirin oluşumunda emeğin payı giderek düşmektedir. Son günlerde geçimlerini emeği karşılığı sağlayanların yakınmaları artmaya başlamıştır. Yerel yönetici seçimlerine kadar, emeği ile geçinenlerin yakınmalarına karşı gereken duyarlılığı göstermeyen siyasal otorite, yerel seçim sonuçlarının alınmasından sonra konuya ılımlı bir yaklaşım göstermeye başlamış gibi görünmektedir.

Emeğin milli gelirin oluşumundaki payının giderek azalması bilinçli olarak sürdürülen ekonomi politikasının kaçınılmaz sonucudur. Gelir bölüşümündeki dengesizliğin giderek arttığı, toplu pazarlık olanağının yasal önlemlerle kısıtlandığı bir dönemde, emeğin değeri zora dayanan bir uygulama ile pazarlık konusu yaptırılmamıştır.

Bu günlerde ortaya çıkan gelişmeden anlaşılacağı üzere, yeterli olmasa bile siyasal olasılıklar dikkate alınarak emeğin değerlendirilmesinde bazı gelişmelerin olacağı gözlenmektedir.

Ülkemizde uygulanan ekonomi politikaları ile daha çok aracılık işlemleri ve rantiye gelir kaynaklarının giderek artması özendirilmiş, buna karşılık emeğin değerlendirilmesine ilişkin yasal düzenlemelere devamlı kısıtlamalar getirilmiştir. Diğer yönden emek değeri bir vergilendirme ölçüsü olarak dikkate alınmıştır.

Ücretlerin işveren maliyeti, brüt miktarı ile net miktarı arasında ortaya çıkan farklılıklar artmaktadır. Ücretin işverene maliyeti artırılırken, çalışanın eline geçen miktar giderek düşmektedir. Bu nedenle işverenler öncelikle ücret artışlarına karşı çıkmışlar, bilahare belli bir denge kurmak için çalışanlara açıktan yani bordro dışı ödeme yapmaya başlamışlardır.

Kamu kesiminde çalışanlar ise çeşitli kısıtlamalar sonunda toplu pazarlık olanağından yoksun kalmışlardır.

1989 yılında uygulanması öngörülen vergi tarifesinde vergilendirme aralıkları üst gelir gruplarında genişletilmiş, buna karşılık en düşük vergilendirme oranında ilk yüzde 25'lik vergilendirme dilimi bir milyon lira artırılmak suretiyle altı milyon liraya çıkartılmıştır. Vergi matrahı altı milyon lirayı aşması halinde elde edilecek her 100 liralık ücret artışının yüzde 30'u gelir vergisi olarak devlete aktarılacaktır.

Brüt ücret üzerinden yapılan kesintiler bilindiği üzere, gelir vergisi, tasarruf fonu kesintisi, sosyal sigorta primi ve damga vergisidir. Brüt ücret üzerinden devlete aktarılan, yani işveren tarafından ödenmesi gereken ek kısım ise sosyal sigortalar işveren payı, tasarruf fonu ve konut edindirme yardımıdır.

Ücretin çeşitli kesintilere ve işveren katkılarına konu olması özel kesimde ücretlerin bordro dışına çıkarılması sonucunu doğurmuştur.

Tablo 1'de brüt 120.000 lira olan asgari ücret üzerinden bugün hesaplanan kesintiler ve işveren katkıları ile bu ücrette yüzde yüz oranında yapılacak artıştan sonra olması gereken kesinti ve katkılar gösterilmiştir.

Günümüzde 126.000 liralık asgari ücret üzerinden devlete aktarılan pay toplam (35.240 + 43.569 =) 78.809 liradır.

Asgari ücrete yüzde 100 oranında zam ya-

TABLO 1

ASGARİ ÜCRET = 126.000 TL.

İşveren Katkısı	Kesinti Konuları	İşçiden yapılan kesintiler
24.570	Sosyal Sigorta Primi	17.640
5.670	Tasarruf Primi	3.780
	Gelir Vergisi	21.645
5.000	Konut Yardımı	
+	Damga Vergisi	+ 504
32.240	Toplam	43.569

pıldığı takdirde yeni ücret üzerinden devlete aktarılacak pay miktarları ise tablo 2'de gösterilmiştir.

Asgari ücrette yapılacak olan yüzde yüzlük bir artıştan dolayı ücretten kesilen ve işveren katkısı olarak hesaplanan miktar 78.809 liradan (65.480 + 91.638 =) 157.118 liraya çıkmakta dolayısıyla devlete aktarılan pay da yüzde yüz artmaktadır.

Devlet ücret gelirleri üzerindeki vergi yükünü azaltmamak suretiyle hem kendisine aktarılan payların artmasına neden olmakta ve hem de artan ücret maliyetleri nedeniyle fiyat artışlarının hızlanmasına ortam hazırlamaktadır.

Ücret gelirlerine uygulanacak olan vergi oranlarının düşürülmesi halinde ücretlinin eline geçecek net miktardaki artış daha etkili olabilecektir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, devlet ücretler üzerindeki vergilendirme oranını yüzde 25'ten başlatmak suretiyle devlet hazinesine pay aktarımında ücretlileri kaynak olarak kabullenmiştir.

Brüt ücret üzerinden hesaplanan Sosyal Sigorta Primi, Tasarrufa Özendirme Primi, Gelir Vergisi ve Damga Vergisi kesintileri ücretlinin eline geçen net miktarı azaltmakta buna karşılık Sosyal Sigorta Kurumu'nun ve vergi idaresinin gelirlerini arttırmaktadır.

Brüt ücretin işverene maliyeti ise daha farklı olmaktadır.

Son iki yıldır ülkemizde ücretlerin bordrolarda olduğu gibi gösterilmesi artık rastlanılması zor bir olay gibidir. Çünkü işveren brüt ücret üzerinden hesaplayıp kesmek zorunda olduğu vergi, prim ve katılma paylarına kendisi de eklenti yapmak ve yapmış olduğu eklentilerle kesintileri, Sosyal Sigortalar Kurumu'na, Vergi Dairesine ve ilgili bankaya yatırmakla yükümlüdür. Bu yükümlülükten kurtulabilmek için çalışanla çalıştıran arasında yapılan bağıtlar genellikle kağıda dökülmemekte, ödemeler kayıt dışı olmaktadır.

Ciddi olarak tanımlanan kuruluşlar ise ücretleri asgari ücretle sigorta prim ödeme tavanı arasında göstermekle yetinmektedirler.

Ücretlilerin ürün içerisindeki payları giderek azalmaktadır. Payların azalışında bordro dışı ödemelerin etkili olduğu söylenebilir. Ancak gerçekte ülkemizde ücret gelirleri 1980 öncesi yıllara göre gerilemiştir. Buna karşılık asgari ücret üzerinde 1981 yılında yüzde 11.82 oranında olan vergi yükü, 1989 yılında yüzde 17.5 oranına yükselmiştir. 1989 yılındaki hesaplamada sadece gelir üzerinden alınan vergiler dikkate alınmıştır. Oysa bilindiği üzere 1985 yılından bu yana ülkemizde katma değer vergisi uygulanmaya başlanmıştır.

Ücretlilere yapılan vergi iadesi uygulamasından düşük gelir grubunda olanların veya bordro dışı ücret alanların yararlanabilme olanakları yoktur. Bu nedenle vergi iadesinin ücretliler üzerindeki vergi yükünü azaltması istisnai bir olaydır. Vergi iadesinden daha çok kamu kesiminde çalışanlar yararlanmakta, istisnai olarak özel kesimde çalışanlar da söz konusu uygulamadan yararlanabilme olanağı bulabilmektedirler.

Maliye ve Gümrük Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı gerçek ücret ödemelerini her nedense araştırma gereğini duymamaktadırlar. Oysa yukarıda da belirttiğimiz gibi ücret ödemelerinin artık bordro denen resmi belgeler üzerine intikal ettirilmesi istisnai bir uygulama haline dönüşmüştür.

Devlet kendi personeline ödeme yaparken dahi bir bölüm ücreti vergi dışı bırakabilmek için özel düzenlemelere başvurmaktadır. Örneğin özel hizmet tazminatı, yakacak zammı'nın vergi dışı bırakılması gibi. Aynı haklar özel kesimde çalışanlara uygulanmadığı için özel kesim çıkış yolunu bordro dışı ücret ödemesi yapmak suretiyle bulabilmiştir.

Günümüzde sorun yalnız ödenen ücretlerin yetersiz kalmasından kaynaklanmamaktadır. Ücretlerin bordrolara girmesi ve muhasebe kayıtlarına intikal ettirilmesi için gerekli önlemlerin alınması zorunludur.

Gerek Sosyal Sigortalar Kurumu'na aktarılan paylar ve gerekse vergi olarak ücretten kesilen kısım çok yüksektir. Yüz liralık bir zam sosyal sigorta prim tavanına ulaşıncaya kadar en az 33.5 lira tutarındaki bir fonun Sosyal Sigortalar Kurumu'na aktarılmasını zorunlu kılmaktadır. Bunun 14 lirasını çalışan, 19.5 lirasını da işveren ödemektedir.

Ücret artışları için yapılan çalışmalarda kanımızca ücretlerin kamuya fon aktarma kaynağı olarak kullanılması alışkanlığından kurtulma konusunun da gündeme getirilmesi artık kaçınılmaz olmuştur. Bugün ücretler tek oranda vergilendirilir haldedir. Vergi matrahı 6 milyon liraya ulaşana kadar ücretlerin yüzde 25 oranında vergilendirilmesi gerekmektedir.

Ücretler üzerinden bölgelere göre farklılaştırılmak suretiyle yapılan özel indirimin sağladığı vergisel avantaj 4.500 liradır. Oysa kanımızca ücret gelirlerinden alınan vergiler için uygulanan oranın ayrı bir tarife olarak düzenlenmesi gerekir.

Menkul kıymet gelirlerine uygulanan yüzde 10'luk vergi ile ücret gelirlerine uygulanan yüzde 25 oranındaki vergi ülkemizdeki vergileme yanlışlığının ve adaletsizliğinin tipik bir göstergesidir.

Menkul kıymet gelirlerine uygulanan düşük oranlı vergi gerçekte düşük gelir gruplarından vergileme yoluyla alınan payların, yüksek gelir gruplarına aktarımı anlamındadır. Çünkü faiz fiyat yoluyla tüketim maddelerine yansımaktadır. Bir başka anlatımla faizin karşılığı düşük gelir gruplarınca ödenmektedir.

Ücretlerin % 100'lük, % 150'lik zamlarla yükseltilmesi bugün için hiçbir anlam ifade etmemektedir. Çünkü yapılan zamlar birer para aldatmacasıdır. Yapılan zamlardan kesintiler çıktıktan sonra çalışanın eline geçen kısım yine anlam ifade etmeyecek nitelikte olacaktır. Buna karşılık kamu iktisadi kuruluşlarında bir zam furyası başlayacak, özel kesim ise çalışanı bordro dışı ödemelere doğru itecektir. ■

Veysi Seviğ



Öfke büyük. *İşçinin eline geçen para çok az, vergi veriyor, üstelik bazen bordroya bile geçirilmiyor.*

TABLO 2

ÜCRET MİKTARI 126.000 × 2 = 252.000 TL.

İşveren Katkısı	Kesinti Konuları	İşçiden yapılan kesintiler
49.140	Sosyal Sigorta Primi	35.280
11.940	Tasarruf Primi	7.560
	Gelir Vergisi	47.790
5.000	Konut Yardımı	
+	Damga Pulu	+ 1.008
65.480	Toplam	91.638

TABLO 3

Yıllar	Ortalama Vergi Yükü	Asgari Ücret Üzerindeki Vergi Yükü
1981	16.2	11.82
1982	17.4	11.27
1983	16.7	16.46
1984	12.9	16.64
1985	13.8	15.53
1986	15.2	17.87
1987	15.5	19.48
1988	16.0	19.16

KANTARIN TOPU NEDEN YERİNDEN FIRLADI?

Kendilerini "seçilmişler" kategorisine koyanların varlıklarını seçilmişliğe değil, seçilmemişliğe medyun olduklarını, baştanberi de seçilmişliğin değil, seçilmemişliğin manipülasyonunda ustalıklarını herkes biliyor.

Bir zamanlar Türkiye'de devleti yöneten ya da yönetmeye talip olan politikacıların arkalarında yabancı desteği olduğunu söylemek onlara hakaret sayılırdı. Menderes'in, hatta sonraları Demirel'in dalına basmak isteyenler ne zaman, ima yollu dahi olsa, diyelim ki "Amerikancı"lıktan söz açsalar muradlarına nail olurlardı. İddialı politikacılar da bu tür nitelemeleri kendilerine hakaret sayarlardı çünkü. Basbayağı tepeleri atardı. Politik kamuoyu ve basın bu konuda duyarlıydı. Bağımsızlık ve ulusal egemenlik denilen şeyler henüz o yıllarda modası geçmiş saplantılar düzeyinde algılanmadığı için en azından görünümü korumak önemliydi.

Nicedir bu işler tersine döndü.

"Amerikancı"lık utanılacak birşey olmaktan çıktı, politikada başarının, itibarın en başta gelen nişanesi ve güvencesi oldu. Ülkeyi yönetmeye ya da yönetmeyi sürdürmeye talip olmanın ciddiyeti genel olarak dış güçler nezdinde itibarın, güvenilirliğin derecesiyle ölçülüyor. Ardında yabancı desteği olanlar kendilerini herşeye kâdir görürlerken genel politik kamuoyunda da öyle görülüyorlar. Dışarda süregiden destek içerde oy desteğinin azlığından ya da yokluğundan daha ağır basıyor. Son yerel seçimlerin sonucunun baştaki yönetim için gerçekten yolun sonu mu, yoksa az buçuk gayret ve kendini toparlamayla altından kalkılabilecek bir "ikaz" mı olduğunu tespit için bütün gözler ve dikkatler Waşhington'a çevrilmedi mi? Sanki yapılan seçim değil, Waşhington adına düzenlenen bir kamuoyu yoklamasaydı!



Baştaki yönetimin zimmamdarlarının ve onların destekçilerinin epeydir dillerine doladıkları bir kaba demagojiyi -"seçilmişlerle atanmışlar çelişkisi" üzerine sarfedilen ileri geri lafları- bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Atanmışların seçilmişler üzerindeki "baskı"sından şikayetin altında yatan, somutta, "seçilmemişler"in, yani belli anayasal organların ve genel olarak yargı gücünün (bunlara basın, meslek örgütleri, vb. de eklenebilir) "seçilmişler"e, yani politik iktidara ayakbağı oldukları iddiası **değil.** Bir başka deyişle, halkın oyuyla iktidar olanların hiç bir kayıt ve şart tanımaksızın diledikleri yapabilme özlemi de **değil.** Zira kendilerini "seçilmişler" kategorisine koyanların varlıklarını **seçilmişliğe** değil, seçilmemişliğe medyun olduklarını, baştanberi de seçilmişliğin değil, seçilmemişliğin manipülasyonunda ustalaştıkılarını herkes biliyor.

Demagojinin hedefi, somutta, seçmen iradesini hiçe sayan bir emrivaki ile başa geçip benzeri emrivakilerle başta kalmayı sürdürenlerin sahiplendikleri belli bir ekonomik/sosyal politikaya gerekçe ve dokunulmazlık kazandırmaktır. O politika - hep biliniyor ve çok sözü ediliyor- ülkeye ve topluma sözümona çağ atlatma politikasıdır. "Çağ atlama"nın fiili, somut içeriğini belirleyen ise doğrudan doğruya dış kapitalist mihrakların yönlendirmeleri, talepleri, çıkarları ve değerlendirmeleridir. "Çağ atlama", çoğu kez sözü edildiği gibi birilerinin "uydurma"sı değil, o mihrakların bastırmasıdır. Uluslararası iş bölümünde ülkeye ve insanlarına dayatılan yerin ve işlevin olabildiğince programlanmış bir boyutudur. O programın hayata geçirilmesinde yüklenilen misyonun altından seçilmişlik öne çıkarılarak kalkılamaz o misyonun ancak atanmışlıkla yerine getirilebileceği Eylül 1980 Kasım 1983 arası fiili durum uygulamasında ve ondan sonraki tüm oylamalarda açıkça görüldü. Oylamalarda gerçekte seçilmeyip sürekli azınlıkta kalanlar, ardlarındaki dış destek ve atanmışlıklarının manipülasyonu sayesinde, kendilerini seçmeyen milyonlarca ülke insanına meydan okuya okuya bugüne kadar geldiler, "çağ atlama"nın mekanizmalarını, kurumlarını, kadrolarını ve ahlakını herkese dayattılar.

Bunlar bilinmeyen şeyler değil. Şu sıra yeniden ciddiyetle ve önemle vurgulanmaları şundan dolayı gerekiyor: dış kapitalist güçlerin belirleyiciliği -daha doğrusu, genel politik kamuoyunda o belirleyiciliği "olağan" karşılama "kaçınılmaz", ya da "çağın gereği", vb. sayma anlayışı- sürdükçe ve ağır bastıkça "çağ atlama" nın içeriği ülkenin özgül maddi/toplumsal gerçekleri bağlamında toplumun bugünü ve yarını üzerine tahripkar damgasını basmayı sürdürecektir.

"Çağ atlama"nın şimdiye kadar ülkeye neler getirdiğini ve ülkeden neleri götürdüğünü hep biliyoruz. En temel demokratik hak ve özgürlüklerin inkarı, insan hakları ihlalleri, polis devleti uygulamaları, hak hukuk, kanun tanımazlık, vb. bir yana, ekonominin içler acısı durumu ve kitlelerin günlük yaşantısı bağlamında algılandığında ülkenin alnına basılı danganın vahametinden irkilmemek mümkün değil!

Son yerel seçimlerde kitleler, açıkça, bu gidişten duydukları infiali bir kez daha dile getirdiler. Oy pusulalarına kendi karşı-damgalarını olanca ağırlığıyla bastılar. "Kantarın topu" o yüzden yerinden fırladı! **Seçimin sonucu ne baştaki yönetime bir ikaz, ne de herhangi bir başka partiye ya da kişiye çıkarılmış davettir.** Bunu çok iyi anlamak, anlamayanlara da anlatmak gerekiyor. Çünkü bu seçim sonucuyla birlikte Türkiye'de resmen gündeme giren yönetim ve iktidar sorununun özü burada yatıyor. Millet, atanmışları, başarıya ulaştırmayı kendilerine misyon edindikleri politikalarla birlikte defterden silmiştir. Aynı politikaları sürdürmenin "gerekli"liği ya da "kaçınılmaz"lığı üzerine inşa edilecek kısa ya da uzun vaadeli dengeci tutumlar, "politika doğru, uygulama yanlış" anlayışı, ekonomi tekniğine ve geçmiş tecrübeye, yeni beceriye bel bağlayıcı çözüm arayışları (ister "sağ"da aransın ister "sol"da) 83 öncesi ve sonrasının atanmışlarının işini ve işlevini devralıp sürdürmekten ya da kısa sürede iki cami arasında namazsız kalıp başka atanmış-

lara devretmeye zorlanmaktan başka sonuç vermeyecektir. Her iki halde de 26 Mart seçim sonucunun esas politik anlamının çarpıtılmasına, seçmen iradesinin hiçe sayılmasına hizmet edilmiş olacaktır.

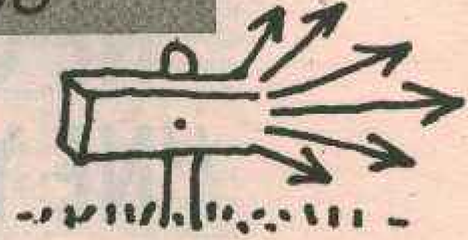
"Çağ atlama" sloganının özel olarak baştaki yöneticilerin dilinde meymenetsizliği gittikçe daha çok sırıtan bir palyaço nakaratına çevrilmiş olması kimseyi kandırmasın. Sloganın ardındaki program son derece ciddidir ve dışarda ciddiye alınmaktadır. Batı kapitalizminin kısa ve uzun vadeli çıkarları kadar son on yıldır geliştirerek sürdürdüğü yeni ideolojik yönelimi de, her şeyi ile dışa bağımlı ülke burjuvazisine başka zeminlerde "manevra" fırsatı ve imkânı tanımayacaklar. Bu konuda olur olmaz hayallere kapılmakla, dış ve iç politik desteğin bahasını çalışan halkın sırtından çıkarmaktan başka çıkış yolu görmeyen sinik "gerçekçilik" aynı şeydir.

Bırakınız "yıldızı yeniden parlayan" Demirel ve çevresini, sosyal demokrasinin de yönetici takımının kendilerini sonu buraya varacak bir yolun yolcusu gördükleri bugüne kadar sürdürdükleri "muhalefet"ten belliydi. Bundan sonrası için kendilerine ve ülkeye çizdikleri "iktidar" perspektifi şimdi bunu doğruluyor. İktidarı bugünden cepte keklik görmelerinin isabeti üzerine söylenecek çok şey var ama yeri burası değil. Asıl önemli olan, o iktidarın nemenem bir iktidar olacağı, neleri yapmayı öngörüp neleri "yapılamaz" ilan edeceğidir. "Halkımız bizi iktidara getiriyor!" şişinmesi sosyal demokrat yöneticiler için şu bulanık ve kaygan dönemde moral aşısı yerine geçebilir; sosyal demokrasi içinde ya da dışında olup da yöneticilerden farklı motifler ve beklentilerle bir sosyal demokrat iktidara bel bağlayanlar içinse böylesi bir iktidar perspektifi her anlamda bir seraptır. Demirel faktörünün yeniden zuhuruyla ve bunun eski sorunları tekrar gündeme getirmesiyle o serap serap olmaktan çıkmaz. Ehveni şer de, Türkiye'nin politik hayatında herdaim şerrin ehveniyle sonuna dek yetinmeye gerekçe kılındığından şerlerin en kötüsüdür. Ülkenin gerçek, çünkü gerçekçi bir sol alternatife kesin ihtiyacı var, o alternatifin örgütsel ve politik oluşumunun gerçekleştirilmesi için acilen davranılmasına da hemen ihtiyacı var.

Dışardan belirlenmeye direnme gereğini idrak eden ve gerektiği gibi ciddiye alan, bağımsızlık bilincine "çağdışı" romantik bir tutku gözüyle bakmayan ve kitle desteğini salt oy manipülasyonundan ibaret görmeyen -yani kendilerine yakıştırdıkları niteliklerden çoktan feragat etmemiş- demokratların, ilericilerin ve sosyalistlerin önündeki seçenek, içinde yaşadığımız kritik dönemeçle çok açık ve bellidir. Öyle olduğu sosyal demokrat yöneticileri "yola getirmek" için harcanan bunca telaşlı çabadan da belli değil mi? Buna rağmen o yöneticilerce millete sunulan sözde iktidar seçeneğinde salt demokrasi uğruna da olsa takılıp kalmaları beyhude temennilerle oyalanmaktan başka birşey değildir. Giderek, ülkenin ve ülke insanlarının başına örülmekte olan kirli çorapta -herkes için kendi adına bir ilmeklik de olsa- ağır sorumluluk payı taşımak olacaktır. ■

AREN'İN GÖRÜŞÜ

SHP ve iktidar



► Sağın toplam oyu % 60'ın üstünde olduğuna göre önümüzdeki seçimlerde SHP'nin iktidar olma şansı var mıdır?

I. 26 Mart yerel seçimlerinden sonra Türkiye'nin siyasal ortamı ve geleceğe dönük iktidar seçenekleri konusunda düşünce üretirken 12 Eylül öncesi siyasal yapılanmayı ve partilerin karşılıklı konumlarını unutmak ve bunun büyük ölçüde değişmiş olduğunu gözönünde tutmak gerekir. Çünkü 12 Eylül yönetimi sadece Marksist sola ağır bir darbe vurmakla yetinmemiş, sosyal demokrat ve sağ partiler açısından da yeni yapılanmalara neden olan köklü değişiklikler de yapmıştır. Bu konuda en önemli değişiklik, varolan partilerin kapatılarak bunların devamı olacak partilerin kurulmasına uzunca bir süre müsaade edilmemiş olmasıdır. Gerçi zamanla eski partilerin devamı olduklarını iddia eden yeni bazı partiler kurulmuşlarsa da, bunların hiçbiri eski partilerin aynı olmamışlardır.

II. Gerçekten SHP, CHP'nin tam bir devamı sayılamaz. Bir kere CHP'nin Genel Başkanı Bülent Ecevit SHP'ye girmemiş, ayrı bir parti kurmuştur. Ayrıca yeni partinin yönetici kadroları da CHP'ninkinden bir hayli farklıdır. DYP için de benzer bir durum söz konusudur. DYP'nin yönetici kadrolarında da AP'ye göre büyük değişiklikler olmuştur.

Aynı gözlemleri MSP ve MÇP için de, farklı ölçülerde de olsa, yapabiliyoruz. Bunlar da devamı olduklarını söyledikleri MSP ve MHP'nin aynı olan partiler değillerdir.

Ayrıca, eskiden olmayan ANAP ve DSP'nin varlıkları ve eskiden varolan sosyalist partilerin yoklukları bugünkü siyasal yapılaşmayı ve ortamı derin bir biçimde etkilemektedir.

Son olarak 12 Eylül yönetimi boyunca halkımızın yaşadığı antidemokratik baskı ve uygulamaların bırakmış olduğu izleri de gözönünde tutmak gerekir. Bu ağır deneyimi yaşamış olan bir halkın, yukarda değindiğimiz örgütsel değişiklikler olmasaydı bile, artık siyasal ve sosyal konularda eskisi gibi düşünmeyeceği açıktır.

III. Demek oluyor ki, önümüzdeki erken seçimlerde, oyların partiler arasında nasıl dağılacağı ve özellikle SHP'nin iktidar şansının ne olduğu konusu ülkemizin bugün içinde bulunduğu yeni siyasal yapılaşma ve halkımızın yeni bilinç düzeyi gözönünde tutularak hesap edilebilir. Yoksa, Türkiye'de geçmişte sosyal demokrasinin oyu en çok % 40 olmuştur, şimdi onu DSP böldüğüne göre SHP için seçim kazanıp iktidar olmak hayaldir diye düşünmek demokrasi adına yalnız karamsarlık değil, fakat aynı zamanda gerçeklere de ters düşen bir yaklaşım olur.

IV. Önümüzdeki seçimlerde SHP'nin kazanma şansı üzerinde tahmin yürütebilmek için her şeyden önce, son yerel seçimlerde ANAP'ın yenilgiye uğramasının nedenlerini doğru teşhis etmek ve bunlar üzerinde durmak gerekir. Bilindiği gibi ANAP Genel Başkanı Turgut Özal yenilgilerinin nedeni olarak hayat pahalılığını göstermiş ve önümüzdeki dönemde, hayat pahalılığı ile eş anlamlı olarak kullandığı enflasyonla savaşımı baş hedef olarak alacağını söylemiştir. Özal'ın bu teşhisine katılma olanağı yoktur. Çünkü bir kere, enflasyonun emekçi halk için hayat pahalılığı yaratması ve ANAP'ın gelir dağılımını bozan diğer politikaları yeni değildirler. Bunlar 1980'den beri süregelmektedirler. Bu nedenle hayat pahalılığından en çok zarar gören işçi, memur, emekli ve bazı küçük üreticiler gibi kesimlerin daha önceki seçimlerde de zaten ANAP'a oy vermemiş olduklarını varsaymamız gerekir. Yani son yerel seçimlerde ANAP, hayat pahalılığından zarar görenlerin değil, asıl bundan pek o kadar zarar görmeyen toplum kesimlerinin oylarını kaybetmiştir.

V. Hiç kuşku yoktur ki olağan koşullarda insanların siyasal davranışlarını en çok etkileyen öge ekonomik (maddi) geçim durumlarıdır. Geçim durumları iyiyse iktidardaki partiyi desteklerler, değilse muhalefete yönelirler. Bu böyle olmakla beraber insanların davranışlarını her zaman maddi geçim durumları ile açıklayamayız. Bunun yanı sıra, demokratik hak ve özgürlükler, toplumun ahlâki ve kültürel değerleri de bu konuda önemli rol oynarlar. Örneğin ekonomik bakımdan başarılı bir iktidar demokratik hak ve özgürlüklere saygısızsa halkın gönüllü desteğini sağlayamaz. Zaten bundan ötürüdür ki dikta yönetimlerinde serbest seçim yapılmaz.

Kaldı ki zaten esas olarak halkın maddi refahını sağlamakla onun demokratik hak ve özgürlüklerine saygı duymak bir arada yürürler. Çünkü hiçbir zaman unutulmamalıdır ki, toplumsal haksızlıkların (demokratik hak ve özgürlükleri çiğnemenin) temel nedeni ekonomik sömürüdür. Onun için toplumsal yaşamın bu iki yanı (ekonomik yan ve demokratik yan) daima bu organik ilişkileri içinde birarada düşünülmelidir.

VI. Demek oluyor ki, ANAP'ın son seçimlerdeki başarısızlığının nedeni Sayın Özal'ın sandığı gibi sadece enflasyon ve ondan kaynaklanan geçim sıkıntısı değildir. Bunun yanı sıra, başlıca ANAP yönetiminin insan haklarını ve demokratik hak ve özgürlükleri hiçe sayması, buna bağlı olarak yolsuzluklara göz yumması, laiklik konusunda iki yüzlü davranması ve dış ilişkilerde kişilikli bir politika izleyememesi de ağırlıklı rol oynamışlardır.

Bunlar doğru ise, SHP önümüzdeki dönemde iç politikada insan haklarına ve demokratik hak ve özgürlüklere, dış politikada barışa ve silahsızlanmaya ne kadar açık ve güven verici biçimde sahip çıkarsa ve yolsuzluklara karşı ne kadar kesin bir tavır alırsa, emekçi halkımızın o kadar büyük bir bölümünün oylarını alabilir. Şunu hatırlayalım ki, ülkemizde solun ve sosyal demokrasinin oy sınırı nüfusumuzun en az % 80'ini oluşturan emekçi halkımızın oylarına eşittir. Yani oy potansiyeli açısından sosyal demokrasinin önünde hiçbir engel yoktur. Sorun SHP'nin bu potansiyeli kullanabilmesindedir. ■

"NE OLACAK ŞİMDİ?" YERİNE "NE YAPMALI ŞİMDİ"

Dokuz yıl sonra 12 Eylül laboratuarında güçlenmiş "Frankeştayn" dirilmekte. Kim bunu görmüyorsa, kazanılan belediyeleri bir zafer kabul ediyorsa tam bir aymazlık içindedir.

"...Biz Yunanistan'a faşist bir yönetimin gelmesine izin verdiğimiz için öncelikle kendimizi suçlamalıyız. Lâyık olduğumuz yönetim başımızda. Sonuç olarak suçlu kim sömürülen mi, sömüren mi? Korku yöntemleri mi, korkanlar mı? Tanrı katında kim suçlu, elektrikli sandalyenin şalterini indiren mi, direnmeden ölmeye giden mi?

Bana yöneltilecek soruları kestirebiliyorum. Saldırganların topları, tüfekleri var. Ama dürüst olalım. Kim omuzluyor bu silahları? Kim kullanıyor tankları, topları? Biz düşmanla işbirliği içindeyiz, onu destekliyoruz. Savaşlarında kullanmaları için çocuk doğuruyoruz. Bizi bölmesine, düşünmemizi engellemesine izin veriyoruz. Bir buzdolabı ya da televizyon uğruna ruhumuzu satıyoruz. Kaçınılmaz bir gerçek var. Bilgisayarları, topları, tüfekleri olabilir ama biz kalabalığız. Çok daha güçlüyüz aslında, ama bizimle oynamasına izin veriyoruz. "İyi yaşamak gerek" formülünün ardına gizleniyoruz. Aslında bu formül şöyle olmalı: "Yoksulluk içinde de olsa iyi yaşanmalı".

Melina Mercouri
Cunta'yla savaşım

Bir karabasan sona mı eriyor?

Bayram kısa sürdü. Beş milyona yakın seçmenin sandıktan kaçtığı bir seçimden iktidar çıkmadı. Yenilen belli: ANAP, onun da ötesinde 12 Eylül, 24 Ocak... Kazanan, bütün dağınıklığına karşın sağ ve belki de MC... ANAP'a hayır diyenler 12 Eylül öncesinin büyüklü, küçüklü sağ partilerine alkış tuttular. Peki bu partiler ve onların oluşturduğu MC'nin temel yaklaşımları 12 Eylül karabasanını yaratmadı mı? MC'nin temelini oluşturan AP'nin "24 Ocak 1980" sözde istikrar tedbirlerinin yaratıcısı, savunucusu olduğunu ne çabuk unuttuk? MC'yi yaratanlar 1961 Anayasası'nı suçlayanlar değil mi? Bunların 1982 Anayasası'ndan ciddi bir şikayetleri mi var? Hiç sanmıyorum. Dokuz yıl sonra 12 Eylül laboratuarlarında güçlenmiş, oynayacağı alandaki tüm engelleri temizlenmiş "Frankeştayn" dirilmekte. Kim bunu görmüyor, oy oranındaki birkaç puanlık artışı, kazanılan belediyelerle bir zafer müjdecisi gibi kabul ediyorsa tam bir aymazlık içindedir. Böyle bir aymazlık sol düşünceye, politikaya yakışmaz. Belki bir karabasan sona eriyor ama ufukta bir başka kabûsun kara bulutları gözüküyor.

Yenilen belli: ANAP, onun da ötesinde 12 Eylül, 24 Ocak... Kazanan, bütün dağınıklığına karşın sağ ve belki de MC...

"Nerede kalmıştık" sözcüğü bir espri olmaktan çıktı. Noksan, acılı bir restorasyon'un hazırlıkları görülüyor. Erken seçim çığlıkları böylesine acı yüklü bir restorasyonu hızlandırma doğrultusunda kullanılıyor. Gündemde gerçek anlamında bir sol siyasal örgütlenme yok. Acelenin bir nedeni de bu olmalı. 12 Eylül'ün yıktığı, dağıttığı, göçe mecbur ettiği, öldürdüğü, hapsettiği, işkencelerle sindirdiği o yıkılmaz sol ağacın köklerine, dallarına yeniden gelmeğe başlayan suyu kesmek. Koşullarda en küçük bir değişiklik yapılmadan gerçekleştirilecek bir seçim sağ bağnazlığa bir beş yıl daha hayat vermekten başka neye yarayacak?



▲**Demirel.** *24 Ocak1980 sözde istikrar tedbirlerinin yaratıcısı, savunucusu olduğunu ne çabuk unuttuk?*

Erken seçim, ama hangi koşullarda

Demokrasinin bütün boyutlarıyla işlediği ülkelerde böyle bir seçim sonucu, tartışmasız erken seçimi gündeme getirir. Bu gerçeğe karşın, eğer şikayet edilen konularda bir iyileştirme olmayacaksa yani düzene ilişkin bir yeni yapılanma sağlanamayacaksa erken seçim sade kişileri değiştiren bir işlevi görmekten öteye gitmez.

Öncelikle şu soruya yanıt vermemiz gerekir. Sağın bütün görüşlerinin siyasal arenada at oynattığı, solda ise merkeze yakın bir sosyal demokrat partinin var olduğu bir siyasal ortamda demokrasiden söz etmek mümkün müdür? Üstelik kendi sollarındaki siyasal boşluğa dayanan, buna güvenen sosyal demokrat partiler sağ partilerle yarışmak, kazanmak için sağ düşünceye yanaşacaklardır. Böyle bir siyasal ortamda, zamanla, siyasal yelpaze merkezden sağa doğru biçimlenecektir. Şu anda ülkemizin siyasal görünümü böyledir. Açıkça ifade etmek gerekirse işçi sınıfının partisinin olmadığı bir yerde demokrasiden söz edilemez.

Erken seçimin gündeme geldiği şu günlerde, toplumun yeniden yapılanması gereğini bir an için gözden ırak tutmamamız zorunludur. Bu yeniden yapılanmayı, bir anlamda, erken seçimin de ön koşulu kabul etmeliyiz. Düşüncelerimizi şöyle daha bir açık kılabiliriz:

i-Türkiye'de siyasal yapı sola kapalıdır. 1921-1925, 1945 ve 1961-71 arasındaki sınır-



▲**İnönü.** *"Sosyal demokratım" diyor ama üzerine düşen görevleri yerine getirecek mi?*

lı, gene de yasaklarla dolu, açıklığı bir yana bırakırsak sağın, sol düşünce üzerindeki acımasız baskısı sürüp gitmiştir. CIA yetkililerinin "selective liberty" biçimde tanımladıkları dönemlerde bile solun ancak başını ezmek için bir şeyler söylemesine izin verildi. 1971 Martı ve 1980 Eylülü'nde ise parola "Sola ölüm"dü. Şimdi böyle tek yönlü koşullandırılmış bir toplumda, hiçbir şeyi değiştirmeden yapılacak bir erken seçim sağın silindirini daha da güçlendirecektir. Geleceği varsayılan bir sosyal demokrat iktidarın bunları bütünüyle değiştireceğini söylemenin ise, son seçim tablosundan sonra inandırıcı bir yanı yoktur.

ii- 1980'nin Eylül'ünden bu yana başta anayasa olmak üzere kabul edilen tüm yasalar sağ düşüncenin baskı aracı olma görevini noksansız yerine getirmektedir. Siyasal Partiler Yasası, Ceza Yasası, Çalışma Yasaları, Dernekler Yasası, Polis Vazife ve Selahiyetleri Yasası, Toplantı ve Gösteri Yürüşleri Yasası ve daha niceleri değiştirilmeden erken seçim demokrasimizin gelişimine ne katacak?

iii- Ekonomik yapı 1923 İzmir Kongresi'nden bu yana doğrultusunu değiştirmemiştir: Serbesti.. ya da serbest piyasanın erdemine inanma, özel sektörü kutsama. Ekonomik açıdan geldiğimiz nokta bellidir. Bu doğrultu kökünden değişmeden sağ iktidarların baskısı eksilmez, artar, sürer gider. Ülkede mevcut, gelecekteki iktidarı paylaşmayı düşünen büyüklü, küçüklü sağ partilerin 1923'ten günümüze sürüp giden özellikle 24 Ocak kararları doğrultusunda daha bir pekişen ekonomi ilkelerini değiştirmeleri beklenemez.



▲Özal. Tarihe karışması mümkün mü?

Özet olarak sunduğumuz bu üç nokta, ülkedeki bütün demokratların da üzerinde durması, değiştirmek için güçbirliği yapması gereken önkoşulları ortaya koymaktadır. Sözünü ettiğimiz ön koşullar, geniş ölçüde, yaşama geçirilmeden 12 Eylül'ün tarihe karışması mümkün değildir.

Ne yapılmalı?

Geldiğimiz bugünkü noktada görev büyük ölçüde sol aydınlara ve sosyal demokrat partilere düşmektedir. Bir kere aralarındaki (kan davasına dönme istidadında olan) ayrılığı bir yana bırakmaları, demokrasinin restorasyondan da ötede geniş boyutlarda yerleşmesi için birleşmeleri gereğine inanmalıdır bu partiler. Soldaki aydınlar, demokrasiye inanmış düşün ve siyaset adamları kerelerce vurgulanmış şu gerçekleri görmemezlik edemezler:

Düşünceler zincire vurulmuştur. Sol dergiler, gençlik dergileri basın savcılarının, DGM savcılarının sürekli izlemesi altında yaşamağa çalışmaktadırlar. Uluslararası basın örgütleri Türkiye'deki bu durumu yıllık raporlarında belirtmektedir. Basın özgürlüğünden söz etmek, bu koşullarda mümkün müdür? Sorun muhalefetin sesinin ve görüntüsünün TV'de yer almaması ile sınırlı değildir.

Örgütlenme özgürlüğünden bahsetmek mümkün değildir. Öğrenci örgütlerinden, sendikalara kadar bütün örgütlenmelerin önünde dev barikatlar vardır. Sesleri kısılmıştır. Hele siyasal örgütlenme yok gibidir. Sol partiler yasaklıdır. Yurda kendi istekleriyle dönen iki genel sekreter Kutlu ve Sargın bir buçuk yıldır cezaevindedirler. Uluslararası ve ulusal tüm girişimlere karşın tutuklulukları devam etmektedir.

Onbinlerce genç, yaşlı, kadın, erkek cezaevlerinde insanca koşulların dışında yaşamlarını sürdürmektedirler. Yüzbinlerce insan temel haklarından mahrumdur; siyaset yapamazlar, seçemezler, seçilemezler. Binlercesinin davası sonuçlanmamıştır. Belki de yattıklarından yılları, ayları alacaklı olarak sadece hesaplarına yazmak durumunda kalabileceklerdir.

İşçi sınıfı direnişte dir. Grevdedir. Kısıtlanmış haklarını, elinden alınan ekmeğini, eşinin, çocuğunun rızkını geriye alma kavgasındadır. Yasalar ellerini, gözlerini, ağızlarını bağlamıştır. Sanki zincire vurulmuş pranga mahkûmu gibidirler.

Yoksullaşma, fukaralık sarmış ortalığı. Ekmek, aş fukaralığı, temel haklarından yoksun kalmanın fukaralığıdır bu:

Bunlar gibi daha nice noktalar öne çıkarılabilir. Aşılmalı bunlar. Sosyal demokratların, bütün solun, işçi sınıfının, aydınların ortak savaşımıyla aşılabilir hepsi. Sosyal demokrat partiler tek tek ya da birlikte başta anayasa olmak üzere düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün önündeki bütün engelleri aşmağa yönelik bir "Demokratikleşme programı" hazırlama durumundadırlar. Bugün içinde bulunduğumuz durum da, sosyal demokrat partilerle, sol düşünce ve siyasetlerin böyle bir programın öncülüğünü üstlenmeleri vazgeçilemez bir siyasal koşuldur.

Demokratikleşme programının yaşama geçirilmesinden sonra erken seçim. Şu andaki TBMM böyle bir programı benimseyebilir mi? İlk anda bu mümkün görülmüyor. Ne var ki meclisteki sosyal demokratlar ön seçimin koşulu olarak bu nitelikteki bir programı öne sürüp, savunabilirler. Sağ partilerin kendi aralarındaki bireysel hesaplara dayanan çelişkilerden yararlanarak demokratikleşme programındaki ilkeleri yaşama geçirmeyi başarabilirler. Türkiye'nin eline geçmiş bir fırsattır bu.

Sol siyasette "Ne olacak şimdi" diye kaderci bir yaklaşımın yeri yoktur. "Ne yapmalı"yı sürekli düşünmek, tartışmak, ana noktalarını halka anlatmak her koşulda önde gelen bir zorunluluktur. Hazırlanacak böyle bir program bu zorunluluğu karşılar. Neyin yapılması gerektiğinin halka, yığınlara anlatılmını, açıklanmasını sağlar. Tek başına, varolan koşullar değiştirilmeden sloganlaştırılan erken seçim yanlış bir umut olarak yükselir, kısa sürede yerini umutsuzluğa, yılgınlığa bırakır.

Bu yazıyı okuduğunuzda 1 Mayıs gene suskunlukla, başlar önde geride kalmış olacak. Bayramlarımızı geri almak için, yılgınlıkları tarihe gömmek için gelin dostlar bir olalım. Ne yapılması gerekiyorsa, artık onu yapalım. ■

HOŞ GELDİN YA ŞEHRİ RAMAZAN!

Atalarımız boşuna mı demişler imam bir kabahat işlerse cemaat daha büyüğünü yapar diye

Adam tıp eğitimi görmüş, hekim olmuş, göğsünde doktor rozeti var. Görünüşüne, kılığına kıyafetine bakarsanız başbayağı uygar bir insan. Otuz, otuz beş yaşlarında. Yanında da eşi olan genç bir kadın. O daha da genç. Üstünde etekleri yerleri süpüren krem rengi bir manto, başında saçlarının tek telini bile göstermeyecek türden bir baş örtüsü. O da yüksek eğitim görmüş ama çalışmıyormuş. Niye mi? Çalışacağı iş yerlerinde erkekler de bulunurmuş da onlarla göz göze gelirmiş. Sonra başını örtmesinden ötürü de yüzüne bir garip bakıyorlarmış...

Bir hanım dişhekiminin muayenehanesinde karşılaştık. Sıra bekliyoruz. Bütün bu bilgileri de, hasta kayıt işlemlerini yapan sekreter hanımla konuşmalarından edindik.

Doktor bey, eşinin çalışmama gerekçelerini sıralarken yan yan da bize bakıyor. Eşinin bir muayenehanede de olsa namahrem sayılacak bir erkekle bulunmasından tedirgin!

Derken dişhekimi hanım çalıştığı odasından çıkıp geldi, sıra bekleyen hastalarına merhaba dedikten sonra, doktorun göğsündeki rozeti de görünce, deontoloji kuralları gereği bu meslektaşı ile daha da yakından ilgilendi, önce hanımının elini sıktı ve sonra doktora elini uzattı ve eli öylece boşlukta asılı kaldı.

Doktor bey, dişhekimi hanım elini uzattığında ateş görmüş gibi kendi elini arkasına götürmüştü. Genç dişhekimi hanım, şaşkın, bir süre öyle kala kaldı. Doktor ise ağzında:

"Dini inançlarımız..." falan gibi birtakım laflar geveliyordu. Ortada soğuk bir sessizlik havası eserken, bizden de önce gelmiş, yaşlı kır saçlı derli toplu bir hanım dayanamadı ve patladı:

"A oğlum, sen nasıl doktor oldun? Sana hanım hasta gelse bakmıyor musun? Hay sana doktor diploması verenin gözü kör olsun!"

Dişhekiminin bekleme odasına bir bomba düştükten sonraki sessizliğe benzer bir sessizlik çöktü.

Dişhekimi hanım, yüzü bozulmuş ama kendi işyerinde tatsız bir olayın çıkmasından tedirgin gülümsemeye çalışarak:

"Pardon" dedi, "hata bende oldu, namahrem olarak ben elimi uzatmamalıydım, herkesin dini inanışlarına saygı göstermek durumundayız". Sonra sırası gelmiş yaşlı hanımı aldı, dişçi koltuğuna götürdü, mümin doktorla mümine eşi de kendilerini muayenehaneden dışarı attılar. Herhalde başka bir dişhekimi arayacaklardı...

Bu görüntü, son yıllarda ve günlerde sıkça karşılaştığımız birbirine benzer ya da çağrıştırır olaylardan sadece biri...

Bir başkası, şehirlerarası bir otobüste bir arkadaşımızın başına gelmiş. İstanbul'dan İzmir'e giderken, uzun yol boyunca bir sigara içmek istediğinde, şoför yardımcısı engel olmuş:

"Bu otobüste herkes oruçlu, senin sigara dumanını çekemezler, söndür o sigarayı".

Az sonra, erken gelmiş sıcakta arkadaşımız susamış, yardımcıdan su istemiş, gene aynı yanıt:

"Bunca oruçlunun yanında su içilmez!"

Öteki yolcular da muavinden yana çıkınca "Balıkesir'de otobüsten inmek zorunda kaldım, nerdeyse döveceklerdi arkamdan sövüp saydılar" diyordu.

Şu ramazanda yolda-sokakta bir sigara içmeye ya da bir simit yemeye kalkışın da görün başınıza neler gelebilir. Artık açıktan açığa, oruç tutanlar tutmayanlara hükmetmeye başladı. İstanbul'da bile içkili lokantaların, hatta içkisizlerin bile pek çoğu kapalı. Kapılarında ya "ramazan dolayısıyla kapalıyız" yazılı ya da "onarım var" gibi uydurma gerekçeler. Pek çok devlet dairesinin, kamu kuruluşunun da çay ocakları, yemekhaneleri aynı gerekçeyle kapalı...

Geçenlerde Kartal İmam Hatip Lisesi'nden bir öğretmen anlatıyordu:

Okul yöneticileri ikide bir öğretmenleri de dışarı çıkarıp ortaokul düzeyindeki kız öğrencilerin sıralarını, çantalarını arıyorlarmış.

12-13 yaşındaki kız çocukların böyle ikide bir aranmalarındaki kerameti anlayamayan öğretmen, en olmadık zamanlarda öğrencileri de öğretmeni de dışarı uğratarak baskın biçiminde yapılan bu arama taramalarda ne arandığını yöneticilere sormuş, bir yanıt alamamış. Çocuklara sormuş! Ne arıyorlar böyle ikide birde sizin sıralarınızda çantalarınızda ve hatta üstünüzde başınızda?

Çocuklar önce mırın-kırın etmişler. Sonra kıkırdamışlar. Nihayet içlerinden biri söylemiş:

"Artist resmi arıyorlar. Erkek artistlerin resimleri bulunursa göz zinası yaptığımızı anlıyorlar da onun için".

Genç öğretmen şaşkınlık içinde:

"Vallahi önce anlamadım göz zinasının ne demek olduğunu, o ne demek diye de sordum da, çocuklar yüzüme gülüverdiler" diyordu.

Evet, bütün bunlar 12 Eylül 1980 artığı 1989 Türkiye'si'nden manzaralar.

Daha da bunlar gibi neler var neler.

Neden olmasın ki?

Atalarımıza boşuna mı demişler imam bir kabahat işlerse cemaat daha büyüğünü yapar diye.

1988 yılının 9 Aralık günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bütçe üzerinde görüşmeler yapılırken, üyeler cuma namazına gidebilsin diye oturuma ara verildi laik Türkiye'de.

Aynı gün, en yüce yargı organlarımızdan olan Yargıtay Büyük Genel Kurulu da cuma namazı gerekçesiyle toplantısına saat 11.30'da son verdi.

12 Eylül'ü izleyen günlerden başlayarak bu ülkenin en yüce makamlarında oturanlar kürsülerde vatandaş karşısında ayetler okuyup hadisler aktararak konuşmalar yapmaya başlamadılar mı?



▲ **Konya Üniversitesi kız otobüsü.** *Belediye koydu, rektörlük kaldırdı.*

Neler oluyor?

* Konya Belediyesi, kız öğrenciler için ayrı otobüs seferleri düzenledi. Ancak, kızlara ayrılan otobüslere binen erkek öğrenciler, uyarılara rağmen inmediler. Rektörün de karşı çıkmasıyla belediye başkanı geri adım atmak zorunda kaldı.

* Adnan Hoca'nın sağ kolu Ahmet Uçan, ne yapıp yapmış kendisini din dersi öğretmeni olarak İstanbul Lisesi'ne naklettirmeyi becermişti. İki gün içinde ulaşılabildiği kadar veliye ulaşılarak imzalar toplandı ve Adnancı Hoca Ahmet Uçan eski okuluna postalandı.

* "Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin düzenlediği **'Laikliğe bağlıyız, saygılıyız'** yürüyüşü yapıldı.

1982 Anayasası ile, Türk vatandaşı Hıristiyan ve Musevi çocuklarına bile zorunlu olarak din eğitimi gösterilmesi hükmü getirilmedi mi? Din ve ahlâk dersleri saatlerinde çocuklara, bir insanın bilmesi gereken genel din ve ahlâk kuralları mı öğretiliyor sanıyorsunuz? Yooo. İslam dininin sünni ve hanefi mezhebinin uygulamalı kuralları öğretiliyor yalnızca. En ağdalı dille yazılmış dualar ezberletiliyor körpecik beyinlerin içine edile edile.

YÖK değil miydi, dini inanışları nedeniyle öğrenciler saçlarını ve başlarını örtebilirler diye yönetmelik kabul eden? Siyasi iktidar çoğunluğu değil miydi anayasaya aykırı olduğunu bile bile bu konuda sonradan anayasa mahkemesince iptal edilecek yasayı çıkartan?

Bu yönetim ve ondan önceki askeri yönetim döneminde değil miydi, yurt dışındaki din görevlilerinin aylık ücretlerini Rabıta örgütünün ödemesine göz yuman?

Eğitim birliği uygulamasının canına okuyanlar kimlerdi, ne çabuk unuttuk?

Bugün Türkiye'de 341 imam-hatip lisesinde okuyan 219 bin öğrenci var. 12 Eylül 1980 öncesinde bu liselerden mezun olanların sayısı sadece 4179 idi. 1982-1983 döneminde ise 10.981, 1985-1986 döneminde ise sadece tek bir yılda bu okullardan 14.800 mezun verildi. 1988 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi kamu yönetimi bölümüne girenlerin, yani yarının kaymakamlarının, valilerinin yetişeceği okula girenlerin yüzde 41'i imam hatip lisesi kökenli.

Bugün Türkiye'de, Diyanet İşleri Başkanlığı'dan izinli 4691 Kur'an kursu var. Buralarda 150 bin çocuk Kur'an ve şeriat eğitimi görüyor.

IMF'nin yıllık raporlarına bile geçti: "Yurtdışı çıkışlarda toplu konut fonuna aktarılmak üzere bir çıkış vergisi ödeniyor, bundan muaf tutulanlar arasında ise hacca gidenler yer alıyor".

Sözüm ona Türkiye'de tekkeler ve zaviyeler kapalı. Ama kendilerinin açık açık Nakşibendi olduğunu, Mevlevi olduğunu, Rüfai olduğunu, Kadiri olduğunu söyleyen milletvekilleri, valiler, generaller var. Türkiye'de bugün okullarda 10.109 din dersi öğretmeni var. İlköğretimde ise öğretmen açığı sayısı 9500, ortaöğretimde 10.561 ve mesleki öğretimde 8995 olmak üzere tam 29.056 tane. Bu açığın kapatılması düşünülmüyor, ama din eğitimi öğretmeninin bolluğundan da geçilmiyor.

Ankara'da Üreğil ortaokulunda din dersi öğretmeni Hasan Hüseyin Bağcıoğlu, İngilizce, tarih ve coğrafya derslerine de giriyor ve Bismillahirrahmanirrahim'in ve İslam'ın beş şartının İngilizce nasıl yazıldığını öğrencilerine öğreterek İngilizce eğitimi yaptırıyor!

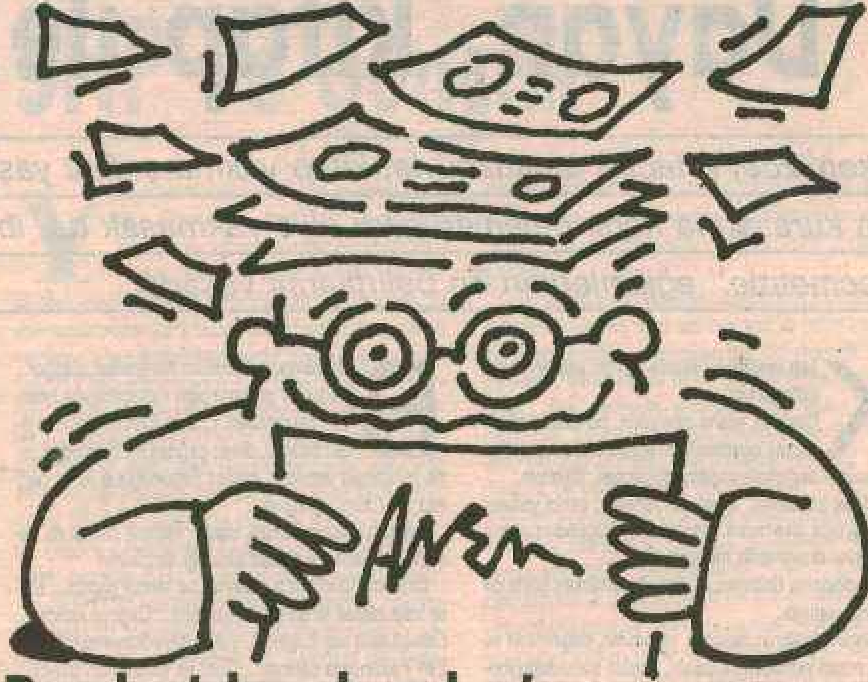
Kimi ortaokullarda öğrencilere televizyon seyretmenin günah olduğunu, tırnaklarına oje, dudaklarına ruj süren, başları açık gezen analarını çocuklarının doğru yola getirmesi gerektiğini telkin eden din öğretmenleri türedi. Kimse de bunlara ne yapıyorsunuz demiyor. Çünkü diyecek durumda olanlar da aynı görüşleri paylaşıyor.

Deniyor ki, bütün bunlara karşın Türkiye'de laiklik sağlam temellere oturmuştur, bir geri dönüş olamaz. Fars dili ve edebiyatı uzmanı olan bir dostumuz vardır; Profesör Dr.Tahsin Yazıcı. Geçenlerde şöyle diyordu:

"1980 öncesi İran'ını gören ve tanıyan birisi, bugünkü Humeyni İran'ını tasavvur bile edemezdi. Şah dönemi despotik bir yönetim vardı ama, İran eni konu laik bir ülke görünümündeydi. Bundan da geri dönülemez sanılırdı. Oysa öyle bir dönüldü ki. Bugün de Türkiye'ye bakıyorum da, geleceğimizden ürküntü duyuyorum."

Ahmet Eflaki'nin Ariflerin Menkıbeleri'nin çevirmeni Prof.Tahsin Yazıcı'ya katılmamak mümkün mü? ■

SÖZÜM SANADIR



Banko'dan banka'ya... (ya da "bul karayı, al parayı")

BANKO televizyonun en sevilen, en çok izlenen yarışma programı.

İzlemiyorsanız yanlış, çünkü toplum en dikkat çekici eğitimini bu programla alıyor: BİL-BUL-KAZAN.

Görünüşteki bu masum, oyalayıcı, yararlı (TRT yetkililerine göre kültür verici) program "bilginin anında paraya tahvili" işlemini şipşak gerçekleştirerek doğrusu etkili bir eğitim programı olmaktadır.

Programın akışı içinde üç kez "banko" denilmekte, ilk ikisi alınan puanı iki katına çıkarmakta, üçüncüsü beş katına kadar çıkarabilmektedir. Böylece, bilgi yarışması olarak sunulan program kullanılan deyimler de kumar literatüründen seçilerek tam bir "talih oyunu"na dönüşmektedir.

İzleyicilerin psikolojisi de bu hava içinde "bilinen-bilinmeyen" sorulardan daha çok, at yarışı izleniyor duygusu uyandırmakta, "kim önde", "kim kazandı" konumu hep diri tutulmaktadır.

Programın sonunda verilen para ödülü de birkaç yüzbin liradan birkaç milyon liraya kadar çıkmakta, yarım saat içinde ne kolay para kazanıldığı izlenimiyle de sıkıntı çeken milyonlarca insana psikolojik bir rahatlama olanağı sağlanmaktadır.

Bu "Amerikan tipi yarışma programları" yıllar boyu baskı altında düşünce dünyası çoraklaştırılmış, çektiği acıların nedenlerini tartışmaları yasaklanmış topluma "para kazanmanın ne kolay olduğunu" öğretmekte. İyi bir "köşe dönme" eğitimi olmaktadır.

Böylece, ilkokul çağındaki çocukların aritmetik kitaplarında yer alan basit problemlerin alışveriş dünyasından seçilen örnekleriyle yıkanmış beyinler, yetişkinlerin "bilginin anında paraya tahvili" programlarıyla sürmekte, insanlar kapitalist sisteme başarıyla uyarlanmaktadır.

Soruların ezberlenmiş bilgi kalıplarına uygun seçilmesi, kültür pırıltılarından uzak, akıllarda olumlu bir iz bırakmayacak türden seçilmeleri de ek yarar sayılmalıdır.

"16.yüzyılda padişahın hazinedarının kaftanının rengi neydi" türünden engin Türk tarihi soruları da zihinleri açmakta, insanların bilgi dağarcıklarını zenginleştirmektedir.

Programda dönen paraların böyle kolayca kazanılıvermesi, ayda yüzbin ile ikiyüz bin lirayla ev geçindirmenin yolunu bulamayan milyonlarca işçinin, yüzbinlerce memurun sıkıntılarını psikolojik olarak örtmekte, toplumun bu sorunları kavramasını sislendirici bir etki sağlamaktadır.

Topluma verilen mesaj kısa ve açıktır: BİL-BUL-KAZAN.

"Her şey para içindir" toplumunda bilginin insanlara kazandırdığı çok yönlü yararlar sadelikle gözardı edilmekte, bilginin paraya nasıl tahvil ediliverdiği kanıtlanmaktadır.

"Bilgili demek en çok para demektir- En çok para demek bilgili demektir".

Bu iki yanı da birbirine eşit sosyolojik denklemle "bilgi-para-değer" kalıbı da insan bilincine başarıyla yerleştirilmektedir.

Böylece bir yandan "en çok parası olan en değerli kişidir" biçimindeki toplum eğilimi desteklenmekte, öte yandan "bilginin değeri kazandığı parayla ölçülür" yargısı pekiştirilmektedir.

Egemen politik ideolojinin altını çizerek yerleştirdiği "şirketlerde yüksek ücretlerle çalışacak kalifiye eğitimli insan yetiştirme" amacı bu tür programlarla desteklenmekte, toplum bu doğrultuda yönlendirilmektedir.

Böylece toplumda yerleştirilmeye çalışılan "kendi işinden başkasına karışmayan- birikimini paraya çeviren" prototip insan, televizyonun yaygın izlenen bir kanalında sessiz sedasız uygulanan bir eğitim programında verilmektedir.

Bu "zararsız" görünümlü propaganda çalışmalarına karşı çıkmak da ülkenin dikkatli kesimine düşmektedir. ■

"Dayan, kitap ile..."

Ülkemizde, ortaçağ fanatizmiyle, kitap yakma çağını yaşıyoruz. Din kurallarına karşı gelenleri cadı diye yakmasak da, ibret olsun diye "recmetme" eğilimlerinin ön belirtilerini yaşadık.

Kitap yasakları deyince devlet, yasalar, ceza çağrıştırıyor...

Devletin, resmi zihniyetin, politikada günümüzde egemenliğini sürdürmekte olan tavrın tümden değiştiriliverdiğini düşünsek, diyorum...

Çağdaş bir devlet, uygar bir yönetim, ileric: yasalar egemen olsa ülkemizde, insanlarımız bugünden yarına kitapsever oluverebilir mi acaba?

Encyclopedia Britannica, kitabı tanımlarken şöyle bir saptama yapıyor:

"Kitabın içeriğinin, şeklinin, yapımının, dağıtımının ve kullanımının yekdiğeriyle ilişkisi, kitabın sunulduğu toplumun niteliklerine bağlıdır."

Johann Gütenberg ilk kitapçığı 1453 yılında basmış...

Bizim insanlarımızın basılı kitapla, son derece sınırlı biçimde tanışması ise, XVIII. yüzyıla kadar geciktirilmiş.

Geciktirilmiş mi? Gecikmiş mi?

Kitabın yaygınlaşması, demokrasinin gelişmesine koşut...

Nitekim, Johann Gütenberg'in 1453 yılında dünyaya sunduğu basılı kitap yaygınlaşamamış.

Ne zaman ki, toplum sorunlarının tartışılabilmesine elverişli bir demokrasi ortamı oluşuyor, o zaman, demokratik tartışmalar kitlelerin eğitim konusunda odaklaşıyor.

Devlet okulları, halkın ücretsiz eğitimi, lâiklik mücadelesi içiçe ve birbiriyle etkileşerek gündeme geliyor...

Okur-yazarlıkla birlikte kitap da yaygınlaşıyor.

Bu kez, bilimsel ve dinsel bakış açıları çatışıyor.

Sansür önce bu çatışmadan türüyor...

Batı dünyasında reform hareketleri başlıyor... İlerici bir gelişme olan Reformasyon Hareketi'nin öncüleri, Lüther, Calvin, Knox ve diğer liderler, dinde çağdaş uyarlamadan yana mücadele verirken, vicdan özgürlüğüne karşı bağnaz bir tutum içindeler...

Toplumumuzun kitapla ilişkisi, kaderin cilvesi mi demeli, bir Calvinist papaz aracılığı ile oluyor!

İbrahim Müteferrika, kalvinist bir Macar papazı... Kilise vaizi olarak iyi bir eğitim görmüş... Çağının ilericisi... Osmanlılara esir düşüyor... Ailesi fidye ödeyemediği için, Esir Pazarı'nda satılıyor... Türk ve Müslüman oluyor... Damat İbrahim Paşa'nın ve Padişah III. Ahmed'in teveccühü ile devlet katında etkinlik elde ediyor. Çağdaşlaşma hareketinin öncülerinden biri olarak, Osmanlı toplumunu basılı yazı ile tanıştırıyor...'

Ne yazık ki, sansürle birlikte, yasaklar eşiğinde...

Oysa, sansüre ilk karşı çıkan Milton ne demiş?

"Çeşitli karşıt görüşlerin basılmasına, yayılmasına, özgürlük tanındığı sürece gerçek üstün gelecektir. Sansür geçerli olursa, düşünceler sansür uygulayıcıları eliyle, gün ışığı görmeden, katledileceklerdir."

Ne var ki, Milton'un yüzyıllar öncesi sansüre karşı başlattığı savaşım, ancak, lâiklik temeline oturtulmuş ekonomik ve politik gelişmelere bağlı olarak yaşama geçebilme yolunu bulmuştur... Yani, Fransız İhtilâli'yle, Milton'dan 100 küsur yıl sonra ve günümüzden 200 yıl önceki patlamayla... Sansüre karşı mücadele henüz ereğine evrensel anlamda ulaşamamışsa da, başarı yönünde ilerlemektedir ve epey yol almıştır.

Müslüman dini, sosyal adalet ilkeleri ve diğer bazı hususlarda elbetteki kendinden önceki dinlere göre yenilikler getirmiştir. Müslümanlık, insanlar arasında seçkinliğe, ayrıcalığa yer vermiyor.

İslâm'da kullar eşit. Egemen kul yok. Egemen olan Allah.

Ama, kullar kendi yasalarını kendileri yapamıyor.

Şeriat, yani Allah'ın hukuku geçerli...

Kur'an yalnız bir ahlâk kuralları öğretisi, bir mistik felsefe içermiyor; doğru ve yanlışı belirtip bırakmıyor...

Kur'an belli bir toplum düzeninin hukuksal temelini oluşturuyor...

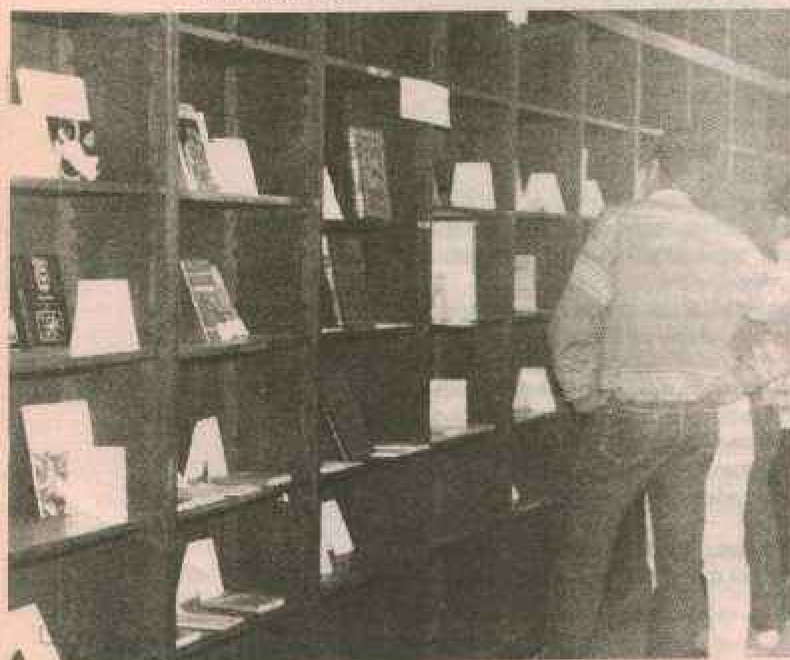
Böyle olunca, lâiklik öncesinde, resmi politikanın, egemen zihniyetin, yani şeriatın karşıtını söylemek, yazmak, sadece yönetime ya da düzene karşı çıkmak değil, Allah'a karşı gelmek oluyordu. Günahtı.

Günümüzde de bu eğilim etkisini sürdürüyor. Resmi görüş, egemen görüş bu geleneksel anlayışı dayatma kararlılığında:

Egemen zihniyetin karşıtını savunmak, yazmak, yaymak, düzene, yönetime karşı düşün üretmek affedilemez suç-hainlik, düşmanlık.

Her ne kadar, Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'ni laik temeller üzerine oturtarak çağdaşlık yolunu açmayı amaç-

▼ **Yargılanan kitaplar sergisi.** *Kitaplar yazılıyor, basılamıyor, basılıyor yayılamıyor, yayınlanıyor satın alınamıyor.*



Yayıncılar Birliği ve kitap yasaklamaları

▶ Yayıncılar Birliği'nin "kitap yasaklanması" ve sansür konusundaki görüşü nedir?

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni, Avrupa İnsan Hak ve Özgürlüklerini Koruma Sözleşmesi'ni ve Helsinki Senedi'ni imzalayan Türkiye, ülkesinde yaşayanlara cins, ırk, renk, dil, din, siyasal inanç ve toplumsal sınıf ayrımı yapmaksızın insan olmanın gerektirdiği hak ve özgürlükleri tanıyacağını uluslararası alanda taahhüt etmiştir. Buna göre, herkes ve özellikle siyasi iktidarlar, farklı dünya görüşlerine saygılı ve hoşgörülü olmak, karşıt görüşlerin açıklanmasını ve yayılmasını zora baş vurarak engellemekten kaçınmak zorundadır.

Buna karşılık Türkiye'de kitap yazanlar ve yayınlayanlar ağır biçimde cezalandırılıyorlar, kitaplar yasaklanıyor, toplanıyor, imha ediliyor. Kitap yasağının asıl hedefi düşünce özgürlüğüdür. Yok edilmek istenen şey, suçlanan şey cezalandırılmak istenen şey düşüncedir. Nihai amaç, yazarı, düşünürü, yayıncıyı korkutmak, sindirmek, suskun bir toplum yaratmaktır.

▶ Ne yapılmalıdır?

Yapılacak şey kamu oyunda etkili bir mücadele vermektir. Kitap yasaklamak, imha etmek gibi uygulamaların çağ dışı olduğu yetkili ağızlardan da ifade edilmeğe başlandı. Bu bir gelişmedir. Şimdi yapılacak şey ilgili yasa maddelerinin değiştirilmesi için, kamu oyu, tüm parlamenterler, siyasi partiler nezdinde sürekli girişimlerde bulunmaktır. Yayıncılar Birliğinin bu konuda üzerine düşeni yapmak üzere bir programı vardır. Kısa vadede yasaklamalara müdahale edecek, yazar ve yayıncılara destek verecek bir hukuk bürosu kurulacak, kamuoyunda mücadele sürdürülecek, uzun vadede ise ilgili yasaların tümüyle değiştirilmesi için girişimlerde bulunulacaktır.

Bilindiği gibi kitabın önündeki önemli bir engel Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulunun kitap tavsiye uygulamasıdır. Okulları bir sansür duvarı ile çeviren bu uygulamaya son verildiği önceki bakan Hasan Celal Güzel tarafından bildirilmişti ancak bu konuda resmi bir açıklama yapılmadı. Önemle izlediğimiz konulardan biri de budur.

lamış olsa da, yüzyıllar boyu kökleşmiş birikimlerin etkileri geleneksel tepkiler, yasalar çerçevesinde demokratik tartışmaya açılamadığı ve zor kullanılarak bastırılma yoluna gidilmiş olduğu için, karşıt tavırlar uzlaşmaz noktada kaskatı katılmış, kin ve öc alma duygularıyla içten içe havasız karanlıklarda mayalanıp kabarmıştır.

Vaktiyle, çağdaş yasalar çerçevesinde, demokratik tartışma ortamı yaratılabilseydi... Ne türden olursa olsun, inanç mağdur edilmeseydi...

Keşke...

Çünkü, durumu hınzırca değerlendiren emperyalizm bu bastırılmış, susturulmuş birikimleri, tepkileri güçlendirip anti-lâik bir akıma dönüştürmesini bilmiştir.

1940'lı yılların sonlarında usul usul, azar azar, sezdirmeden atılan sayılı tohumların, 12 Eylül ortamında birden boy atıvermesi kimseyi şaşırtmamalı...

Bugün ülkemizde, ortaçağ fanatizmiyle, kitap yakma çağını yaşıyoruz...

Din kurallarına karşı gelenleri cadı diye yakmasak da, ibret olsun diye "recmetme" eğilimlerinin ön belirtilerini yaşadık...

Kitapları da böyle yakıyoruz biz! Binlercesini, tonlarcasını yakıp çağdaşlıktan, ilericilikten, uygarlıktan öc alıyoruz sanki...

Kitap her yerde yasaklı, sansürlü: Evlerde, okullarda, yurtlarda, devlet dairelerinde, kamu kurumlarında...

Yasa maddeleri birer giyotin olmuş kitap kıyıyor... 141-142-163 derken şimdi bir de "müstehcen"lik çıktı, hangi sayıyla anılıyorsa!

Kitaba yalnız suçlu diye saldırmıyoruz, kitabı öldürücü araçlarla bir tutup, tüfekle, tabancayla, roketatarla, kamayla, bıçakla dizim dizim dizip suç aleti olarak devlet ekranlarından sergiliyoruz...

Kitaba karşı aldığımız ekonomik önlemlerse, önlemlerin en amanvermezi...

Kâğıt tahsis oyunları... Kâğıt fabrikalarında olumlu sonuca bağlanması insaf ve mantık gereği iken tiliz bir kararlılıkla önlenen grevler...

Kâğıt dedikse, tuvalet kâğıdının en iyisi, en çeşitlisi. Kâğıt çocuk bezi, kâğıt mendillerin, peçetelerin envaı...

Kâğıt bol. Üstüne yazı yazılır cinsi olmasın da!

En pahalı reklamlarla yaşamımıza adeta zorla sokulan lüks kâğıt tüketimi üreticisiyle, satıcısıyla, ithalatçısı, ihracatçısıyla devletten teşvik görürken, gazete, kitap, dergi kâğıdına el değecek gibi değil...

Ne güzel demiş Ahmed Arif: "Dayan kitap ile dayan iş ile, tırnak ile, diş ile..."

Sen misin diyen?!

Kitaplar yazılıyor basılamıyor, basılıyor yayılamıyor, yayınlanıyor satın alınamıyor...

İşinden, dişinden, tırnağından artırıp, asgari ücretin yüzde beşini onunu -bazen tümünü versen yetmez yaverdin, buldun, aldın diyelim...

Yüreğinde yenmeğe hep uğraşman gerekli bir duygu?

"Tank sesiyle uyanmak" da var hesapta. Evinde kitap oldu mu işin bitiktir... "İhtimâl"le, "ihtilâl"in yalnız kafiyesi mi denk düşen?

Devlet kitaba karşı çıktığı sürece, kitabı yazan, okuyan, kitaba sahip çıkan, kitaba sahip olan bu devlete karşı demektir anlamı çıkmaz da değil doğrusu...

Avrupa Topluluğu'na girip girmemenin önemli olup olmadığı kadar önemlisi, insan içine çıkacak yüzümüzün olup olmadığı... ■

19 Mart 1989
Gençlik Kitabevi

* *İslam Ansiklopedisi, C.5, MEB Yayını, 1965*

M.Tahir Hatiboğlu

D O K U N

SHP ve gençlik

Yerel seçimler SHP için başarı sayılır. Oy oranı fazla artmasa da, kentlerin yönetiminde egemen duruma gelmiştir. Üniversite merkezi olan onbir il SHP'nin elinde. Bu illerde 29 üniversiteden 21'i bulunmaktadır. Bugünkü verilere göre üniversitelerde örgün eğitim gören 393 bin öğrencinin 320 bini (% 82) SHP'nin aldığı illerde eğitim görmektedir[1]. Bu illerde oturan açıköğretim öğrencileri bu sayının içinde değildir. Açıköğretimde okuyan 160 bin öğrencinin yarısının bu kentlerde okuduğu düşünüldüğünde toplam 400 bin öğrenci, başka deyişle bu kadar genç ve yeni seçmen, hergün SHP'li belediye ile yüzyüzedir.

Üniversite öğrencilerinin tamamına yakınının SHP'li yönetimlerin olduğu kentlerde olması bu parti açısından bir şanstır. Bu şansı bu partinin iyi değerlendirmesi gerekir. Şanstır derken, SHP'ye ve partili belediye başkanlarına bazı sorumluluk ve yükümlülüklerin düştüğünü de anlatmak gerekir. Sosyal demokrasi varlığını genç insanlar üzerinde yaşatmak istiyorsa, bunca genç insanı yok sayamaz ve gözardı edemez. Öyleyse, SHP'li yöneticiler neler yapmalı? Geçmişte ANAP'lı başkanların yaptıklarını mı yapmalı? Kuşkusuz ikisi arasında dağlar kadar fark olmalı. ANAP'lı belediyeler önemli günlerde meydanlara sofra kurup öğrencilere döner ekmek dağıtıyorlardı. Bunlar arada da olsa öğrencinin midesine bakmayı yeter buluyorlardı. SHP, tam tersine, öğrencinin kafasına yönelik etkinlikler göstermelidir.

1980 sonrasında özelde üniversite gençliğinden korkulur oldu. Korku nedeniyle bu güzel genç insanlar unutuldular ve toplum dışında tutuldular. Bunlarla ilişki kurmak kötü olarak algılandı. Bugün de bu olgu yaşanıyor. Aradan dokuz yıl geçmesine karşın SHP de böyle bir korkuyu, açık söylemek gerekirse, atamadı ve öğrenci gençlikten uzak durdu. Eskilerde gençlikle övünen partiler, son yıllarda gençlikten uzaklaşmaya ve dövünmeye başladılar. Bir zamanlar geleceğimizin güvencesi diyerek övgüler düzülen bu insanlara son yıllarda geleceğimizin yıkıcısı denmeye başlandı. Atatürk'ün gençliğe seslenişi ve bu seslenişin içindeki özlü sözler anılmaz olmuştur. Bütün bunlar acıdır. Aradan bunca yıl geçti. Sağ partilere bir sözümüz olamaz ama, sosyal demokratım diyen SHP'ye çok sözümüz olacaktır. Bu parti geleceğini gençler dolayısıyla yeni seçmen üzerinde kurmak, bu genç insanlarla diyalog kurmak zorundadır. Bunun için de üniversite gençliği örnek seçilmelidir. Örnek diyoruz, zira geride çırak gençlik, işsiz gençlik, esnaf gençlik kesimleri de vardır. Yapılan çalışmalarda 400 bin üniversite gençliğinden iyi sonuç alınırsa, diğer gençlik kesimlerine de yönelmek gerekir. Deneyimimize göre söylüyoruz ki, SHP, oy artışını yeni seçmenlerden ve bunların etkilediği yaşlı anababalarından sağlayabilecektir. Parti kendi içinde gençlik birimi oluşturacağı gibi, asıl iş belediyelere düşecektir. Belediyeler neler yapabilir?

Üniversite öğrencileri bugün örgütsüzdür. Böyle olmaları için de her türlü yöntem uygulanmaktadır. Var olan bir-iki dernek de tıkanmış, tıkanmasa bile çok azı temsil etmektedir. Bu nedenle günümüzün genç insanı okul dışı zamanını boşa geçirmektedir. Oysa biz, bu öğrencileri, toplumsal yönden geliştirmek ve yetiştirmek zorundayız. Ülkeyi gelecekte yönetecek olan bu genç insanlar, yöneticilik sanatının çıraklık dönemini bu yaşlarda geçirmek durumundadırlar. Günümüzün topluma dönük değil de aileye dönük üniversite öğrencileri için yapılması gereken, üniversiteye yakın yerlerde "Gençlikevi" adıyla yeni örgüt kurmaktır. Bu örgütte ya da kurumda, öğrenciler boş zamanlarını değerlendirme, beslenme olanağı bulabilmelidir. Gençlikevlerine öğrenciler üye olmalıdır. Burada üniversite adına göre alt kurullar oluşturulmalıdır. Örneğin, Hacettepe Üniversitesi Öğrenci Kurulu vb. gibi. Kurulun yöneticileri üyelerce seçilmelidir. Belediye tarafından atanan Gençlikevi Yöneticisi kurullar arasında eş güdümü sağlamalı, öğrencileri yönlendirmeli ve güdülemelidir. Onun için yöneticinin üniversite öğretim üyesi olması yeğlenmelidir. Öğrenci kurulları öğrenci gruplarına isteklerine göre olanak sağlamalıdır. Örneğin, dergi çıkarmak isteyene dergi çıkartmalı, spor yapmak isteyene spor olanağı sağlamalı vs. Bunlar kurula bağlı kollar biçiminde çalışabilirler. Öğrenci bu etkinliklerle seçmeyi, seçilmeyi, karar alabilmeyi, propaganda yapmayı, kısacası toplumsallaşmayı öğrenecektir. Gençlikevi yöneticileri bir yandan demokratik ve özgür işleyişi sağlarken, sağlıksız ve sorumsuz gelişmeleri önleyebilecek nitelikte olmalıdırlar. Yöneticinin o nedenle sosyal, kültürel ve ilişkisel yönden yetkin bir doçent ya da profesör olması yararlıdır.

1980 sonrasında üniversite gençliğinden korkular oldu, SHP de bu korkuyu atamadı ve gençlikten uzak durdu.

SHP açısından "Gençlikevi" olayı çok önemlidir. Gençler genelde sosyal demokrasiye eğilimlidirler. Onları kazanmak gerekir. Bu parti gençleri dışlayarak bir adım ileri gidemez. Bir parti yöneticisi geçen yıl, "afiş astırmak için altmış yaşında adam buluyoruz, hiç gencimiz yok" demişti. Bu olgu partinin dramıdır. SHP'de partisel çalışmalarda, törenlerde, karşılamalarda önde hep gençler olmalıdır. Bu gençlerin kaynağı da gençlikevleri olacaktır.

SHP'li belediyelere bir fırsat doğmuştur, bu unutulan, dışlanan, kaçınılan ve uzak durulan gençleri kazanma fırsatıdır. Bizden uyarı ve öneri. ■

1) Yüksekoğretimde Gelişmeler, YÖK, 1988.

Vedat Türkali ile söyleşi-2

"DEMOKRASİ YALNIZ 141-142-163 SORUNU DEĞİLDİR"

163. madde kalktığı zaman ne olacaktır? Egemen güçlerin elinden bir gizli silah alınmış olacaktır. İslam kitlelerini sola karşı kendi saflarında toplama gücünü yitireceklerdir.

Geçen sayımızda başladığımız söyleşide Vedat Türkali ile daha çok geçmişin muhasebesi üzerinde durmuş, Türkiye'nin güncel sorunlarına da değinmiştik. Şimdi ise söyleşinin demokrasi ve laiklik üzerine olan bölümünü yayınlıyoruz:

▶ 141-142.maddelere karşı mücadelenin, 163. maddeye karşı mücadele ile birleştirilip birleştirilmemesi konusunda düşüncelerinizi almak isterdim.

Ben bunları ayırmıyorum. Bu ülkede yıllardan beri 141-142-163 oyunu oynanıyor. "Ne sağcıyız, ne solcuyuz, aşırı uçlara karşıyız, bizim demokrasimiz budur" oyunudur. Demin bir sayfa açmaktan sözediyorduk, Türkiye'de de yeni bir sayfa açmak zorundayız. Önce gündeme şu soru geliyor: Biz nasıl bir demokrasi istiyoruz? Eğer günümüze kadar yürürlükte kalmış olan ve ufak tefek rötuşlarla egemen sınıfların bundan sonra da yürürlükte tutmak istediği bir tekel demokrasi savunacaksak, bilinçli ya da bilinçsiz bir oyuna düşürülmektir bu. Bu tekel demokrasisinin, pekala bugün 141-142'yi rötuşlamakla veya giderek kaldırmakla yürütülmesi de olasıdır. Parti mi istiyorsunuz? "İşte komünist partimiz de var" diye bir gösterişle bunu bir süre de böyle yürütmek istemeleri, her an baskı altında, büyük şehirlerde belli tabelaları asmış, halktan kopuk, ürkünün, paniğin egemen olduğu bir ortamda kurulmuş bir kurum, bir dükkancık şeklinde tutmak istemeleri ilk akla gelen şeydir. Ya bunu benimseriz ya da tekel demokrasisinin tam zıddı olan gerçek bir demokrasiye geçmenin savaşımını veririz. Bunun yolu nedir? Bunun yolu da halkımızın tam bir vicdan özgürlüğüne, tam bir siyasal özgürlüğe kavuşmasıdır. İşte biz bunun için 141-142-163. maddelere karşı birlikte savaş yürütmekten yana olmalıyız. Bu 163. madde kapsamındakilerle salt bir diplomatik pazarlık sorunu değildir. Önce bir anımdan söz edeyim. Beşiktaş'ta bir toplantıda konuşma yapıyorduk. Gündem buydu. Çok tipik bir olay oldu orada. Abdurrahman Dilipak "ben" dedi, "sizin 163.maddenin kalkmasını istemediğiniz halde de 141'in kalkmasını istiyorum." Abdurrahman Dilipak böyle söylemeseydi bile, zaten inancım oydu, baştan beri şunu savunuyordum, dedim ki ben de "çok memnunum, hiçbir ortak yanımız olmayabilir inançlar bakımından ama ben de öyle düşünüyorum, 141-142'nin kalkmasını istemeyen, 163'ün kapsamındaki kişilere de ben haklarının verilmesini istiyorum." Bu demokratik bir tutumdur. Abdurrahman Dilipak'ı tanıdım. O bütün bir İslami kesimi temsil etmiyor. Ama iyi bir eğilimi temsil ediyor, inançları var adamın, somut şeyler söylüyor, "biz bu ülkede termonükleer üslere karşıyız" diyor. Bu somut, önemli bir adımdır. "Amerika'da Sandinistleri destekliyorum" diyor. Bu somut, önemli bir adımdır. "Amerikan emperyalizmine karşıyım" diyor. Bu somut, önemli bir adımdır. Ben bu adamın karşısına artık birtakım somut şeylerle çıkarım. İmzaysa imza, yürüyüşse yürüyüş. Öneririm en azından. İlk tanıştığımızda demişti ki "Vedat Bey Türkiye'de bir oyun oynanıyor". Cümleler adamın cümleleri "Bugün komünist bir tarafta, şeriatçı bir tarafta; halk böyle ayrılmıştır. Birisi camiye girip de bağırsa' yürüyün, komünistler bilmem nerde Kur'anları kanalizasyona attılar, camileri yakıyorlar' hiç düşünmeden satırı alıp gidecek bir sürü kişi vardır. Öbür tarafta da 'yobazlar bizi kesecektir, Menemen ayaklanmasını unutmayın' diye titreyen solcular vardır." dedi. "Bizim önce birbirimizi tanımamız, ne olduğumuzu ne olmadığımızı öğrenmemiz gerekir" demişti. Beşiktaş'taki konuşmaya özellikle Abdurrahman Dilipak'ın çağrılmasını da ben istemiştim. Fakat Beşiktaş'ta garip bir şey oldu, kendi arkadaşlarım, Aziz Nesin ve Profesör Sadun Aren gündemin dışına çıkarcasına döndüler adama, 'sen şeriatçısın, biz seninle aynı şekilde düşünmüyoruz' dediler. Bir çeşit saldırıya geçtiler ve hava ona döndü. Sorun o değil. Biz önce bizim gibi düşünmeyen, karşıtımız olan insanların yasal haklarını savunmak durumundayız. Bu arada gerçek laisizmi de savunmak zorundayız. Bu bir gerçekçi tutumdur. Yıllardır söylüyoruz; Türkiye'de herkes kendisi için özgürlük ister; karşısındakinin özgürlüğünü savunan olmadı. Dramımız budur. 163. madde aslında neyi tutuyor?

> **Bugün senin benim verdiğim parayla din okulları, imam hatip okulları açıyorlar. Her türlü dini kurum bağımsız cemaatlerce yönetilmelidir.**

Bazı kişilerin, grupların, hem de çok fanatik grupların birtakım inançlarını açıklamalarını, örgütlenmelerini yasaklıyor. Ama bence asıl tehlike bu değil. Asıl tehlike sağın bu dinsel ideolojik temeli üzerinde en büyük sömürü mekanizmasını kurmuş olan finans gücünün iktidarıdır. Türkiye'nin gerçekliği budur. Bütün resmi ağızlara karşın Türkiye hiçbir gün laik olmadı. Bugün de Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı Hasan Celal Güzel "Biz 2000 yılında bir elinde Kur'anla uzaya gidecek gençler yetiştirmek istiyoruz" diyebiliyor. Bugün Anadolu gizli gizli tarikatlarca parsellenmiştir. 163.maddenin kalkması bugün olsa olsa fanatik birtakım grupların şeriatı yaşama geçirme düşüncelerini açık açık savunmalarını sağlayacaktır.

İslam monolitik değildir. İslam çeşitli çıkar gruplarının kendilerine göre yorumlara kalkıştıkları bir düşün ve ibadet alanıdır. Tarih boyunca da mezhepler kavgasıyla çalkalanan bir oluşumda görülür. Bugün İslam tarihine Marksist açıdan yaklaşanlar ve onda bugünün çağdaş işçi sınıfı iktidarına destek olabilecek biçimde öğeler bulanlar da var, öte yandan onu emperyalizmin uşaklığına yarayacak biçimde bir takım dogmalarla ortaya sürecek güçler de var. İslamiyet bugüne kadar gelişmiş kapitalist bir ülkenin dini olmadı. Vatikan, biliyorsunuz, hisse senetleriyle doludur ve dünya finans kapitalinin merkezlerinden biridir. Dünyaya en çok misyoner dağıtan, emperyalizmin öncüsü olarak ideoloji yayan bir kurumdur. Böyle olmasına karşın Güney Amerika'da birçok katolik papaz fukara halkın yanında dağa çıkıp gerilla savaşlarına katıldı. Bugün kimi aydınların Hıristiyanlığın, İslamiyet gibi bağnaz olmadığını savunabilmeleri bu dinin kapitalizmle verdiği savaşta aşırı bağnaz yanlarını törpülemiş ve çağa uyma zorunluluğunda kalmış olmasındandır. Bizde hep bağnaz din adamlarından söz edilir. Söz gelimi İstiklal Savaşı sırasında ulusal devinimi sosyalistler adına destekleyen Şeyh Servet'in adı pek anılmaz. İslamiyet öğretimi bugün iki kaynaktan yürütülüyor. Biri El Ezher Üniversitesi Mısır'da -ki bu daha çok İslamiyeti sağ ve dogmatik biçimde yorumlayanların kurumudur. Bir de Buhara Medreseleri var. Onlar da Marksist bir ülkede, dini inançlarına uygun bir yorum getiriyorlar. Bunların dışında çeşitli yorumlar da var. İslam bir bütün değil. Ama niye ben İslamiyeti en katı yobazın malı olarak göreyim de, tek temsilcisi olarak onu alayım karşıma? Bugün şeriat diyorlar. Şeriat da bilinmiyor. Şeriat, biliyorsun, Mekke, Medine'nin kanunları. Bu kanunlarda bugüne uymayan maddeler var. Uymayacaktır da. Türkiye'de demokratik haklar olduğu zaman bu yobaz taifesi seçimle gelecek, şeriatı anayasa haline getirecek, Turgut Özal, Semra Hanımın üstüne üç eş daha alacak, papatyalar çarşaf giyecekler, Öyle mi? Veya Zeynep Hanım bir şeytana uyarsa recm edilecek, taşla öldürülecek. Aklınız alıyor mu bunları? Hırsızların elini kesmeye kalkacaklar! Peki o zaman eli kesilmemiş yönetici nasıl bulup da başa geçirecekler? Aslında bu yıllarca uygulanan solu da, sağı da umacılarla bastırıp ezme yoludur. Bölerek yönetme yöntemidir bu. Sağ demokrasi dedi mi "komünistlere de yasal hak mı tanımamız gerekir, Tanrı korusun, gelip ka-

pılarınıza şapkayı asarlar!'' Sol demokrasi dedi mi "şeriatçılar gelip sizi keserler'' diye ürküyle yönetilmiştir ülke yıllar boyu. Şeriatın bir maddesi var. Şeriat toprak mülkiyetini dine aykırı buluyor. Toprak Allah'ındır kişinin mülkü olamaz. Bu konuda Prof.Ebul'ula Mardin'in açıklanmayan büyük bir tezi olduğunu da duymuştum. Valla bir şey söyleyeyim mi? Şeriat gelsin bütün toprakları gasbedenlerin ellerinden alsın, milletin malı yapsın ben abdest alıp günde beş vakit namaz kılmaya hazırım! Halkını çok seven bir insan olarak Aziz Nesin de, kalıtsal bir yetenekle bizim bu cemaatımızın imamlığını yapar! Öyle bir ülkedeyiz ki ister misin bu şakamızı da ciddiye alanlar çıksın. Şaka bir yana bu işin çok ayrıntısı var. Kısaca şunu söyleyeyim 163.madde kalktığı zaman şeriat hemen gelecek başımıza çöreklenecek de; iş bu duruma gelmişse zaten geçmiş olsun! Ama bu olmaz. 163.madde kalktığı zaman ne olacaktır? Egemen güçlerin elinden bir gizli silah alınmış olacaktır. Bunu rezerv olarak saklamak istiyorlar. Hani korkuyoruz ya sağcıları kışkırtırlar filan diye. İşte bu gizli silahı kışkırtırlar ancak. 163. maddenin yasakladığı o en bağnaz kitle var ya, onların hakları bugünkü gibi kısıtlı tutulursa gereğinde onlar kışkırtılır. Bir tarihsel gerçek hep gözden kaçmıştır. İlk kez Milli Selamet Partisi ile birlikte egemen partiler İslam kitlelerini blok halinde sola karşı kendi saflarında toplama gücünü yitirdiler. Ve ondan sonradır ki '74 seçimlerinde Adalet Partisi iktidar olamadı, Ecevit Erbakan'la birlikte iktidara geçebildi. Ama Ecevit'in tarihsel yanlışı, bu birlikteliği yürütme becerisini gösterememesidir. Biz saçımızı başımızı yolduk bu birlik bozulmasın diye, bunu ben Erbakan sütten çıkmış kaşıktır anlamında demiyorum ama Türkiye koşulları o gün bu işi yürütmeyi gerektiriyordu. Erbakan ve arkadaşları öbür tarafla işbirliğine itildi. Bunda da doğal olarak provokasyonlar, işte "aman efendim sen Atatürk'ün partisisin, laisizm elden gidiyor, bunlar yobazdır'' kışkırtmaları, belki asker tehditleriyle el altından tezgahlar etkin oldu. Çünkü ordu Kemalisttir biliyorsunuz, nasıl Kemalist olduklarını da, o baştakilerin, gördük 12 Eylül'den sonra! Onların da belki ürkütmesiyle, baskısıyla birliktelik bozuldu. Birlikteliğin bozulması ile, bütün devlet mekanizması en sağ, en gerici güçlerin MHP'lilerin filan egemenliği altına girdi. Bu konu çok ciddi düşünülmesi gereken bir konudur. Bugün o noktaya geldik ki, gerçek bir demokratik yeni dönem için savaşım vermezsek ve egemen güçlerin elinden bu rezervi, bu gizli silahı alıp halkın ortasına çıkarmazsak demokrasiye yazık olur. Bu adamlar ortaya çıktıkları zaman, işte o zaman yeni işbirlikleri dönemi başlayacaktır. Ben şeriata karşıysam onun yasaları değiştirmesini engellemek için o zaman belki de gerçek Kemalistlerle işbirliği yapacağım. Şu partinin, bu partinin ne idiğü daha açık seçik belli olacak. Komünist Partisinin bayrağını, amblemini astığı bir Türkiye'de dinamit fıçısı gibi bekletilen gizli silah dediğimiz fanatiklerin bayraklarına da kesinlikle izin verilmelidir. Bu açıklığın getireceği olası çatışmalardan çok, gizli tutularak maşaların kışkırtılmasından korkmalıyız. Ben böyle düşünüyorum. Ayrıca hani İran'ı örnek veriyorlar, İran bize hiç benzemez. İran'da adeta papalığı andırır bir ruhbanlık kurumu vardır. Bütün İran saraylarını muhalif imamlar tehdit etmişlerdir. İmamlar ve mollalar korkunç biçimde güçlüdürler. Tudeh'in son kongrelerinden birinde bu gündeme gelmiş, İmam'a karşı olanlar ve Şahı yıkmak için İmam'la işbirliğinden başka yol yok diyenler tartışmışlardır. Nurettin Kianuri, partinin genel sekreteri, şimdi yediden yetmişe bütün yakınlarıyla cezaevinde olan, belki de öldürülmüş olan, Nurettin Kianuri bu ikinci tezi savunmuştu. Ve bunlar İmamı Şaha karşı desteklediler. Şahı yıktılar. Şah yıkılmalıydı, ama ondan sonra güllük gülistanlık olmayacağı belliydi, asıl yanlış ondan sonra başladı. Ona da girmek istemiyorum. Ama Şahı devirmek için başka seçenek de yoktu. Şahı yıkmamaları gerekirdi denilebilir mi? Bu ne tarihi bilmektir, ne diyalektiği bilmektir, ne politikayı bilmektir. Bu işin bizimle ilgili yanı şudur. Bir, biz ne şeriatı iş başına getirelim diye dil döküyoruz, ne de şeriat yandaşlarıyla silahlı bir işbirliği yapıyoruz. Biz yurttaşlarımıza haklarını vermenin yollarını arıyoruz. Yineliyorum bizde ne imamet kurumu gibi, ne de mollalar gibi halkın sosyal düşüncelerine egemen bir kurumlaşma vardır. Demokratik dönem yalnız 141 -142-163.maddeler sorunu da değildir. Anayasanın değişmesi sorunudur. Artı Türkiye'nin tam laik olmasıdır. Türkiye hiçbir zaman tam laik olmadı. Türkiye sürekli dini, devlet denetimi altında tutan bir ülke oldu. Sonunda ne oldu? Devleti bu adamlar sinsi sinsi ele geçirdiler, bugün senin benim verdiğim parayla adamlar din okulları, imam hatip okulları açıyorlar. Her türlü dini kurum bağımsız cemaatlerce yönetilmelidir. Bugün milyonlarca Alevi yurttaş var. Bunlar büyük bir vicdani baskı altındadır. Devlet bunları kabul bile etmiyor. Köylerine Sünni imam yollanıyor. Sözüm ona laik olan devletin uygulamadaki resmi mezhebi Sünni. O zaman açık açık, Alevisi, Sünnisi cemaat örgütlenmelerine gidecektir. O zaman emin olun bugün monolitik olarak gördüğümüz o din cephesinde ne çıkar çatışmaları, ne ayrılıklar, giderek ne inanç tartışmaları çıkacaktır. Gerçek demokrasi de budur. İşçi sınıfı da o ortam içersinde haklarını savunacaktır. Ve asıl önemlisi de nedir biliyor musun? Halk kitleleri de yığınsal olarak kendi vicdanları doğrultusunda gerçek örgütlerine korkusuzca sahip çıkacaklardır. Bugünkü baskılı ortamda böyle bir demokratik yaşam olası değildir. Ancak tekelci demokrasi olur. Bugün şunu da görmemiz gerekiyor. Şeriat adına yargılayan kişi sınır bile tanımadan ölüm kararı çıkarabiliyor. Demek ki dünyanın neresinde olursanız olun eğer böyle bir bağnazlık olgusu varsa güvencede değilsiniz. Bu bizim kendi ülkemiz insanını tüm haklarına kavuşturarak, en demokratik ortamda eğitme yolunu açmamızı zorunlu kılar. Bugüne kadar yapıldığı gibi baskılarla örtbas edilerek patlama noktasına vardırılmasını savunmamızı değil. Ortadaki açık tehlike, gizlenen örtülü tehlikeden daha az zararlıdır.

▶Biz burjuva demokratik devrimini, ülkemizde ne kadar yarım yamalak olmuş olursa olsun bir ilerleme olarak görüyoruz. Dolayısıyla cumhuriyet fikrinin de sahiplerindeniz. Laik cumhuriyet fikrinin sahiplerindeniz. Size katılıyorum. Bugünkü laik bir cumhuriyet değil aslında, laik bir devletmiş gibi görünüyor. Dolayısıyla cumhuriyet fikrine sahip olduğumuz için cumhuriyetten vazgeçmenin özgür bırakılacağı bir yapı bizim modernleşme, ilerleme doğrultusundaki görüşlerimizle çelişiyor. Tarikat özgürlüğü, dinsel olarak toplanabilme, giderek bir partide örgütlenme özgürlüğünü büyük ölçüde kullanıyorlar. Yani 141-142.maddeleri bizi yasakladığı ölçülerle kıyaslanmıyacak düzeyde kullanıyorlar. Devletin din esaslarına göre şekillenebilmesine cevaz veren bir kanuni değişiklik olsun mu, tartışılan şey bu.

Sözünü ettiğin kazanımı gereğinden çok önemseyerek abartmak Kemalist yaklaşımdır bence. Kemalist yaklaşımı ben ayıplamıyorum. Tarihsel bir görevi vardır. Fakat bugün artık o Kemalizmin uzun serüveninin nereye geldiği biliniyor. Bunu bir kazanım sayma, bugün için de kazanım saymak yerinde midir, değil midir? Sorun bir yanıyla bu. Altını çiziyorum, biz bunu cumhuriyet feda edilsin, ya da şeriat gelsin diye değil, aslında gelmesin diye istiyoruz. Bu konuda atladığımızı sanıp bizi naif göstermek de çok naif bir demagoji olur. Demokratik olmayan yollardan, bizim haklarımız da elden gidecektir, hiçbir zaman demokratik bir düzene kavuşamayacağız diye kaygılanıyoruz. Sorun budur. Ayrıca bir de şu var. Şeriat yandaşları da illegal oldukları zaman daha az sorunlu, daha başıboşturlar. İddialarını daha gizli savunurlar ve provokasyona daha elverişlidirler. Demokratik bir ortama çıktığı zaman bir şeriatçının hesaba katması gereken bir kamuoyu, yasa engeli olacaktır. Bu güçleri demokratik bir ortama açtığınız zaman bunların çoğunun çeşitli tartışmalara parçalandığını göreceksiniz.


▲ Vedat Türkali.

▶Vedat Bey, son bir soru: Bütün bu konuştuğumuz şeyleri, devrimci tarihimizle ilgili anılarınızı daha ayrıntılı biçimde yazmayı düşünüyor musunuz?

Anılar biçiminde yazmayı bugün düşünmüyorum. Ama, söz gelimi, bu yıl çıkacağını umduğum **Tek Kişilik Ölüm** adlı romanımda, geçmişle ilgili birçok olaylar, tam bir belge niteliğinde, giderek bir romanın sınırlarını da zorlayacak yoğunlukta yer alıyor. Aslında herkesin de bir şeyler yazıp bırakması gerek. Çoğu eski büyüklerimiz, belki o günkü koşulların zorunlu sonucu, birçok değerli bilgiyi kendileriyle birlikte alıp götürdüler. Yeni bir aşamadayız bugün. Çeşitli kişilerin kendi açılarından yapacakları açıklamalar, bir tür karşılıklı denetim yoluyla yanlışlarımızı, yanılgılarımızı saptamamıza yarar, tarihimize ışık tutar. Namuslu kişilerin iyi niyetli sergilemelerinden söz ediyoruz, ne idüğü belli kişilerin pisliklerinden değil kuşkusuz. '51 Tutuklaması'nda, Harbiye'de bir açlık grevi olayı vardır. Ne idüğü bellilerden birinin ağzından çıkanları belge diye almışlar bir kitaba! Açlık grevi beş gün sürmüş! Yalan! Kızlar başladılar önce, bir arkadaşlarının aralarından alınıp yeniden müdüriyete götürülmesi nedeniyle. Tam onbeş gün yattılar açlık grevinde. Erkekler bölümünde hayli tartışmalardan sonra yatıldı. Onlar da iki gün sonra, iki grup halinde, bir gün arayla yatıp onüç-oniki gün kaldılar grevde. Şekerli sular içilmiş şişelerle! Kaba yalan! Hiç kimse sigaradan, sudan başka hiçbir şey yemedi, içmedi. Şekerli su içmek olgusu bilinmiyordu bile o zaman. Zorla beslenme, serum takma gibi, yönetimin sözünü ettiği işlemlere bile, uluslararası andlaşmalar gösterilerek karşı çıkıldı. Kimilerinin Troçkistlikle suçlandıkları savı ise tam herze. Neyse. Belki asıl sorun, ne idüğü bellilerden medet umup belge devşirmeye kalkışmak, kolayca yapılabilecek sorup soruşturma zahmetine bile katlanmadan bu zırvaları yaymayı devrimci marifet saymak! Çağ atladık deniyor; bu da bizim bilmediğimiz, devrimcilikte çağ atlamak olmalı!..

▶Verdiğiniz bilgiler ve yaptığınız değerlendirmeler için çok teşekkür ediyoruz. Romanınızın yayınını da merakla bekleyeceğiz. Sağolun.

NOT: Bu konuşma Vedat Türkali'nin Cem Yayınevi'nce yayınlanacak SAVUNMALAR adlı kitabında yer alacaktır.

Düzeltme: Sayın Türkali ile yaptığımız söyleşinin geçen sayımızda yayınlanan bölümünde "Şefik Hüsnü'nün Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi kuruldu ve bir yıl sonra kapatıldı'' şeklindeki ibare "bir yıl sürmeden kapatıldı'' olacaktır. Düzeltir özür dileriz.

Doç.Dr. Yücel Çağlar

ORMANSIZLAŞAN TÜRKİYE

Çoğu siyasi iktidar için ormanlar, henüz, oy kazanma kaygısıyla kolaylıkla gözden çıkabilecek bir doğal varlık olmaktan kurtarılamamıştır.

Ormanlara, artık yalnızca ürün elde etmek amacıyla işletilebilecek bir kaynak olarak yaklaşılmıyor: Başta hava kirlenmesi olmak üzere çevre, toprak aşınma ve taşınması, dinlenme vb. sorunlar yönünden sağladığı hizmetler gözönünde bulundurulduğunda bu yaklaşımın yerindeliği kolaylıkla teslim edilebilir.

Evrensel düzeyde geçerli olan ve yan sayfada okuyabileceğiniz bu hizmetlerin gerçekliğini pekiştirici araştırma bulgularına Türkiye'den de örnekler verilebilir. Burada da yer verilmesinde yarar bulunan bir araştırma bulgusu, Türkiye'deki toprak kullanım politikasına ilişkin tartışmalar yönünden oldukça anlamlı. Zaman zaman ortaya atılan kimi savlara göre orman ekosisteminin bozulması sonucu ortaya çıkan makilik alanların tarıma dönüştürülmesi, ulusal ekonominin yararınadır. Ormancı bilimadamı Selman Uslu'nun vurguladığı gibi; tarım ürünlerinin, özellikle de zeytin, antepfıstığı vb. meyva bahçelerinin de ağaç topluluklarından oluştuğu, dolayısıyla da toprak koruma ve hidrolojik yönlerden ormanın işlevini yerine getirebileceği yargısına dayandırılmaktadır. Oysa, Uslu'nun bulgularına göre; zeytinliğe dönüştürülmüş % 30'dan fazla eğimli alanlarda toprakların taşlılığı, boşluk hacmi ve su tutma kapasitesi, toprak hava kapasitesi ve toprak yoğunluğu gibi fiziksel özellikler sahile yakın düzlüklerdeki alanlara göre kötüleşmiştir.[1] Uslu, bir başka araştırmasıyla da, aynı yörede bulunan ve aynı genişlikte olan iki parselden maki örtüsü kaldırılmış olanında, kaldırılmamış olandan 125 katı daha fazla miktarda toprak taşınması olduğunu saptamıştır.[2] Öte yandan, Bolu'da, ormandan fındıklığa dönüştürülmüş alanlarda yapılan bir araştırmanın bulgularına göre üç yılı aşkın bir süre içinde yüzde 45 eğimli bir alana düşen yağışın yüzde 20'si yüzeysel akışa geçmesine ve bu akışın hektarda 3.1 ton toprak taşınmasına yol açmasına karşın, ormanla kaplı ve aynı özelliklere sahip bir alanda herhangi bir toprak taşınması olmamıştır.[3]

Deniz kaplumbağaları ya da Güven Park'ın yıkımı karşısında olağanüstü sayılabilecek duyarlıklar gösterebilen aydınlarımızın ormanlar karşısında bilgisizliklerini dolayısıyla duyarsızlıklarını anlayabilmek son derece güçtür.

Görülüyor ki, gerek kentsel yerleşmeler gerekse tarımsal üretimin verimliliği yönünden ormanlar, gözardı edilemeyecek işlevlere sahiptir. Ayrıca, bu türden işlevlerinin yanı sıra, çeşitli ürünlerin elde edilmesi, işlenmesi, giderek ulusal ve uluslararası işlendirmeleri gerektirmesi, bu etkinliklerin sonunda da sahibinin, dolayısıyla da ülke ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunabilmesi vb. nedenlerle de ormanlar ve ormancılık çalışmalarının, ekonomik yaşamın en azından öteki sektörleri kadar önemsenmesi zorunlu oluyor.

Ne var ki Türkiye'de ormanlar giderek azalmaktadır. Ülkemizde yaşanan ormansızlaşma süreci dört boyutludur. Bu dört boyut ve yol açtığı ormansızlaşma miktarları genel olarak şöylece sıralanabilir:

Yasal ve anayasal düzenlemeler

Türkiye'de de ormanlar yasal olarak tanımlanmıştır. Bu tanım temel alınarak, belirlemeler yapılmakta "orman" ve "orman sayılmayan" yerler ayrılmakta ve sınırlandırılmaktadır. Daha doğrusu, sınırlandırılması gerekmektedir. Çünkü, 1937 yılında çıkarılan 3116 sayılı yasa bu belirleme ve sınırlandırma işinin en geç beş yılda sonuçlandırılmasını buyurmuşken 1987 sonunda bile Türkiye ormanlarının ancak yarısı sınırlandırılabilmiştir. Üstelik, sınırlaması yapılan yerlerin de önemli bir kısmı, sonradan yapılan yasa ve anayasa değişiklikleri nedeniyle geçersizleşmiştir. Öte yandan; ormanlarla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili anayasa, yasa ve yönetmelik değişiklikleriyle geniş orman alanları "orman" sayılmayarak, tarımsal amaçlarla kullanıma açılmıştır. Saptanabildiği kadarıyla, bu yolla yitirilen orman alanının genişliği 120 milyon dönüm dolayındadır. Yalnızca 1984-1987 döneminde, 1983 ve 1986 yılında yürürlüğe konan 2896 ve 3302 sayılı yasaların uygulanmasıyla 811 bin dönüm "orman"ın orman sınırları dışına çıkarıldığı gözönünde bulundurulmalıdır.[4]

Örneğin 1982 yılında yürürlüğe konan 2634 sayılı "Turizmi Teşvik Kanunu" ve 6831 sayılı Orman Yasası'nın 16 ile 1983 tarihli 2896 ve 1987 tarihli 3373 sayılı yasalarla değiştirilen 17,18 ve 115. maddelerine dayanarak yapılan ormanlık alanlarının turizm amaçlı kullanımlara tahsisi uygulamalarının da önünde sonunda ormanların azalmasına yol açabileceği söylenebilir. Ormanlık koylarda tu



▲ *Bir yaşam ölüyor. Kasıtlı olarak çıkarılan orman yangınlarının sayısı 42 bin.*

ristik tesislerin yapılması biçiminde somuta yansıyan bu orman azalması biçimini yurttaşlarımızın çok iyi bilmeleri gerekiyor.

Yasa dışı yararlanmalar

Türkiye'de ormanların içinde ve bitişiğinde 10 milyonu aşkın yurttaşımız yaşamaktadır. Bu yurttaş kütlesi, içinde bırakıldıkları geri ekonomik ve toplumsal koşulların zorlamasıyla da olsa rastgele yararlanma eylemleri sürdürmektedir. Özellikle topraksızlaşma sürecinin hızlı, toprak yetersizliğinin büyük olduğu yörelerde tarla açma ya da orman içine yerleşme eylemleri sonunda 1937'den bu yana ve saptanabildiği kadarıyla 115 bin orman içine yerleşme, 465 bin de tarla açma suçu işlenmiş, yalnızca 1970-1986 döneminde 805 bin dönüm orman tarlaya, 115 bin dönüm orman da yerleşme yerine dönüştürülmüştür. Çoğunluğu tarla açmak amacıyla olmak üzere ve kasıtlı olarak çıkarılan orman yangını sayısı 42 bin, yanan orman genişliği ise 13.4 milyon dönüm dolayındadır.

Bilimin gerekleri

Çok kişi, nedense bilmiyor ya da öğrenmek istemiyor: Ormanlar, yalnızca ormancılık biliminin gerekleri yerine getirilerek işletildiğinde, kendi kendini yenileyebilen bir doğal kaynaktır. Ancak, bu gereğin gerektiğince yerine getirilmemesi nedeniyle ormanlarımız için için tükenmektedir. Ormancılar arasında "teknik orman yıkımı" olarak anılan bu gerçeklik, artık ilgili genel müdürlüğün resmi yayınlarında da dile getirilmeye başlanmıştır. Dahası, birçok bilimsel araştırma sonunda, yürütülen ormancılık çalışmalarının bilimin gereklerine göre yürütülememesinin yol açtığı ormansızlaşmanın boyutları sayısal olarak ortaya konulmuştur. Ormancı teknik personelin eğitimi ve işlendirilmesi düzenindeki yetersizlik ve olumsuzlukların da önemli bir etken olduğu bu tür ormansızlaşma, ayrımına geç ve güç varılması nedeniyle daha büyük yıkıcı sonuçlar vermektedir.

Yetersiz çalışmalar

Son yıllarda hızlandırıldığı gözlenen orman yetiştirme çalışmaları henüz gereken düzeylere çıkarılmamıştır. Bir bilimadamının saptamasına göre, Türkiye ormanlarının 332 milyon dönüm bozuk ve verimsiz yapılı kısmının, topraklarının korunabilmesi yönünden de 52 milyon dönüm çayır, otlak ve halen tarımsal amaçlarla kullanılan alanın, kısacası 184 milyon dönüm alanın kesinlikle ağaçlandırılması gerekiyor.[5] Buna karşılık ilgili genel müdürlük, 54 milyon dönüm verimsiz orman alanında ağaçlandırma yapmayı hedef olarak belirlemiştir. Bu genel müdürlüğün 1990-2009 dönemini kapsayan "Ormancılık Ana Planı"nda ise, öngörülen süre sonunda;

29,3 milyon dönüm orman içinde,
1,5 milyon dönüm orman dışında,
14,4 milyon dönüm erozyon önleme,
18,5 milyon dönüm enerji ormanı kurma ve
5,5 milyon dönüm de enerji ormanı yenileme, olmak üzere 69,2 milyon dönüm alanda ormanın yetiştirilmesi hedeflenmiştir.[6] Bu hedeflere ne denli ulaşılabileceğini şimdiden kestirebilmek olası değil kuşkusuz. Çünkü, Türkiye'de orman yetiştirme çalışmalarında hedeflerin gerçekleştirilebilme düzeyleri son derece düzensiz bir eğilim göstermektedir. Cumhuriyet dönemi boyunca, 1987 yılı sonuna değin yalnızca, yaklaşık 22 milyon dönüm orman yetiştirebilmiş olması, 20 yıllık plan dönemi sonunda, 69,2 milyon dönüm orman yetiştirebileceği konusunda iyimserliğe olanak vermemektedir.

Sonuç

Sonuç olarak pek çok şey söylenebilir; çoğunlukla yapıldığı gibi bir dizi öneri getirilebilir. Geçmişte de böyle yapıldı. Şimdilerde de yapılıyor. Ancak, geliştirilen önerilerin çoğu ya hiç yaşama geçirilmiyor ya da yaşama geçirilmesine yönelik çabalar arasında çeşitli nedenlerle tutarlı ve kararlı davranılamıyor. Orman yangınlarını hâlâ söndürülmemiş sigara izmariti ya da piknik ateşlerine ya da hava koşullarına bağlayan ilgililerin Türkiye'deki ormansızlaşma sürecinin önüne geçilebilmesine yönelik etkili çabalara girmesini beklemek ise fazlaca iyimser bir beklenti olacaktır. Çünkü, çoğu siyasi iktidar için ormanlar, henüz, oy kazanma kaygısıyla kolaylıkla gözden çıkabilecek bir doğal varlık olmaktan kurtarılamamıştır. Bunda da, ülkemiz aydınlarının yadsınamayacak bir sorumluluğu vardır: Bugün, Türkiye'deki ormansızlaşma süreci, yalnızca ormancı teknologların bireysel didinmeleriyle üstesinden gelinebilecek bir noktayı çoktan aşmıştır. Sözgelimi kelaynak kuşları ya da deniz kaplumbağalarının geleceği yahut Ankara'daki Güven Parkı'nın yıkımı karşısında Türkiye koşullarında olağanüstü sayılabilecek duyarlılıklar gösterebilen aydınlarımızın ülkemiz yüzeyinin yaklaşık yüzde 30'unda olup bitenler karşısında bilgisizliklerini, dolayısıyla da duyarsızlıklarını anlayabilmek son derece güçtür. Böyle olduğu içindir ki; toprak ağasıyla, bencil turizm yatırımcısıyla, partizan politikacılarıyla, orman içinde yaşayan milyonlarca yoksul köylüsüyle, ilgili kamu kuruluşlarının aymaz yöneticileriyle sürdürülegelen orman yıkımları karşısında etkili önlemler alınmamakta ve de ormanlar hızla yitirilmektedir. Konuyu, Çiçero'nun yüzlerce yıl önce sürdürdüğü **"ormanları çöle çevirenler halkın refahının en kötü düşmanlarıdır"** yargısı kapsamında değerlendirebilecek bunca kişi, kurum ya da kuruluş varken, çeşitli baskılar altında bunaltılmış dört bin dolayındaki ormancı teknokratla yedi-sekiz bin dolayındaki orman koruma görevlisinden ormanların korunmasını beklemek, işin kolayına kaçmak olmuyor mu sizce? ■

Orman denince...

▶ Orman, açık alanlara göre yaz sıcaklıklarını 5°-8,5° derece düşürür, kış sıcaklıklarını ise 1.6°-2.8°C artırır. Böylece sıcaklık değişmelerini azaltır.

▶ Ormanlarda yağışların dörtte biri ağaç tepeleriyle tutulmaktadır. Böylece toprağın su damlalarıyla dövülmesi ve aşınıp taşınması en aza iner. Özellikle dağlık yörelerde toprak suyunun depolanmasını sağlarken, akarsuların akışını düzenler. Öte yandan, buharlaşma yoluyla toprak ve su yüzeylerinden kaybolan su miktarının ormanda, açık alana göre üçte bir ile altıda bir oranında düşük olduğu saptanmıştır. Öyle ki, ormanın buharlaşma üzerindeki bu etkisi 40-60 mm.'lik bir yağışı karşılamaktadır.

▶ Ağaçların, dolayısıyla ormanların terleme (transpirasyon) ile havaya verdiği su, hava nemini artırması yönünden önemli bir çevresel olaydır. Örneğin, bir hektar kayın ağacı ormanının günde 1.7 mm.'lik bir yağışa denk tutarda su harcadığı saptanmıştır. Bu miktar, günde ve hektarda 17 ton su demektir ki, 150-200 gün süren vejetasyon döneminde, hektarda 2.500-3.500 tona ulaşır.

▶ Dünya yüzeyinde 360 milyon km^2 tutan denizlerde, yılda 360 milyar ton oksijen üretilmektedir. 44 milyon km^2'lik tarım alanları 11.5, 78 milyon km^2'lik step, çöl ve kutuplar ise ancak 3.6 milyar ton oksijen üretebilmektedir.

▶ 15 metre boyunda ve 15 metre tepe çapına sahip bir kayın ağacı, saatte 1.7 kg. oksijen üretmektedir. Bu değer 72 kişinin oksijen gereksinmesine denktir. Bir başka araştırmaya göre de 100 yaşında bir kayın ağacı oksijen üretmesinin yanı sıra özümleme (fotosentez) sırasında, bir saatte 2.350 kg. karbondioksit kullanmaktadır. Bu değer, 40 kişinin bir saatte çıkardığı karbondioksite eşdeğer bir miktardır.

▶ Bir hektarlık çam ormanı, yılda 30-40 tonu toz olmak üzere hava kirliliğini emebilmekte, aynı genişlikte kayın ağacı ormanında ise, bu miktar 68 tona ulaşabilmektedir.

▶ Çeşitli Avrupa kentlerinde yapılan ölçmelerde ağaçların hava kirliliği yönünden taşıdığı önem açıklıkla ortaya konulmuştur. Örneğin Hamburg'da kent merkezinde metrekareye 420-850 mgr. olan havadaki toz miktarı kent parkında metrekareye 100 mgr. olarak ölçülmüştür. Frankfurt'ta yapılan bir ölçmede ise, kent merkezinden alınan 1 litre havada 18,370, ağaçlı bir caddede 3,830 ve kent parkında da 1,140 toz vb. zerre sayılmıştır.

▶ Son olarak ormanlar ve ağaç ya da ağaççıklardan oluşan yeşil örtü rüzgâr hızını keserek ya da azaltarak toprağın ve bitkilerin su yitirmesini azaltmakta, böylelikle de tarımsal üretimde verimin 10-250 kat artırılmasında etkili olmaktadır.

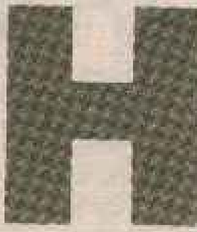


KAYNAKLAR

1) Selman USLU; "Türkiye'de Arazi Kullanma", İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Cilt 32, Seri B, Sayı 1, 1982, İstanbul.
2) a.g.y.
3) Hakkı AYDEMİR: Batı Masifinde Araziden Faydalanma Biçimlerinde Yüzeysel Akışla Toprak Taşınması Üzerine Araştırmalar, Ormancılık Araştırma Enstitüsü, Ankara 1982.
4) Yusuf KILIÇASLAN; "Kadastro-Sınırlandırma", Orman Mühendisliği Dergisi, Ekim 1988, s.6.
5) Doğan KANTARCI; "Türkiye'nin Doğal Yapısı ve Ormancılık Bakımından Arz Ettiği Ekolojik Özellikler" TMMOB Orman Mühendisleri Odası VII. Teknik Kongresi, 1982, s.3.
6. Ormancılık Ana Planı 1990-2009, Orman Genel Müdürlüğü, Ankara 1988, s.37, 38, 45, 50, 54.

''KADIN''IN GÜNAHI!

''Sizin adınıza, anneler, bir taht gibi sınırsızlıkta, sonrasız yalnızlıklarda, ama hep paylaştığımız. Yaşamın görüntüleridir başınızı çevreleyen, kıpırtılı, ama cansız. Ne vardıysa bir zamanlar, tüm görkemiyle oradadır, kıpırdanır; sonrasızlık için.'' **GOETHE**



ayat veren su için, yeryüzünün meyvaları için, yemek pişirmek için bir kap, belki de sonunda ölen bir çocuk için bir tabut... Çömlekçinin sanatını yaratan kadınlardı. ''Onlar için bir yaratma işiydi bu, hiçbir erkeğin hazır bulunamayacağı kadınlara ait bir giz. Onlardan biri bir modeli bitirince başkalarının hayranlığına sunardı onu ve ''yaratılmış bir şey'' adını verirdi ona. Güneşte kuruttuktan sonra, kazıcısıyla hafifçe vurur çın çın öttürürdü onu. Yaratılan şeyin konuşmasıydı bu. Fırına koyunca çatlarsa çıkardığı yüksek ses, yaratığın kaçarken çıkardığı sesti. Çatlamış bir kabın bir daha hiç çınlamayışı bunu gösterirdi. Bundan dolayı kadınlar hergün yaptıkları işlerin aksine, çömlek yaparken hiçbir zaman şarkı söylemezlerdi; varlık haline getirdikleri bu yaratıkların cevap vermeye kandırılıp çömlekleri kırmasından korkarlardı. Bu canlı bir kaptı... **kutsal ananın, yaşamın kaynağının bir simgesi haline geldi** ateş tanrısının topraktan ve sudan yarattığı, içini insan sesiyle doldurduğu Pandora''.[1]

Ana hukukuna dayalı barış dünyası, analığın simgesi toprak tanrıçalarına tapınılan, Moiralar'ın eşit pay dağıttığı sınıfsız eski düzen yıkılmıştır. Egemenlik göklerde gürleyen baba-tanrıya geçmiştir artık.

Çömlekçi tezgahının bulunmasından sonra çömlekler kısa bir sürede yapılabilir oldu. Çömlekçilik kadınlarca yapılan bir ev zanaatı olmaktan çıktı, pazar için üretim yapan erkek zanaatkârların eline geçti. Elveda ''çömlek-ana'' Pandora.

Yeniden yaratılan Pandora

Tanrılar tanrısı Zeus:
''Namlı şanlı Hephaistos'u çağırdı hemen:
'Bir parça toprak al, suyla karıştır dedi,
İçine insan sesi koy, insan gücü koy,
bir varlık yap ki yüzü ölümsüz tanrıçalara benzesin

Nurtopu Aphrodite, sen de büyülerle kuşat onu,
istekler, arzularla tutuştur gönlünü.
Yüz gözlü devi öldüren Hermeias, sen de bir köpek yüreği, bir tilki huyu koy içine
Böyle dedi Zeus, onlar da yaptılar dediğini;

......
ve Pandora adını taktı.
Pandora demek bütün tanrıların armağanı demekti...''[2]
HESIODOS

Efsanenin sonu malum: Pandora kötülük kutusunu (çömleği) açtı, tüm dertleri yeryüzüne saçtı... Tanrılar tanrısı Zeus ve diğer Olymposlu tanrılar ailesi, sınıflı ataerkil düzenin bir aynası.

Ana hukukuna dayalı barış dünyası, analığın simgesi toprak tanrıçalarına tapınılan, **Moira**'ların eşit pay dağıttığı sınıfsız eski düzen yıkılmıştır. Egemenlik ''toprak''tan ''gökyüzü''ne, ana-tanrıçalardan Olympos dağının doruklarında oturan, şimşek savuran, yıldırım seven, göklerde gürleyen baba-tanrıya geçmiştir artık.

Ve ''çömlek şeklindeki kadın, Pandora, elinde çömlek tutan bir kadın, ataerkil toplumun ayartıcı, aldatıcı, kötülüğün kaynağı, baskı altındaki kadını oldu, çömleğiyse belalarla dolduruldu''.[3]

Ne var ki, anaerkil bağların kolay kopmadığı, anıların geleneklerin yaşadığı eski Yunan'da, ataerkil düzenin ''armağan''ı Pandora'yı topluma kabul ettirmek elbette kolay olmadı. (Ne ki Pandora miti daha sonraki çağlarda rağbet görmüş, sık sık işlenir olmuştur).

Ataerkil ''köleci düzen''

''Benim tüm varlığım, kargım, kılıcım ve kalkanım; bunlarla ekip biçer bunlarla şarap alırım üzümden, kendime bunlarla bey dedirtirim kölelerime.''
HYBRİAS

''Hayvancılıkla geçinen kabileler, hepsi de göçebe olduklarından, zenginliklerini sığır talanları ve savaşlarla çabucak artırırlar; savaş da erkeklerce yapıldığından, bu ekonominin özünde var olan zenginliğin erkeklerin elinde toplanması eğilimi daha da güçlenir. Bu atılgan, durmak oturmak bilmeyen kabileler, her yeri yağmalarlar, erkekleri öldürüp kadınları köle olarak alır götürürler; ta ki, en sonunda, bir tarım bölgesine kalıcı bir biçimde yerleşip oradaki yerli halkı düzenli vergiye bağlayıncaya kadar. **Yerli halkın köleleştirilmesinin ilk adımıdır bu. Babil'i ele geçiren Kassitlerin, Mısır'daki Hyksos krallarının, Minos Giriti'ni yağmalayan Akha'ların başlangıçta yaptığı buydu.** Hint-Avrupalı göçebeler, bir de, evcilleştirilebilir hayvanların en hızlısına, ata sahiptiler. Dillerini, bu denli uzaklara yayabilmelerinin nedeni, kendilerinden gelen bir üstünlük değil, toplumsal ve tarihsel koşulların onlara Yakındoğu'nun yerleşik tarım uygarlıklarını boyunduruk altına alma ve özümleme olanağı veren özel bir bileşimiydi.''[4]

Kabile bağlarının çözülmesiyle sınıfların ortaya çıkışına yol açan bu süreç, aynı zamanda anaerkil düzenin yerini ataerkil düzenin alması sürecidir. Ne ki, yüzyıllar alan bu süreç çok çetin mücadelelere sahne olmuş, ataerkilliğin kendisini kabul ettirmesi hiç de kolay olmamıştır.

Athena ile Poseidon

''Lapith'ler Atika'ya ilk yerleştikleri sırada... (orada daha önce yerleşik olan) Pelasglar tarafından kuşatıldılar ve zamanla Pelasg'ların (yerli halkın) kültürünü benimseyip özümlediler. Ne var ki, eski anılar ve izler kolay silinmedi.''[5] Bunun en çarpıcı örneği tanrıça Athena ile tanrı Poseidon arasındaki çatışmadır. Athena yerli halkın, Pelasg'ların, anaerkil düzenin toprak tanrıçasıydı. Poseidon ise istilacı, ataerkilleşmiş kabilelerin tanrısı.

''Athena, Attika ilinin ve Atina şehrinin tanrıçası olma hakkını şöyle kazanmış diye anlatılır; Paseidon tanrıyla tanrıça Athena bu yetkiyi kazanmak için yarışmaya girmişler, Olympos tanrılarını da yargıç olarak almışlar: Poseidon Atina akropolünün üstünde tuzlu bir göl meydana getirmiş, Athena ise bir zeytin ağacı. Tanrılar zeytin ağacını tuz gölünden daha yararlı bularak yetkiyi Athena'ya bağışlamışlar, böylece Athena bölge ve kentin yönetimini elde etmiş.''[6]

Tanrılar katında Athena Poseidon rekabetinin ilk raundu böyle geçmiş. Bir de insanlar katında neler olmuş onu görelim: Anlaşmazlık, Atina halkının demokratik **(aslında, demokrasi koşullarında gerçekleştirilen bütün oylamalardan daha demokratik)** oylamasıyla çözülmüştür. Anlatılanlara bakılırsa, Kekrops'un krallığı zamanında mecliste erkekler kadar kadınların da oy hakkı vardı. Söz konusu anlaşmazlık meclise sunulduğunda, erkekler Poseidon'dan yana, kadınlarsa Athena'dan yana oy kullandılar ve kadınlar bir oy farkla üstün geldiler. Böylece Atina kentinin koruyuculuğu tanrıça Athena'ya verildi. Ama buna karşılık erkekler de bir misillemede bulundular. Kadınları bir daha geri almamacasına meclisten attılar, Atinalı sıfatından yoksun kıldılar ve çocuklara analarının adının ve-

rilmesini yasakladılar. Bu öyküde anılan kadınlar anaerkil Pelasg'lar, erkeklerse ataerkil göçmenlerdir. Tapımların çatışması, babayanlı kalıtın getirilmesiyle, kadınların yurttaşlık haklarından yoksun kılınmasıyla ve tekeşli evliliğe geçişle aynı zamana denk düşmektedir. Diyebiliriz ki, burada söylence, insanların ekonomik, siyasal toplumsal cinsel sözün kısası bütün ilişkilerinin birliğini bir söylencenin dile getirebileceği kadar açık seçik dile getirmektedir. Peki bu sürecin tanrıça Athena üzerindeki etkisi ne olmuştur?

"... Kutsal zeytin ağacıyla, sacra'sını yeraltına taşıyan, onuruna top oynayan ve adlarını çiyden alan genç rahibeleriyle tarihöncesi Athena tanrıçayı, değerli taş üstüne oymalarda ve mühürlerde zambaklar arasında dans eden, kendisine meyva toplayan tapınıcılarına gökten inen Minos ana-tanrıçasından ayırt etmek gerçekten de çok zordur. Bu özellikler kolay kolay silinemeyecek kadar derinlere kök salmıştı, ama üstlerine yeni yeni özellikler eklendi ve yeniden yorumlandılar. Tanrıça Athena hiç evlenmemişti, çünkü Pelasg'lar zamanında evlilik diye bir şey yoktu; ama yeni çağda bu duruma bakılarak tanrıçanın kızoğlankızlığı yeğlediği sonucu çıkarıldı. Athena'nın hiçbir zaman annesi olmadı; çünkü bir ana-tanrıça olarak Athena kendisi analığın simgesiydi."[7]

Yeni Athena

"Ve Zeus çıkardı bir gün kendi kafasından
çakır gözlü yaman Athena'yı,
o dünyayı birbirine katan tanrıçayı,
o hiç yorulmadan orduları yöneten,
o cenk ve savaş bağrışmalarından hoşlanan,
yüceler yücesi sayın tanrıçayı."[8]

HESIODOS

İşte eski çağın,anaerkil düzenin analığın simgesi binlerce yıllık tanrıça Athena, yeni çağda tepeden tırnağa silahlı Zeus'un kafasından böyle doğduruldu. Artık tanrılar tanrısı Zeus'un gözde kızı oluyordu. Akha ordularının başında "Savaş tanrıçası" haline dönüştürülen yeni Athena, Troya'ya ve Troya şehrinin koruyucusu eski Athenaya, yani aslına saldıracaktı. Athena tanrıçanın savaşçı yönü, "olanca ürkütücü görünümüyle Phedias'ın Parthenon'da diktiği altından ve fildişinden yapılmış büyük heykelde belirir: "Uzun boylu, gözleri ışıl ışıl, zırhlara bürünmüş, başında tepeli tolgası, elinde kargısı, ayaklarının dibinde kalkanıyla güzeller güzeli bir kızoğlan kız. Ataerkil devletin kutsal başkanı olarak tanrıça Athena kökenince belirlenen kadınlığının elverdiği ölçüde erkeksileşmiştir artık."[9]

Açık ki Athena'nın bu serüveni, aynı zamanda kadının serüveni.

"Demokrasi", diyor Rostovtzeff Eski Dünyanın Tarihi adlı yapıtında, "kadını sokaktan eve sürdü" Rostovtzeff gerçeği belirtiyor ama, demokrasinin neden böyle kabalık ettiğini açıklamıyor; daha doğrusu, demokrasinin kadını o zamana kadar hep bulunması gereken yere oturttuğunu kabul ediyor."[10]

Kahramanlık çağının kadını:

"Haydi evine dön, bak işine gücüne,
git dokuma tezgâhına, ipliğine bak,
buyur hizmetçilerine, işe gözkulak olsunlar
konuşmak erkeklere vergi, en başta bana,
benim bu evin tek efendisi."[11]

ODYSSEUS

"İlyada ve Odysseia'yı yaratan insancıl ozanların bu destanlarının ardında, özel mülkiyetin gözüpek öncülerinin, Minos anaerkil toplumunun zengin, ileri, incelikli uygarlığını yağmaladıkları bir yabanlık ve zorbalık çağı yatar. Phaiakia'nın eski dünyası kararmıştır artık; kaba ve acımasız İthaka'nındır gelecek... Yerinde duramayan, uyanık, girişken Odysseus on yılını savaşarak, on yılını da gezip dolaşarak, tecim yaparak, yağmalayıp talan ederek, zenginliklerine zenginlik katarak, Kirke ya da Kalypso'nun kollarında gönül eğlendirerek geçirmiştir. Bu arada, Penelope, başını dokuma tezgahından kaldırmamış, boynunu büküp beyinin geri dönmesini beklemiştir. ... Penelope kahramanlık çağı kadınlığının tipik örneğidir; kocasının tutumuna karşı çıkan, boyun eğmektense ölmeyi yeğleyen Klytaimestra'nın karşısına çıkarılmıştır bilinçli olarak. Bilindiği gibi, Agamemnon on yıl sonra yanında bir kapatmayla geri döner ve kimse bir şey söyleyemez ona. Bu arada Klytaimestra da kendini bir sevgiliyle avutmuştur ama aynı hoşgörüyle bakılamaz Klytaimestra'nın davranışına. **Eski düzenin kadın kahramanı, yeni düzende bir suçludur artık.**

Gelişmiş Yunan toplumunun, tahtın babadan oğula geçtiği, kadının tek bir erkeğe bağımlı, kocanınsa özgür olduğu temel birimi, tahtın kadın soyundan geçtiği, evlilik diye bir şeyin var olmadığı ve kadının erkeğini gönlünce seçtiği bambaşka bir düzenin bağrında verilen uzun bir savaş sonucunda zorla kabul ettirilmişti. **Hem de bu savaşı yeni ataerkil ideolojiyi pekiştirmenin en etkili araçlarından biri olan ve somut anlatımını İlyada ve Odysseia'da bulan destan geleneğini yaratan insanlar vermişti."**[12]

"Buraya yanıma gel kızım, otur şöyle
gör bak işte, eski kocan, hısım akraban
dostların
Bence suçlu sen değilsin tanrılar asıl
Onlar yığdı başıma kan ağlatan savaşı".[13]

İLYADA



▲ *Athena. Pheidias'ın Parthenon'a diktiği, "savaş tanrıçası"na dönüşen eski analık simgesi.*

Troya'nın ataerkilleşen Akha'lılar tarafından yıkılışına sebep olan güzel Helena'ya Troya kralı Priamos'un davranışını, yine **ataerkilleşmiş** düzenin şairi insancıl Homeros böyle anlatıyor. Zaten Homeros'u şairlerin **atası** yapan başlıca motiflerden birisi onun insancıllığı değil mi? Ve böyle yapmakla günümüzün şairlerine yol göstermiş olmuyor mu?

Günümüzde en çok tartışılan konulardan birisi kadının toplumdaki yeri. Anaerkil düzen toplumun ilk sınıflaşmasıyla birlikte tarihe karıştı. İlerde insan nesli sınıflardan kurtulduğunda anaerkil düzen tarihin spiralinin bir üst aşamasında yeniden mi boy gösterecek? Spiralin o halkasında **kelimenin tam anlamıyla cinslerin eşitliğine** dayalı bir toplum düzeni var olacak.

Kadın-erkek eşitliğine giden bir süreci günümüzden yoğun olarak yaşıyoruz. Kuşkusuz amaca ulaşmak için daha alınacak mesafe var. Ama kazanılanlar, hayatın çeşitli alanlarında şimdiden gerçekleştirilen kadın-erkek eşitliği, bin yıllardır süregelen ataerkil geleneğin çökmekte olduğunun belirtileri değil mi? ■

DİPNOTLAR:
*1) G.Thomson, **İlk Filozoflar**, Payel Yay., s.57-58. 2) Hesiodos, İşler ve Günler, aktaran A.Erhat, **Mitoloji Sözlüğü**, s.258. 3) G.Thomson, **İlk Filozoflar**, s.58. 4) T.Ö. Ege, C.II, s.12. 5) A.g.e. C.I, s.325. 6) A.Erhat, a.g.e. s.72, 184. 7) G.Thomson, a.g.e. s.325-26. 8) Hesiodos, Tanrıların Doğuşu, aktaran A.Erhat, a.g.e. s.71. 9) G.Thomson, a.g.e. C.I, s.326-328. 10) A.g.e. s.172. 11) Odysseia I, akt. G.Thomson, a.g.e. C.II, s.180. 12) G.Thomson, a.g.e. s.180-81. 13) İlyada Sander Kitabevi s.111*

İstanbul'da Kadın Kurultayı düzenleniyor

İlk olarak İHD Kadın Komisyonu'nun Ekim 1988'de yaptığı çağrıyla bir araya gelen ve süreç içinde çeşitli kadın grupları, örgütleri ve tek tek kadınların oluşturduğu bir platforma dönüşen KADIN PLATFORMU, 19, 20, 21 Mayıs 1989 tarihlerinde İstanbul'da bir KADIN KURULTAYI düzenliyor.

Türkiye'de kadınlara uygulanan ayrımcılığı, kadınların ezilmişliğini ve mücadele biçimlerini tartışmak ve talepler üretmek için toplanması amaçlanan kurultayda, hem küçük grup çalışmaları, hem de büyük oturumlar yer alacak. Kadınlar yaşadıklarını dile getirecek tanıklıklar ve toplumda kadınların konumunu politik ve teorik açıdan ele alan tebliğler verecekler. Geceleri eğlence düzenlenecek; ayrıca sergi ve gösteriler de yapılacak.

KURULTAY PROGRAMI şöyle:

Kadınlara Karşı Ayrımcılık (Eğitimde, yasalarda, siyasal yaşamda, kültürel yaşamda, din)

Ekonomik yaşamda kadın, Kürt kadınların ezilmişliği, Ailenin sorgulanması, Kadın cinselliği, Kadınlara yönelik şiddet, Talepler bildirgesi, Kadınların özgürleşme/kurtuluş perspektifleri, Örgütlenme perspektifleri ve kadın hareketinin gündemi, Kapanış bildirgesi.

DANİLOV MANASTIRININ ÇANLARI

"Ovseenko yoldaş dedim, ne iyi ettin gelmekle...başa çıkamayacağım sorular üretiliyor her yörede. 'Lenin zamanında değiliz. Sınıfsal savaşımın yerini bugün insan hakları sorunu almıştır' deniyor örneğin. Şaşırıp kalıyorum..."

Sanırım "Dünyayı Sarsan On Gün"ü izledikten sonraydı. İstanbul'un uzak yalnızlıklarında, aralıklı balıkçı kahvelerinin bir köşesindeki sahilde düşünmeye çalışırken hemen kulağımın dibinde bir sesin "Oturabilir miyim?" diye sorduğunu duydum. Başımı çevirip baktım. **Antonov Ovseenko'**ydu bu. Filmde de gösterildiği gibi Kışlık Sarayı Kerenski'nin ihanet hükümetinden teslim alan, 905'in Volga'daki birliklerini ayaklanmaya örgütleyen genç bolşevik teğmen Antonov Ovseenko. Bir ölüyle karşılaşmanın -zaman zaman başıma sıkça gelse de- olağanüstülüğüne hiçbir zaman alışamadığımdan hem irkilerek hem de kıvançla doğruldum.

Antonov-Ovseenko yumuşacık sordu: "Sıddık Bilgin'in katili n'oldu? Görevden alındı mı?" Başımı önüme eğdim. Ovseenko "Ölülerin belleği sonsuzdur" dedi "tıpkı insanoğlunun vicdanı gibi..."

- Sanırım "Dünyayı Sarsan On Gün"ü düşünüyorsun, dedi, İstanbul martılarının cayırtılarına başını kaldırıp bakarak...

Belki de Ovseenko'yu yanımda daha çok tutabilmek için:

- Hem onu hem de daha çok son zamanlardaki tartışmaları, dedim... İkisi de biribirine ilintili kuşkusuz...

- Son zamanlardaki tartışmalar **ne?** diye sordu gülümseyerek. Kurnazlığını anlıyorum ama yine de damıtmalısın bana tartışmaların özünü.

Bu kez kıvançla, mal bulmuş Mağribi gibi:

- Ovseenko yoldaş dedim, ne iyi ettin gelmekle... başa çıkamıyacağım sorular üretiliyor her yörede. Sizde de, bizde de... "Yönetimlerimizi değiştirmeliyiz" deniyor örneğin... "Lenin zamanında değiliz. Sınıfsal savaşımın yerini bugün, değişen koşullarda insan hakları sorunu almıştır. İnsan haklarına saygılı ve daha özgür bir dünya yaratmak için çevrecilerle, hümanistlerle, öteki marjinal topluluklarla işbirliği oluşturmak yeni stratejimizin temelini oluşturmalıdır." Şaşırıp kalıyorum.

Ovseenko hızla başını çevirip sözümü kesti:

- Senin şaşırmaya hakkın yok, dedi. Parmağını uzatarak, evet diye ekledi, senin şaşırmaya hakkın yok. Çünkü sen sömürülen, 50 milyar dolar borçlu, politik tutuklulara işkenceler yapılan, kitaplar yakılan bir ülkede yaşıyorsun. Senin şaşırmaya hakkın yok.

Böyle bir çerçevede yaşayan hiç kimsenin şaşırmaya hakkı yok.

Başımı önüme eğdim. Ama sesi sanki beynimin damarlarında dolaştı:

- Azarladığım için bağışla, dedi. Bazı öyle yeryüzü budalalıkları yapıyorsunuz ki ölüler bile öfkeleniyor gömütlerinde. Gerçeği kavramak için istersen şöyle bir yöntem izleyelim, diye ekledi kısacık bir sessizlikten sonra sesinin en yumuşak, en sıcak yönelişiyle...

- Nasıl bir yöntem Ovseenko yoldaş, diye sordum, yediğim azarın burukluğu içinde.

- Bazen, hiç yorumsuz, yaşanan olaylara bakmak, gerçeği kavramamıza yetebilir. Örneğin: "Kapitalizmin ve emperyalizmin artık bizim zamanımızdaki gibi olmadığını, doğasını değiştirdiği, **insancıllaştığını**" söyleyenlere karşı, gerçekten böyle olup olmadığını anlamak için bu konunun en çok gündeme geldiği son Gorbaçov-Reagan buluşmasının üç gün öncesiyle, bir gün sonrasında gezegenimizde neler olup bittiğine şöyle bir göz atmak gerçekleri somut biçimde ele geçirmemize yardımcı olabilir... Ne dersin?

- Elbette Ovseenko, diye onaylamaya çalıştım, kuşkusuz yardımcı olabilir...

- Karşı karşıya düşmüş iki dünyanın iki liderinin son Moskova buluşmalarının başlıca gündemini INF andlaşmasının onaylanması ama asıl "İnsan hakları" ve "Özgürlükler" konuları oluşturuyor. İnsan hakları konusunda Bay Reagan koltuğunun altında bir dosyayla 27 Mayıs 1988 günü Finlandiya'ya geldi.

Bay Reagan ayağının tozuyla Finlandiya'da "Bu tarihi buluşmanın gündemini insan hakları ve özgürlükler oluşturmaktadır, dedi. İnsan hakları dinsel özgürlüklerle, inanç özgürlüğüyle at başı gider. O nedenle çanların yeniden ama yalnızca Moskova'da değil, tüm Sovyetler'de çalmasının beklentisi ve umudu içindeyim" dediği saatlerde:

"Kolombia'da, bu en **demokratik** ve **özgür** Latin Amerika ülkesinde 27 kişi öldürülüyordu. Özgürlüklerin ve insan haklarının konuşulduğu Moskova günlerinde Kolombia'nın tüm dış bağlantısı kesildi ve kan gövdeyi götürdü. Muhafazakâr liderlerden Alomra Gomez Hurtado bile ABD'nin desteğindeki başkan Virgilio Barco'nun askerlerince kurşunlanarak bilinmeyen bir yere kaçırıldı. Bir daha da kendisinden hiçbir haber alınamadı. Moskova'da çanlar özgürlük adına Bay Reagan için hazırlanırken hiç kimsenin aklına Kolombia dosyasındaki **insan hakları** gelmedi. Oysa çok değil, Mart ayında, yani bir buçuk, iki ay önce yapılan seçimlerin demokratik yöntemle yapılacağına inanan Komünist Partisi ile ona bağlı Yurtsever Birlik'in 500'den çok üyesi böyle bir kandırmacanın tuzağına düşürülüp öldürülmüşlerdi. Komünistlerin öldürülmesi insan haklarına girmezdi Pentagon'a göre.

"Özgürlükler Prensi'nin uçağı Moskova semalarında süzülürken, Şili'de Analisis gazetesinin yönetmeni Cardenas Şili diktatörü general Pinochet'in silahlı askerlerince dövüle dövüle bürosundan alınıyor ve bilinmeyen bir yerlere götürülüyordu."

"Uçak Moskova'ya indiğinde, Filistin'de, Gazza'nın Zeytin mahallesinde, bütün çocuklar gibi güzel, bütün çocuklar gibi gözleri iri iri ve yaşamla dolu üç yaşındaki saçları bukle bukle Dina Savahiri İsrail askerlerinin kurşunuyla öldürüldü. Dina'yı görmeni isterdim. Nasıl da benziyordu Moskova'da Reagan'a çiçek sunan kız çocuğuna... İkisinin üst üste düşen görüntüleri gözyaşlarımı acı bir burkulmayla daha da yoğunlaştırdı. Dina kendisi gibi 188 genç çocuğun öldürüldüğü Gazza'da gömülürken Filistinli anaların gözyaşları, ağıtları çanların görkemli uğultusunda eriyip gitti. Hem onların ağıtları, hem de İsrail'de gerçekleri yazmak için çırpınan komünist bayan gazeteci Hadas Lahav'ın işkence odasındaki haykırışları..."

Antonov Ovseenko durdu. Yüzüme baktı.

- Moskova'daki Danilov manastırının adını hiç duydun mu, diye sordu? Bin yılı aşkın bir yapısı vardır. İkonları gerçekten de türünün başyapıtlarıdır denebilir. Reagan boşuna Danilov kilisesinde dualarda bulunmuyor. Danilov manastırının ve tüm sovyetlerde kilise çanlarını boşuna çaldırtmıyor. Çünkü öldürüleceklere, bolşeviklere, komünistlere karşı açılacak **cihad'**ın tütsüye, dinsel buhurdanlara ve tılsımlara gereksinimi var. Bu çan ses-

lerinin ABD'de, Avrupa'da gittikçe yükselen faşist çizmelerin rap raplarını kendi uğultusu içinde eritme özgünlüğü var. Abarttığımı sanabilirsin ama işte kanıtları:

"Özgürlükler Prensi Moskova ikonları karşısında mumlar, tütsüler içinde özgürlük **hymne**'leri söylerken Fransa'da, Rouen'de, "Skinhead"'ler (genç-Naziler) Guadeloup asıllı bir askeri bıçak darbesiyle yere yıkıyorlar. Cezayirli bir bar sahibini büfesinin arkasında tüm kemiklerini kırarak komalık ediyorlar, barı ateşe veriyorlar. Rouen sokaklarında, Rudolf Hess'in Almanya için söylediği sloganı "Arınmış bir Fransa" diye değiştirerek gün boyu motorsikletleri, korkunç sesler çıkaran arabaları ile tam bir Nazi terörizmi altına alıyorlardı. Olay Fransa'nın Brest kentine de sıçrıyor. Skin müfrezelerinin Nazi-rock müziğinin özellikle pek beğenilen "Kızlık Zarı ve Güçlülük" şarkısının coşkusunda rengi değişik herkes şişleniyor, vitrinler kırılıyor, eşyalar yağmalanıyordu.

Devlet güçlerinin temelde "Skinhead"'lerden pek de farklı bir dünya görüşüne sahip olmadıklarını Paris metrosunda işlenen bir cinayet apaçık ortaya koymuştur. Mısırlı öğrenci Hasan el Şat Paris metrosunda polislerce vurulup öldürüldü, hem de Reagan'ın Gorbaçov onuruna verdiği yemeğin gecesinde. Polisler kendisinin silahlı bir soygunda bulunmasından kuşkulanmışlardı. Ama Mısırlı öğrencide ne silah bulundu ne de böyle bir girişimde bulunabileceğinin belirtileri. Parisli polisler Hasan el Şat'ın **renginin değişik olduğunu**, bu renktekilerin her zaman potansiyel suçlu konumunda olabileceklerini belirterek ellerini kollarını sallaya sallaya çıktılar savcılık soruşturmasından. Ve ertesi günü solcu hükümetin solcu İçişleri Bakanı Pierre Joxe, Polis Koleji'nin kuruluşu nedeniyle yapılan toplantıda polislerini şu özgün sözcüklerle selamladı: "Sizler bir demokraside özgürlüklerin gardiyanlarısınızdır. Öyleyse eğitiminiz kaçınılmaz bir biçimde son derece önemlidir." Ve **demokrasinin gardiyanları**, rengi değişikleri sorgusuz sualsiz metrolarda öldürürlerken eylemlerinin felsefesi de kendilerine sosyal-demokrat iktidarın içişleri bakanınca sunuluyordu.

Yoldaş, Reagan'ın az önce sözünü ettiğim gecesinde çağrılılar arasında kimler vardı biliyor musun? Eski bir Nazi suçlusuyla, bir sanat **spekülatörü**.

Çağrılıların limuzin arabalarla ABD Büyükelçiliği'ne bir bir gelmeye başladıkları bir sırada 25 yaşında genç bir komünist, Fransa'nın Madagaskar açıklarındaki Réunion adacığında yeni bir dünya yaratabileceğinin umuduyla çıktığı bir toplantıda neo-faşistlerce kuşatılarak öldürüldü. Jean-Bernard Grâce'ın üzerinden motorsiklet geçirilerek, bilek kalınlığındaki zincirlerle vurularak öldürülüşünün ekili tohumları Batı dünyasında pırtlak pırtlak açarken hiç kimse o cesedin yanına yarın daha çok cesetlerin uzatılabileceğinin, yöntemi buna göre saptamanın gereği üzerinde durmadı. ABD Büyükelçiliği'nde mutluluk ışık ışıktı. Ertesi gün Villetaneuse Üniversitesi'nde "Bolşeviklere Karşı Beyaz Avrupa" diye gösteri yapan öğrencilerin, sendikalı öğrenci ve işçileri "Hepiniz öldürüleceksiniz" diye tehdit etmelerinin çıkardığı büyük karışıklık Reagan ve ekibini daha da mutlu etti.



Antonov Ovseenko dalgın bir biçimde durdu. Kendi kendine "Bolşeviklere Karşı Beyaz Avrupa..." diye mırıldanıyordu. "Bu söze özen göstermelisin. Sınıfsal temeli yadsıyanların hepsinin bu tümceye özen göstermeleri gereklidir" dedi denizin kış ayazında donuklaştığı yerlere bakarak.

"Reagan'ın temsilcisi olduğu sömürgeci-emperyalist cephenin, su bulamayan ağacın köklerini daha da toprağın derinlerine daldırması gibi faşist yöntemlerini hem kendilerinde, hem asıl Üçüncü Dünya ülkelerinde, Güneyliler'de nasıl geliştirdiklerini şimdi aşağıda vereceğim olayda daha iyi göremez miyiz yoldaş?" diye sürdürdü konuşmasını Antonov Ovseenko... "Bizi doğmatik olmakla, zamanı geçmişlikle suçlayanlar, emperyalizmin doğasının değiştiğini, **insancıllaştığını** öne sürenler aşağıdaki olayı nasıl açıklayacaklardır peki?..

Fransa'nın sömürgesi Yeni-Kaledonya'da birkaç ay önce olan olaylar Fransa'nın tek tük demokrat gazetelerinde, Reagan'ın Moskova'da Gorbaçov'a insan hakları dosyasını uzattığı gün patladı: Sosyal-demokratların başkanından hükümete değin yönetimde bulunduğu Fransız sömürgesi Yeni-Kaledonya'da bir köylünün jandarmalarca öldürülmesinden sonra gelişen olayların öğretici gerçeği, işte tanıkların anlatılarından:

"Bağımsızlık liderlerinden Alphonse Dianou Fransız jandarmalarının kuşattığı mağaranın ağzı bombalarla paramparça edildikten sonra dışarı çıktı. Biz kendisini izliyorduk. Weneceslas Lavelloi de hemen onun yanındaydı. Mağaradan çıkar çıkmaz jandarmalar bizi yere yatırdı. Yerde yatan Alphonse'un yanına adım adım yaklaşan bir jandarma tam diz kapağını hedef alarak yaylım ateşine tuttu. Alphonse'un dizi paramparça oldu. Askeri doktorlardan biri koşarak onu bir sedyeye taşıdı ve ayağını sardı. Durumu gören jandarmalar bu kez acı içinde sedyede inleyen Alphonse'un yanına yaklaşarak kendisini tekmelediler. Bacağındaki sargıları paramparça edip kendisini sedyeden aşağı yuvarladılar. Alphonse çakıl taşlarının üzerine yuvarlandı. Jandarmalar işte orda çakıllara yuvarlanmış genç Alphonse'u uzun namlulu tabancalarının ve tüfeklerinin dipçikleriyle eze eze öldürdüler... Fransız ordusundaki görevlerini gözüpek bir yüreklilikle yerine getirdiği için kendisine "Rambo" adını taktığımız Weneceslas Lavelloi da mağaradan tıpkı Alphonse Dianou gibi silahsız çıktı. Hepimiz gibi o da yere yatırıldı. Bir jandarmanın sesi duyuldu. 'Lavelloi, buraya gel...' Weneceslas ayağa kalktı, onu mağaranın üstünden göremediğimiz bir köşeye alıp götürdüler. Bir yaylım ateşi duyduk. Askerin biri 'Lavelloi'nın işi bitti. Şimdi sıra kimde?' diye yanımıza yaklaştı. Waina Amossa'nın adı duyuldu. Bir asker onu çağırıyordu. Waina ayağa kalkar kalkmaz ateş edildi. Başı paramparça yanımıza düştü..."

Antonov Ovseenko artık uzun süre konuşmadı. Yanımdan sessizce ayrıldığını sandığım bir zamanda yumuşacık sordu: "Sıddık Bilgin'in katili ne oldu... görevden alındı mı?" Kendimi toparlayamadım. Dianou, Lavelloi, Amossa adlarının arasına karışıveren bu ad beni iyice şaşırtmıştı. Ovseenko şaşkınlığımı gidermek için yineledi "1985'in Temmuz'unda, Doğu'da, bir gece baskınında Yüzbaşı Ali Şahin'in çivili botlarıyla kafatasına vura vura öldürdüğü öğretmen Sıddık Bilgin... n'oldu soruşturması?"

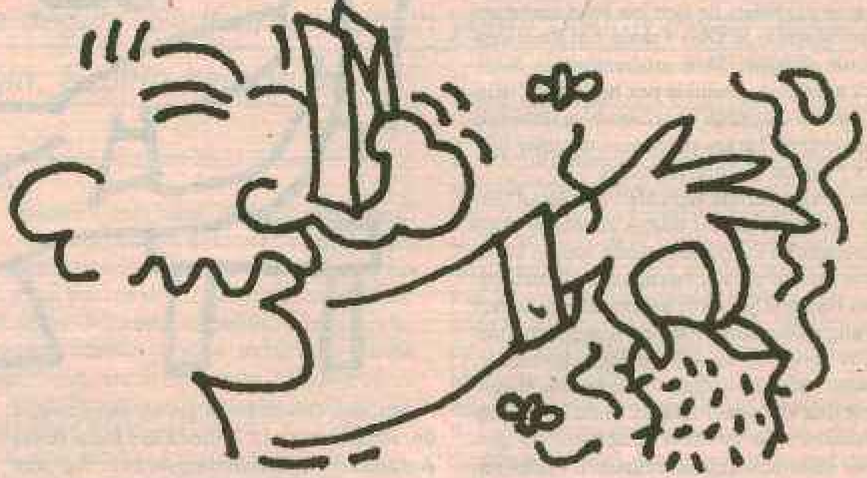
Başımı önüme eğdim. Antonov Ovseenko: "Ölülerin belleği sonsuzdur" dedi denizin üzerinde uzaklaşırken... "Tıpkı insanoğlunun vicdanı gibi..." Başımı kaldırıp son bir kez baktım: Küçük bir kız çocuğu, Gazza'nın Zeytin mahallesinden Dina boynuna sımsıkı sarılmış, çığlık çığlığa martılar arasında gittikçe ufuklaşıyorlardı. ■

M.Semih Gemalmaz

12 Eylül rejimi ve demokratik muhalefette güçlerin birliği

ALINACAK ÇOK YOL VAR

Türkiye'nin politiko-juridik sisteminin kendisi, insan hakları ihlallerinin gerçek ve asıl nedeni olduğuna göre yapılması beklenen bu sistemin ıslahı değil, değiştirilmesidir



Türkiye'de 1980 askeri darbesinden sonra yeniden biçimlendirilen politiko-juridik sistemin kendisi süregiden insan hakları ihlallerinin temel nedenidir. Dolayısıyla siyasal, hukuksal, sosyal, ekonomik ya da kültürel alanlarda gözlenen tek tek somut ihlal olguları, belirtilen temel üzerinde yeniden düşünülüp netleşilmeksizin sağlıklı biçimde kavranamaz. Dahası bu bütüncül bakış açısı savsaklandıkça yanıltıcı sonuçlara, tüm iyi niyetlere karşın ulaşma kaçınılmazlaşır.

Hukuk devleti ya da hukukun üstünlüğü ilkesi olarak anlatımını bulan demokratik sistemin başlıca ölçütü şu öğeleri içermektedir: 1) Kişi güvenliği ve özgürlüğü hakkı; 2) Temel hakların devlet tarafından anlamsız hale getirilecek biçimde sınırlanmamış olması; 3) Düşüncenin açıklanması özgürlüğü (basın özgürlüğü dahil); 4) Din ve vicdan özgürlüğü; 5) Eğitim hakkı; 6) Toplanma ve örgütlenme özgürlükleri; 7) Kamusal yaşama (yönetime ve kamu hizmetlerine) katılma hakkı; 8) Temsili yönetim ve serbest, adil seçimler; 9) Yargının bağımsızlığı; 10) Azınlıkların korunması ve ayrımcılık yasağı.

Dehşet verici olan nokta, mevcut politiko-juridik yapının, olağanüstü evreye özgü bütün kurum ve süreçleri, olağan evre düzeni içine yerleştirmiş olmasıdır.

Bu ölçütleri biraz daha açıp alt başlıklar olarak saptarsak: 1) Temsili olma niteliğini taşıyan bir yönetim gerekir. Bunun için, siyasal erkin bu yetkisini halktan alması ve ona (parlamentoya) karşı sorumlu olması zorunludur; 2) Serbest seçimler, eşitlik ilkesi üzerinde, periyodik olarak, gizli oyla ve en önemlisi seçme hakkı üzerinde hiçbir baskı olmaksızın yapılmalıdır. Aynı biçimde seçilme hakkı üzerinde de baskı, ayrımcılık antidemokratik müdahale olmamalıdır; 3) Propaganda, eleştiri ve görüş açıklamanın önü açık olmalıdır; 4) Her türlü muhalif siyasal parti ya da örgüt kurulabilmelidir; 5) Yansız bir idare bulunmalıdır; 6) Kitleler doğru ve gerçek bilgilere zamanında ve etkin olarak ulaşabilmelidir; 7) Bireysel hak ve özgürlükler etkili ve korkusuz çalışan yargısal cihaz ve süreçlerle güvence altına alınmış olmalıdır.

Sadece sistemin ABECE'si olarak sıralanan bu ilkeler, kurumlar ve süreçler açısından bakıldığında bile, bugünkü politiko-juridik sistemin aksaklıkları çok uzun bir liste oluşturmaktadır.

Sistemin temel açmazı, tüm kurum ve süreçleriyle bir bütün olarak, meşruiyet sorununun halen tartışmalı bir zemin üzerinde yükselmesidir. Bu nedenle, gerçekten demokratik koşullar altında yapıldığı varsayılsaydı bile, ki böyle değil, 1980 sonrasında Türk halkının hiçbir istenç bildirimi (seçim, referandum, vb.) onun gerçek yaklaşımını yansıttığı biçiminde değerlendirilemez. Daha da basit konursa, Türkiye'de devlet erki, antidemokratik biçimde gaspedilmiştir. Bunu yeniden ve yeniden düşünmeden, şu ya da bu seçimde A ya da B partisine yahut devletin üst kademe yöneticiliği için A ya da B adaya oy vermeye zorlanmanın ilkel bir aldatmacadan ötede bir anlam taşımadığı dışında değerlendirilemez.

Bu açıdan bakıldığında, Türkiye gündeminden çıkmayan işkence ve kötü muamele, ölümler, keyfi yönetsel tasarruflar, hemen her düzeyde en kaba, sert biçimiyle baskı, sistemli yozlaşmış kültür empozesi, darbeden yaklaşık on yıl sonra halen süren gayriadil 12 Eylül yargılaması, yüzlerce idam cezası dosyasının Meclis önünde belirsiz yazgısı, vb., "güçlü demokrasi" safsatası ile empoze edilen otoriter-totaliter modelin zorunlu sonucudur. Daha dehşet verici olan nokta, mevcut politiko-juridik yapının olağanüstü evreye özgü bütün kurum ve süreçlerinin, olağan evre düzeni içersine yerleştirmiş olmasıdır. Devlet yıldırısı, bu sakat yapılaşma varlığını sürdürdükçe kesilmeyecektir. Ne işkence üçbeş idari ajanın sapık edimi, ne de yönetsel keyfilik seçenek gibi sunulan şu ya da bu yönetimin kişisel açmazıdır.

Bugün açıkça saptanabilen politiko-juridik ve sosyal yapıdaki istikrarsızlık olgusu, artık gün yüzüne çıkan darbe öncesi planlarında, önceki sorunlara tanının yanlış konduğunu, sonuçsuz bir iyileştirim denendiğini ve sunulan çözümün sağlıksız olduğunu kanıtlamıştır. Türkiye'de denenen bu modelin iflası, Türkiye yönetiminin uluslararası siyasal girişim ve yatırımlarına karşın, en az ulusal kamuoyu kadar, uluslararası kamuoyunun da bilinçli izlemesi ile saptanıp tescil edilmektedir. Ve bu kamuoyu, uzun süredir pazarlanan "geçiş dönemi" formülünün, mevcut sistem altında sonu gelmeyecek bir süreç olduğunu değerlendirmektedir.

Türkiye'de gerek 12 Eylül rejimini doğrudan biçimlendiren, uygulamaya koyan ve hâlâ büyük bir pişkinlikle nimetlerinden yararlanma hesabı içinde olanlar ve gerekse siyasal ya da ekonomik bu rejimin uzantısı içersinde beliren, palazlanan ve bu nedenle kraldan çok kralcı olanlar, sistemin iflasının verdiği telaş içersindeler. Son yıllarda artan keyfilik, baskı ve devlet yıldırısının altında bu telaş yatmaktadır.

Devingen Türkiye güncelinin siyasal ortamı, pratik öncelikler ve ivedi çözümler gerekleri ışığında, belirli siyasal tavırların desteklenmesini bir seçenek olarak sunabilir. Bu olası eğreti desteği bulan ya da bulabilecek siyasal örgütler, katkının geçiciliğini önlemenin sadece ve sadece 12 Eylülcülük'ten tam bir arınma olduğunu kavradıkça yaşama şansına sahip olacaklar. Bu da, gerçek ve kökenci bir demokratikleşme için bir platform olarak sürdürülen yasal muhalif örgütlenme ve pra-

tiğine zemin oluşturma oranı ile belirlenecektir. Parti binalarından halkı kovan ya da yöresel yönetimi uzaklaştıran parti merkezi siyasası ne gözden kaçmış, ne de unutulmuştur.

Bu nedenle demokratik muhalefetin temel yörüngesi, radikal muhalefetin yasallaşma sürecini desteklemedir. Bu ölçüt, mevcut sistem içinde, kimi, nereye kadar destekleyebileceğimizde kullanılabilir bir anahtar olarak gözüküyor.

26 Mart 1988 yerel seçimlerinin iktidar partisini tasfiyeye yönelik açık sonucu ve bu iktidarın ilk tepki olarak erken genel seçimlere ve iktidarı bırakmaya karşı çıkışı, Türkiye'nin dinamik güçlerinin sürdürdüğü demokratikleşme savaşımını engelleyici çapta görülemez.

Bir kez, bu siyasal erke dört kolla sarılışa yönelik son çaba sonuçsuzdur. Türkiye siyasal pratiğinin dinamiği bu ayak bağlarını söküp atma motivini kazanmıştır. Arka yüzdeki gerçek, bir anayasal değişiklikle başkancı rejime geçildikten ve Özal'ı bu yeni statü içerisinde uluslararası sermayeye hizmete yeniden soyundurmakta ifadesini bulan bir değerlendirme yahut da Özal'ı ikame edecek yeni bir kadronun siyasal erke hazırlanmasında odaklaşıyor. Bu açık hesaplaşmalar ışığında Türkiye'nin demokratik dinamiklerine artı sorumluluk, uyanık olma görevinin düştüğü gözden kaçırılamaz. İşte bu nedenlerle, ana muhalefet olarak SHP'nin gördüğü görece ve eğreti desteği sağlıklı biçimde yorumlama basiretini bu parti siyasasını belirleyen güçlerin göstereceğini ummak olası. Örnek olsun, yerel yönetimin temeline "saydamlık" ilkesinin yerleştirileceğine ilişkin ilk açıklamalar, diğer politik savsözlerden ötede önemli bir açıklama olarak değerlendirilmeye alınmıştır.

Türkiye'nin politiko-juridik sisteminin kendisi insan hakları ihlallerinin gerçek ve asıl nedeni olduğuna göre, yapılması beklenen bu sistemin ıslahı değil, değiştirilmesidir. Sorun bu kadar, bir başlangıç noktası olarak, basit, ama o denli de temellidir. Zira, son gelişmelerin de sergilediği gibi, 12 Eylül rejiminin Türkiye'ye empoze etmeye çalıştığı model açıkça iflas etmiştir. Uluslararası sermayenin ve yerli hizmetkârlarının çapsızlığından çok ya da en az onun kadar, modelin inşa edileceği sosyal laboratuvarın, onun dinamiklerinin, birikimlerinin değerlendirilememiş olduğu, son iktidar başarısızlıkları ile kanıtlandı. 12 Eylül'ün kurum ve kişileri birer birer tasfiye oluyor. Son çözümlemede, ana muhalefetin bu süreçte yer alması kaçınılmazdır. Devletten çok devletçi, temeli gayri meşru olan bir rejim içerisinde meşruiyetçi, her biçim ve türü ile insan hakları ihlalleri karşısında ürkek, hatta aciz üretilen siyasaları ile ana muhalefetin bir kez daha, belki de gerçek misyonunu yadsıma pahasına, kendine yeni çehre kazandırması, içindeki fosilleri ayıklaması ve demokratikleşmeyi bütün kurum ve süreçleriyle gündemine alması hem zorunlu hem de ondan beklenen bir siyasal çerçevedir.

Ya bu radikal dönüşümü gerçekleştirerek beklentiler yanıtlanacak ya da Özal'ın seçimin ertesindeki şaşkın ifadesinin çok daha ağırı ana muhalefette gözlenecektir.

Sistemin ABECE'sinde daha alınacak çok yol vardır. ■

Yeni bir dergi: "Gelecek"

Mayıs ayında üç aylık bir kuramsal dergi yayın hayatına atılıyor. Profesör Sadun Aren'in çıkaracağı ve genel yönetmenliğini üstleneceği "GELECEK" dergisine ilişkin olarak sayın Aren'e bazı sorular yönelttik.

▶'Gelecek'i çıkarırken nasıl bir ihtiyaçtan hareket ettiniz ve nasıl bir dergi olacak 'Gelecek'?

Ülkemizde, Marksist sol 12 Eylül döneminde çok ağır bir darbe yemiş olmakla beraber, hâlâ varlığını sürdürmektedir. Marksizm yalnız ülkemiz için değil, bütün diğer ülkeler için de çok önemli bir düşünce akımı ve eylem kılavuzudur. Bu bakımdan, mutlaka canlı tutulması ve kendisinden yararlanılması gerekir. İşte bu düşünceyle, 12 Eylül'deki ağır darbeden sonra, Marksist düşünceyi tekrar canlandırmayı ve bilimsel alanda olduğu kadar siyasal alanda da prestijini artırmayı büyük bir gereksinme olarak görüyorum. Çıkaracağımız derginin temel işlevi bu, yani Marksizmi hem bilimsel düzeyde tekrar canlandırmak, hem de siyasal düzeyde bir güç haline getirmek olacaktır.

▶Şu anda bu alanda yayın yaşamını sürdürmekte olan, azımsanmayacak miktarda dergi var. Derginizin farklılığı ne olacak?

Evet, gerçekten, ülkemizde Marksist nitelikli birçok dergi çıkmaktadır. Buralarda çok değerli yazıların yayınlandığını da görüyorum. Ancak bizim çıkarmak istediğimiz derginin bunlardan farklı olarak iki özelliği olacaktır. Birincisi, çıkacak dergide siyasi çizgisi ne olursa olsun bütün Marksist aydınlarımızı biraraya getirmek istiyoruz. İkinci özellik, şimdiye kadar çıkmakta olan dergilerin bir kısmının doğrudan güncel politikaya yönelmiş olması, diğer bir kısmının da hiç böyle bir kaygı taşımaması ve fazla akademik nitelikte olmasıdır. Oysa 'Gelecek', bir anlamda bu iki yaklaşımın sentezi niteliğinde olacaktır. Yani sorunları bilimsel açıdan ele alacak ama siyasi bir perspektifi de göz önünde tutacaktır. Ama bu sözlerimden derginin siyasi bir merkez olacağı veya olmak isteyeceği izlenimi edinilmemelidir. Dergi'nin aktif politika ile doğrudan hiçbir ilgisi olmayacaktır. Ama elbette ki aktif politika yapacaklara, bilimsel düzeyde yardımcı olmayı öngörecektir.

▶Bu düşüncenizi biraz daha açabilir misiniz?

Biliyorsunuz bilimsel-teknolojik devrim nedeniyle ve ayrıca hem kapitalist hem de sosyalist dünyadaki değişme ve gelişmelerin sonucu olarak, Marksistlerin ülke ve dünya sorunlarına yaklaşımı bir süredir derin bazı değişimlere uğramaktadır. Haklarında kesin görüşler bulunan birçok sorun, başka türlü algılanmakta ve Marksist düşüncede yeni yönelimler gözlenmektedir. Bunun herkesin bildiği görüntüsü de Sovyetler Birliği'ndeki gelişmelerdir. Bunların, elbette ki, Türkiye'deki Marksist hareket ve onun sorunlarıyla doğrudan doğruya bir ilişkisi yoktur. Ama, tabii ki, Marksist düşüncenin yenilenmesinde etkin ögelerdir. İşte Marksizmin bu yenilenme ve bir anlamda sıçrama dönemini iyi tanımak, eylemde hata yapmamak için, zorunludur. Siyasi eyleme bilimsel yönden yardımcı olmak derken bunu kastediyorum. Örneği, ülkemiz yasal bir komünist partisinin kurulması aşamasındadır. Ayrıntılar bir tarafa bırakılırsa, bu partileşme olayının Marksizmdeki çağdaş gelişmelere uygun olması büyük bir önem taşır. Marksizmin geçmişte geçerli olan ilke ve uygulamalarıyla bugünün Marksist partisi yürütülemez. Marksizmdeki yenilik ve atılımın mutlaka dikkate alınması ve önümüzdeki dönem için kılavuz yapılması gerekir. Bunu başarmak Türkiye için yaşamsal bir öneme sahiptir.

▶Siyasi çizgisi ne olursa olsun bütün Marksist aydınlarımızı biraraya getirmek istiyoruz dediniz. Bunun mekanizmalarını nasıl kuracaksınız?

Çıkaracağımız dergi elbette ki bütün dergiler gibi yazarlarının düşüncelerinin ürünüdür. Diğer bir deyişle, bu derginin arkasında yazarlarının düşünsel emekleri vardır. Yazarlar ile dergi arasındaki bu ilişkiyi biz tek veya birkaç yazıya inhisar ettirmeyip, devamlı kılmak istiyoruz. Yazar veya yazar olmayan Marksist aydınlarımızın günlük yaşamlarında da dergi ile ilişkilerini sağlamak ve böylece dergiyi Marksistler arası bir diyalog yeri, bir platform haline getirmeyi amaçlıyoruz. Bunu gerçekleştirmenin yolu elbette ki Marksist aydınlarımızın derginin her kademedeki yönetimine de katılmalarını sağlayarak olacaktır. Önümüzdeki dönemde dergi yönetimini ve yazı kurulunu böyle geniş bir temele oturtmayı düşünüyoruz.

▶Dergi bildiğimiz kadarıyla üç ayda bir çıkacak. Yayın periyotları oldukça uzun bir dergi ile böylesine geniş bir yelpazeye yayılan Marksist aydın birikimini yansıtmak sanırım pek olanaklı değil. Bu, biraraya gelmiş potansiyeli etkin hale getirmek konusunda da birtakım projeleriniz olduğunu biliyorum. Bahsedebilir misiniz?

Türkiye'nin bugünkü koşullarında üç ayda bir çıkacak bir derginin fazla bir etkinliği olmayacağı ve bir bakıma da israf sayılacağı düşünülebilir. Bunu karşılamak için biz dergiyi ilerde oluşacak bir Marksist araştırma enstitüsünün nüvesi olarak düşünüyoruz. Öyle ki, süreç içinde bu araştırma enstitüsü asıl uğraş, dergi de onun yan ürünü olacaktır. Bu bağlamda olarak, gene önümüzdeki dönemde dergiden ayrı olarak kitap ve broşürler yayınlamak ve ayrıca Marksizmle ilgili konularda seminerler, paneller, konferanslar vb. etkinlikler düzenlemeyi düşünüyoruz. ■

*▼**Sadun Aren.** Bu ay çıkacak derginin genel yönetmeni olarak bilgi verdi.*



A y a k - t o p u

Geçen gün, otobüste İzmir'den dönüşte, yorulmuş, farimışım, bir meyâneye uğrayıp bir kadeh bişey içeyim dedim eve yollanmadan önce. Eski tanış bir garson sipariş almaya geldi. Baktım, çocukcağız sıskalaşmış, tazıya dönmüş. Sordum hasta mısın diye. Değilmiş! "Çok çalışıyorsun onden herhal" dedim. Garson siparişleri getirmeye büfeye gittiğinde, yandaki masadan tanımadığım bir delikanlı, fiskos ayarına, "Maçta dayak yedi, onbeş gündür hastânedeydi," dedi. Vay anam, vay!.. Benim de başıma, (yanlış) enseme gelmişti bu iş, taa 1942 mi 43 yılında mı şimdi hatırlayamıyorum. Ankara'nın "19 Mayıs" Stadyomu'nda Harbiye-Beşiktaş maçını seyrediyorum açık tribünde, Beşiktaş golleri sıraladı, maçın bitmesine ramak kala da, solaçık Şükrü Gülesin uçarak kafayla beşinci golü atınca, çocukluktan olacak, coşup ayağa fırladım. "Yaşa!" diye bağırmışım. Ense köküme bir yumruk, bir "darbe" indi. Döndüm geriye, sekiz dif gibi Harbiyeli gözleri çakmak çakmak, ayaktalar tepemde. Saz gibi bir delikanlıyım. Yanımdaki yaşlı seyirci omuzumdan bastırdı. "Otur yerine oğlum, otur" dedi, oturunca da dizimi yatıştırmacasına sıvazladı. Enseköküme yediğim darbe, askerî olmasına askeriydi ama, o sonradan göreceğim **desimal** darbelerden değildi. Yine de sıkım sıyrıldı maça gitme muaşeretinden. Ben ki, ilkokulu, ortaokulu neredeyse millî takımı öğrenci edinmiş Boğaziçi Lisesi'nde okumuştum, kendim de iyi futbol oynardım. Televizyona rahmet, beş-on yıldır enseköküme darbe inme tehlikesini bertaraf ederek, futbol seyredebiliyorum. Maça gitmek mi, zinhar!..

Futbolu biz, özümüze göre öztürkçeleştirerek, belki de keleşleştirerek "**ayaktopu**" haline getirdik...

Bu sade bizde değil elbet! Roma gladyatörlerine düşürülen görev, özellikle faşizmin geçerakçe olduğu Lâtin ülkelerinde, hafazanallah, uygulanıp durmakta, değil mi?.. Biz ki "Yeni Amerika" olma savıyla, **Bayer** belki de **Bayar** olma şiârıyla NATO'lara, CENTO'lara, PENTO'lara "cupp" atlamış, atlayarak otlamış, otlayarak atlamış, sonunda da **enflasyon, militarizasyon, depolitizasyon, demokratizasyon**, tekrar **militarizasyon, engizisyon** tornasından onyıkla bir geçirilerek bir yeni "Kapitürazisyon" sürecine mahkûm edilmişiz... Biz ki köylüsü, işçisi, aydını, memuru, esnafı bir **ayak-takımı** olma, lumpenleşme sürecine mahkûm ve defnedilmişiz, niye olmasın, o güzel ellerimizle, tarlaya tohum atan, makineleri yapan, kotaran ellerimizle, sanki bir iş yapamayacağımız sanısı yutturularak, **ayak-topu** ayağıyla **ayak-takımı** haline getirilmek isteniyoruz. Bu, **üç S** siyasetinin ben, Birleşik Amerika'nın Houston hastânesinde, **bypass** ameliyatı olacak yerde, kulağına "yalancı dolma" ameliyesi yapılan Gayrı-Reis-Turgut Özal'lar marifetiyle Türkiye'de söktürüldüğünü biliyorum. **Üç S** de şu: SPOR, SEKS, SİNEMA!.. Sinemanın yerini artık televizyon tuttu. Solcularda bile aynı görünüm: Revizyonistler, televizyonist oldu!.. Ama bu sade Lâtin alfabesiyle değil, Amerika'nın **Lâtinizasyon** işlemine uğrattığı ülkelerde değil, az-gelişmiş ülkelerinde; geri bıraktırılmış beldelerinde değil, çok gelişmişlerinde de görülmekte. Onlarda da adı "hooliganizm" (çapulculuk) ama, bütün kitleleri içine almayan bir olgu. Yine de, futbolun bir **asiller** sporu olarak başlayıp, 19. yüzyılın sonlarına doğru yavaş yavaş bir işçi sınıfı sporuna dönüşüp özellikle İngiltere'de, (adeta piponun gelişme süreci gibi-Pipo, Amerika'dan tütünün getirilmesiyle asiller arasında bir keyif. İşçi sınıfına da bulaşıyor bu pipo zehri. Bunun üzerine 19. yüzyılın sonunda işçiler pipoya el atınca, asil sınıfı demeyim, tabakası sarma sigaraya, antetli sigaralara, kendi adlarını taşıyan nanelere merak sarınca ve bu teknolojinin gelişmesiyle işçiler sarma sigaraya dadanınca, bu sefer asiller pipoya sarılıyor, her İngiliz asilinin ve asil özentisinin avcunda bir pipo...) işçilerin yoğunlaştığı yerleşim merkezlerinde klüpleşmişti. Ama onlarda bütün işsizlik dalgalanmalarına ve çalışan halk kesimlerinin bile bile yönetimlerce pasifize edilmesine, yozlaştırılmasına karşın, yine de Lâtin ülkelerinde ve şimdi bizde görülen kitle çılgınlığına dönüşmemiştir. Hiçbir başbakan, bizdeki gibi belki de o kadar topa benzemediklerinden, seçim ve popularite kolonyası sürünmek için, dereyi görmeden futbol paçalarını sıvayıp Köln'lere azimet etmemiştir. Arjantin askeri-sivil cumhurbaşkanının birkaç sene önce yediği nane gibi bu, işte, futbol alanlarının çimlerini kitlelere ot-esrar gibi yedirme hevesindeki politikacıların marifetleridir... Adetâ yeni bir **dinoloji** gibi. Buna göre futbol aslan değil (ki onlar halk çocukları veya Pele gibi mahalle çocuklarıdır), asıl bu gladyatörleri işleten idareci takımı, yeni Roma'nın fersude senatörleri olarak yeni-yetme bir putperestliğin dinazörlüğüne sıvanmaktadırlar. Bunda o kadar ileri gidiyorlar ki, örnekçe, Galt'saray'ın basın sözcüsü "Tanrı sarı-kırmızı üniforma giymiş, bizim finale kalmamızı istiyor" diyebilmektedir, böylece Tanrı'ya sarı-kırmızı üniformanın altına bir şort giydirip, ayağına cicili papuçlar geçirtip, hele kendisini sarı-kırmızı üniformanın üstüne "Arçelik" yazılmış olarak çıkartmakla bir beis ve günah işlemişlik görmemektedir... Ki aynı zât-ı muhteremler, şampiyonluk maçlarının arifesinde Eyüb'e teşrif edip, dualarıp kurban keserek, kendi dindaşlarına, giderek milletlerarası gâvur rakiplerine karşı Tanrı'dan başarı niyaz edebilmektedirler... Bu kurbanlı, aynı zamanda abazanlıktan ve gusülsüzlükten kurtulmak için stadyum duşlarınmasına ihtiyar edilen cihatlarda, **Tanrısal Uzlaştırıcı, Cebrail** rolünü üstlenen, hakemler (ki geçerakçe telâffuzumuzda "hâkem" diye anılmaktadırlar), "**inbe**" nidâlarıyla teşci edilmektedirler. Onun için değil mi ki, Müren Balığı Zeki Bey, "Assolist olmasaydınız, ne olurdunuz?" diye sorulunca kendisine, "Hakem olurdum!" demiş. Tevekkel-tü-tâallah!.. Bütün bu ayak-topu haline gelmiş olan ve takım olarak ayaklar tarafından oynanıp seyredilen bu korkunç şamatayı temaşâ ederken, düşündüğüm şey, bu seyrin sonu bando ile bitecek bir **anarşitlik** olduğu yolundadır. Günah her zaman da ayak-topu takımlarında ve seyircilerinde değildir... Geçen yıl mortayı çeken, Dümbüllü'den sonraki bence en ulu dalkavuklu meddahlık ustası Bal Mahmut anlatmıştı: Bal Mahmut Birinci Dünya Harbi'nde ihtiyat zâbiti, Garnizon Kumandanı Paşa'nın (adını bilemeyeceğim) yaveri. O zamanki **İdman Cemiyetleri**'nin Taksim Talimâne meydanında tertiplenen bir törenine, Paşa'nın hastalığı dolayısıyle katılamayacağını garnizon zâbitanına bildirmek için gitmiş. Miralaylar, kolağsılar, binbaşılar yan çizip, mazeret beyân ettiklerinde, görev çarnaçar yaver Bal Mahmut'a düşmüş. Yakapaça kürsüye aktarılmış mülâzım Mahmut: "**Atalarımız ısporun atasıydı,**" diye bir hırsla girişmiş Bal... "**Atalarımız Ok sporunu, Güreş sporunu, Atıcılık sporunu ve cümle Barut sporlarını icat edip, ıspor denen faaliyetlerin kurucuları oldular...**" diye ateşi sürdürürken nutku birden tutulup, "**At... Ok... Güreş... At... Ok...**" diye kekelemeye başlayınca, açıkgöz delikanlı, birden **BANDO!** diye figan etmiş ve Bando eski Padişah Hamit marşını çalmaya başlamış... Demem o ki, bütün aşırı şamatalı spor karşılaşmaları bir padişah marşıyla bitmeğe mahkûmdur. Allah korusun bizi bir yenisinden!..

Böyle bir akıbetten yaka sıyırmamızın tek çaresi Allah'ın inayetiyle, bu ayak-topu denen oyundan büyüklerimizin sade ellerini değil ayaklarını da çekmesidir. ■



G Ö R Ü Ş M E

Şair Amca'nın gün ışığı...

A.KADİR

Yıl 1980. **A.Kadir** bir yandan **Brecht**'in üçüncü kitabı **''Dünyanın Umudu''**'nu kotarmak, bir yandan henüz kitaplaşmamış son şiirlerini bir kitap halinde yayına hazırlamak üzeredir. Ve 12 Eylül 1980 gecesi Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koyar. Gerisini A.Kadir'den dinleyelim:

''Silahlı Kuvvetler'in yönetime el koyduğu gecenin sabahında evimden alındım ve Samandıra'da bir garnizona götürüldüm. Orada iki ay kaldım. Üç defa, gözlerim kapalı, sorguya çekildim. 'Tüm yaşamın suç...' **dediler. Tüm yaşamımın hesabını verdim. İki ay gözetim altında kaldıktan sonra serbest bırakıldım. Orada ölebilirdim. Altmış üç yaşındaydım ve sağlığım çok bozuktu. Ama dayanmaktan başka da çaresi yoktu.''**

Acılara, sürgünlere, mahpuslara, gözaltılara, gözetimlere 68 yıl dayanan A.Kadir, 1 Mart 1985 Cuma günü **''kara kara gelen ölüm''**'e dayanamadı. Çoğunluğu şiir, çeviri, seçki, anı, gezi olmak üzere ardında 27 kitap bırakarak **''Mutlu Olmak Varken''** deyip aramızdan ayrıldı. İlk kitabı **''Tebliğ''** 1943 yılında yayımlandığında başına iş açmış, kitap toplatılmıştı. A.Kadir'de sürgünlere... Son kitabını hazırlarken de **''Tüm yaşamı suç...''** sayılarak başı yine dertten kurtulamamıştı.

Ölümünden sonra, geçen yıl bütün şiirleri **''Mutlu Olmak Varken''** başlığı altında yayımlanmıştı A.Kadir'in. Şimdiyse elimizin altında yine onunla ilgili bir anı-seçki kitabı bulunuyor: **A.Kadir.**

Kitabı **Gülen Aktaş, Afşar Timuçin, Aydın Hatipoğlu** ve **Eray Canberk** yayına hazırlamışlar. 13 bölümden oluşan kitabın ara başlıkları şöyle: Şiiri Üzerine, Şiir Kitapları İçin Yazılanlar, A.Kadir'le İlgili Şiirler, Yazıları, Kendisiyle Yapılan Konuşmalar, Şiir Çevirileri Üzerine, Ölümünden Sonra Yazılanlar, Şiir Çevirilerinden Örnekler, Şiirlerinden Seçmeler ve Fotoğrafları...

Ahmet Telli'den **İlhan Selçuk**'a uzanan geniş bir imza toplamı.

İşte **Mehmed Kemal**'in yazdıkları: **''A.Kadir gibi güçlü şairler yüzü suyuna yaşamakta bu toplum, özgürlüklerine kavuşmakta.''**

İşte **Doğan Hızlan**'ın yazdıkları: **''A.Kadir'in toplumculuğu gözü yaşlı ya da kükreyen bir tavırla belirmez. İçten içe, yürekten yüreğe yayılmak istenen bir duygudur.''**



İşte **İlhan Selçuk**'un yazdıkları: **''Kula kulluk ederek yaşamayı meslek belleyenler, bu yolda koltuklara tırmanmak için her şeyi göze alanlar, A.Kadir'i anlayamazlar, adını anamazlar.''**

İşte 35. sanat yılında kendisinin yaptığı konuşma: **''Aslolan büyük şairler kervanına katılmaktır. Dünyamız sabahlara ancak böyle açılacak. Demir kapılar kırıla kırıla.''**

A.Kadir kitabı onun dördüncü ölüm yılında hem şiirini hem yaşamını bütünleyen bir çalışma. Yaşamıyla şiiri yan yana yürümüştü. Bu kitap da yaşamının şiirleriyle yan yana yürüdüğünün canlı bir belgesi...

Yalnız A.Kadir kitabının başına **''Mutlu Olmak Varken''**'in sonunda bulunan **''Kendi Kaleminden Özyaşamı''** da konsaydı daha iyi olmaz mıydı?

A.Kadir'i sevmek için onu okumak yeter.

A.Kadir kitabı da onu sevmeye, anlamaya bir anahtar...

Refik Durbaş

İki nokta üst üste

HASRETİNDEN PRANGALAR ESKİTTİM: ''Ahmed Arif'in şiirine umudun, inceliğin, korkusuzluğun şiiri demişler. Eklemek gerek: Bunlar onurun, yalınlığın ve derinliğin de şiiridir. Benzersiz bir şiir.'' (Gülten Akın) **(Cem)**

YİTİK BAHAR: ''Turgay Fişekçi, genellikle kısa, yalın, lirik şiirler yazıyor. Kentte bunalan, doğaya uzak düşmüş insanın sorunları şiirlerinin başlıca teması.'' (Ataol Behramoğlu) **(Adam)**

SEÇİLMİŞ ÖYKÜLER: Bekir Yıldız'ın Reşo Ağa, Kara Vagon, Kaçakçı Şahan, Sahipsizler, Beyaz Türkü, Dünyadan Bir Atlı Geçti, Demir Bebek, Mahşerin İnsanları ve Bozkır Gelini adlı öykü kitaplarından seçilmiş öyküler toplamı. **(Cem)**

KIŞ İKİNDİSİNİN EVİNDE: Bu yıl Haldun Taner Öykü Ödülü'nü ''Dışarda Kötülük Vardı'' adlı öyküsüyle kazanan Kürşat Başar'ın ilk kitabı. **(Afa)**

KESİK BİR BAŞ: Iris Murdoch'un, evlilik kurumunu merkez alarak ''ahlak'' kavramını sorguladığı romanı. **(Ayrıntı)**

KUTSAL GECE: 1987 Goncourt Ödülü'nü alan Tahar Ben Jelloun'un bir söylenceden yola çıkarak yaşama umudunun sonuna gelmiş bir babanın dramını aktaran romanı. **(Can)**

NÂZIM HİKMET: Asım Bezirci bu özgün çalışmasında Nâzım'ın yaşamının yanı sıra eseri ve sanatı üzerinde duruyor. Kitapta ayrıca zengin bir Nâzım kaynakçası var. **(Amaç)**

NÂZIMLA SÖYLEŞİ: Özeti Milliyet gazetesinde yayımlanan Vera Tulyakova Hikmet'in Nâzım'la ilgili anılarının tam metni. **(Cem)**

NÂZIM HİKMET'İN GERÇEK YAŞAMI: Kemal Sülker'in Nâzım'la ilgili çalışmasının 5. cildi. ''1938 Harpokulu Olayı'' diye bilinen olayları konu alan kitapta kimi yayımlanmamış bazı belgeler de bulunuyor. **(Yalçın)**

DEVLET KUŞU: Öykücü Adnan Özyalçıner'in üç halk hikâyesini yeniden yorumlayıp günümüze uyarladığı çalıması. Özellikle çocuklar için. **(Bilgi-Başan)**



İHD İstanbul Şubesi:

''İŞKENCE GÖREN BİZE BAŞVURSUN!''

Bilindiği gibi Türkiye, geçtiğimiz yıl içinde İŞKENCE'nin önlenmesine yönelik iki anlaşmanın altına imza koymuş ve bunlar TBMM'de de onanarak yürürlüğe girmiştir.

Ancak Birleşmiş Milletler 'İşkence ve Başka Zalimce, İnsanlık dışı ya da Onur Kırıcı Davranış ya da Cezaya Karşı Sözleşme'nin yasal bir gereği olarak İŞKENCE'nin önlenmesine yönelik iç hukuk düzenlemeleri hâlâ yapılmamıştır.

Gözaltı ve sorguda da işkence uygulamaları devam etmektedir.

Bu nedenle İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi 'İŞKENCEYE KARŞI ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERİ VE UYGULAMALARI İZLEME KOMİSYONU' kurarak bir çalışma başlatmıştır.

Komisyon ilk aşamada iç hukukta, ilk elde gerekli düzenlemelere ilişkin bir rapor hazırlamış ve bir basın toplantısı ile bu çalışmayı duyurmuştur.

Komisyonun uygulamalara ilişkin başlattığı ikinci çalışma ise 'İŞKENCE BİLGİ FORMU'nun hazırlanmasıdır. Bilindiği gibi gerek uluslararası kuruluşlar gerekse İHD ve diğer demokratik kuruluşlar dönem dönem işkence uygulamalarına yönelik çalışmalar yapmaktadır.

Komisyonumuz bu çalışmayı sürekli kılmayı ve periyodik olarak sonuçlarını kamuoyuna duyurmayı amaçlamaktadır.

Bu nedenle İŞKENCE GÖRENLERİN gerek yasal haklarını kullanma konusundaki psikolojik baskıyı kırabilmek gerekse derneğin eline belgeli ve sağlıklı bilgilerin ulaşabilmesi açısından İŞKENCE BİLGİ FORMU''nu doldurarak İHD İstanbul Şubesi'ne göndermeleri gerekmektedir.

Saygılarımla

İHD İstanbul Şubesi
İşkenceye Karşı Uluslararası
Sözleşmeleri ve Uygulamaları İzleme Komisyonu

A. İŞKENCE GÖRENE İLİŞKİN BİLGİLER

1. Adınız ....
   Soyadınız ....
2. Doğum tarihiniz ....
   Doğum yeriniz ....
3. Nüfus kütüğüne kayıtlı olduğunuz yer ....
4. Mezun olduğunuz okul ....
5. İşkence yapılmadan önceki durumunuz:
   a) Bir işte çalışıyor muydunuz?
      aa) İşyerinin ismi ....
      bb) Göreviniz ....
      cc) Bir okulda okuyor muydunuz? Adı ....
      ....
      dd) Sınıfınız ....
   b) Mesleğiniz ....
6. Nerede ve ne zaman işkence gördünüz?
   a) İl .... İlçe .... Köy .... Tarih ....
   b) İl .... İlçe .... Köy .... Tarih ....
   c) ....
   d) .... ▶▶

7. İşkence yapılan yer (Örn.DAL, 1. Şube, cezaevi, köymeydanı...)
....
8. Hakkınızdaki suç isnadı neydi?
....
9. Suç isnadı ile ilgili olarak hakkınızda dava açıldı mı?
Tarihi ....
Mahkeme ve dosya no: ....
10. İşkencede kullanılan yöntemleri tek tek belirtiniz (Fiziki ve/veya psikolojik)
....
....
....
11. Bu süre içinde avukatınızla görüşmenize veya haberleşmenize izin verildi mi? ....
12. Bu süre içinde yakınlarınızla görüşmenize veya haberleşmenize izin verildi mi? ....
13. İşkence yapanlar hakkında suç duyurusunda bulundunuz mu? (Veya birileri sizin için bulundu mu?)
....
14. İşkence yapanlar hakkında dava açıldı mı? ....
İlgili Mahkeme: ....
Dosya No: ....
15. İşkenceden ne gibi zararlar gördünüz? ....
....
16. Bugüne dek kalan izler var mı? (Belirtiniz)
....
....
17. Sizin durumunuzla ilgili olarak yakın akrabalarınıza işkence veya kötü muamelede bulunuldu mu? Nasıl?
....
18. Soruşturma sırasında yasal susma hakkınızı (suçlamaya yanıt vermeme) kullanabildiniz mi?
....

B. İŞKENCE YAPAN(LAR) BİLİNİYORSA:
1. Adı ....
Kurumu ....
Bugünkü işleri ....
Adı ....
Kurumu ....
Bugünkü işleri ....
Adı ....
Kurumu ....
Bugünkü işleri ....
Adı ....
Kurumu ....
Bugünkü işleri ....
2. Suç duyurusunda bulunuldu mu?
Merci ....
Tarih ....
3. Suç duyurusunda bulunulmadıysa neden?
....
4. Dava açıldı mı? ....
İlgili Mahkeme: ....
Dosya No: ....
5. Dava nasıl sonuçlandı? ....
6. Dava açılmadıysa neden? ....

C. İşkence gördüğünüze ilişkin belge (doktor raporu, tanık beyanı, mahkeme kararı) varsa fotokopisinin gönderilmesi...

Formu dolduranın
Yazışma adresi ....
....
....

Adres: İHD İSTANBUL ŞUBESİ İZLEME KOMİSYONU
Asmalı Mescit Cad. Curnal Sok. No: 4/4
80050 Tünel/İstanbul Tel: 149 51 48

Özal ekonomisinin ihracat modeli:

BÜYÜKLER PASTAYI PAYLAŞSIN, KÜÇÜKLER ÇÖPLENSİN

ANAP iktidarının dış ticaret modeli sanıldığı gibi başarılı değildir. Sistem, kendi koyduğu kuralları bile çiğneyen büyük tekellerin lehine oluşturulmuştur.

Türkiye her geçen gün biraz daha Batılılaşıyor. Buna herhalde (başka bir yerde söylendiği gibi) Amerikanlaşıyor demek daha doğru. Toplumda her şey giderek alınıp satılabilen bir metaya dönüşüyor. Değer yargıları sarsılıyor, lumpenleşme yaygınlaşıyor, mafya yöntemleri ticari ve politik yaşamın ayrılmaz bir parçası haline geliyor. İktidarın uyguladığı ekonomik-politikalar açıktan açığa bir avuç kişinin çıkarlarına göre şekillendiriliyor. Burjuvazi kendi içinde bile ekonomik ve siyasi adaleti gerçekleştiremiyor. Pastadan en büyük payı, yine piyasanın en büyükleri kapıyor.

Tekelci sermaye, işçi ücretlerinin hemen hemen dondurulduğu, meşru muhalefet koşullarının ortadan kaldırıldığı, siyasal baskı ve terörün yoğunlaştığı bir dönemde, teşvik politikaları, fiyat sistemleri vb. yöntemlerle elde ettiği muazzam kârlarla yetinmiyor; kendi yasalarını da ayaklar altına alma pahasına yolsuzluklar yapıyor, vurgunlar vuruyor.

İktidarın en başarılı olduğu alan diye ilan edilen ihracat sektörüne yakından bakıldığında, hayali ihracatın toplam ihracat içindeki payının % 30'u aştığı görülüyor. Kibar deyimle fiktif ihracat olarak nitelendirilen hayali ihracatı, sanıldığı gibi sadece mafya kırması yeni yetme "işadamları" yapmıyor. Yüz milyonlarca dolar gibi dev boyutlarda gerçekleşen bu vurgunlardan asıl payı büyük holdingler alıyor. Üç ay önce, içlerinde Koç Gurubu'na bağlı Ram Dış Ticaret, Enka Pazarlama, Tekfen Dış Ticaret ve Yekta Dış Ticaret gibi piyasanın iri ve "saygın" firmalarının da bulunduğu bir dizi şirketin, ihracattan doğan vergi iadelerinin ödemeleri Merkez Bankası tarafından durduruldu. Durdurulma kararının nedeni ise basitti: hayali ihracat... Adı geçen firmaların yöneticileri zaten 1987 yılında aynı suçlardan dolayı mahkûm olmuşlardı. Ancak, hükümetin çıkardığı bir kanun gücünde kararname sayesinde yüzer bin lira para "cezası" ile kurtuldular. Kısacası ortada iyi niyetlerle oluşturulan bir ihracat rejimi ve bu iyi niyeti kötüye kullanan "kötü kişiler" yoktu. Her şeyi planlayan ve uygulayan iktidarın kendisiydi. Hükümet bu işin yasal zeminini hazırladı ve kaçakçıları ihracatçı yapmakla da uzun süre övündü. Halen yaşadığımız bu dönemde asıl vurgunu büyük holdingler ve bankalar gerçekleştirdi. Çünkü, bu boyutlardaki hayali ihracatı mafya kırması üç beş kişinin gerçekleştirmesi imkansızdır. Sonuç olarak yeraltı ekonomisiyle "meşru ekonomi" iç içe girdi. Zaten amaç da bu değil miydi? Ne olursa olsun, hedefe ulaşılıyor ve "yetmiş sente muhtaç" olan Türkiye'ye döviz geliyordu!

Biz bu yazımızda, yukarıda bir kısmını sıraladığımız pisliklerin yanında, iktidarın en başarılı olduğu alan ilan edilen ve neredeyse genel kabul gören ihracat olayını inceleyerek bu olayın bir boyutunu değerlendirmeye çalışacağız. Bu piyasada, bizzat hükümet tarafından özendirilen tekelleşme olgusunu ve küçük-orta boy ihracatçılar ile tekeller arasındaki çelişkileri incelemeye çalışacağız.

Türkiye 24 Ocak Kararları'nın alınmasından ve özellikle 12 Eylül'den sonra, "serbest" ve ihracatı teşvik eden bir dış ticaret politikası izlemeye başladı. Bu politikanın en belirgin özelliği, ithalatta miktar kısıtlamalarının kaldırılıp gümrük vergilerinin indirilerek ihracatın doğrudan mali teşviklerle özendirilmiş olmasıdır. Uygulanan bu politikalar sonucu, 1980- 1988 yılları arasında kişi başına düşen ihracat 68 dolardan 203 dolara çıkarken, dış ticaret hacminin GSMH içindeki payı da % 26'dan % 44'e yükselmiştir. Görünüşte bir ilerleme kaydedilmiş gibidir. Ancak, bu "başarı"nın sonucundan burjuva katmanları adil bir şekilde yararlanamamış, ağızlara sakız edilen 'piyasa ekonomisi" kurallarına ters düşen politikalar izlenmiş, tekkelleşmeyi özendiren ve hayali ihracatı artıran uygulamalar dönemin asıl özelliğini oluşturmuştur. Bütün bunları, ihracatı öğrenme döneminin iyi niyetli yanlışlıkları olarak değerlendirmek



de zordur. Son derece bilinçli bir politikanın ürünü olan açık tercihler söz konusudur.

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın verilerine göre, ihracat performansı bakımından en üst sıralarda bulunan on dış ticaret sermaye şirketinin, 1988 yılındaki ilk on aylık ihracatları içinde pasif ihracatın oranı % 51'dir. Başka bir deyişle bu şirketlerin gerçekleştirdikleri ihracatın, % 51'i oranında mal tedariki, pazarlaması ve dış ticaret işlemleri, başka firmalar tarafından yapılmış, ancak uygulanan vergi iadesi ve Eximbank'ın kredi sistemi nedeniyle ihracat dış ticaret sermaye şirketleri üzerinden geçirilmiştir. Bilindiği gibi, teşvik primleri, performans kredileri ve Eximbank kredileri 100 milyon dolar ihracat gerçekleştirme koşuluna bağlanmış ve vergi iade sistemi de buna bağlı olarak düzenlenmiştir. Ayrıca yalnızca ihracatta 100 milyon dolar sınırını aşan firmalara, sosyalist ülkelerden ithalat yapma hakkı tanınmış ve bu alanda da tekelleşme özendirilerek son derece adaletsiz bir dış ticaret rejimi oluşturulmuştur. Kısacası teşvik sistemi, bu şekilde büyüyen şirketleri destekleyip, küçük firmaların ya piyasadan silinmesine yol açmış ya da büyüklerin denetimine girmesini sağlamıştır. Teşvik sistemi nedeniyle küçük ve orta boy firmalar ihracatlarını büyük şirketler üzerinden geçirmişler, bunun sonucunda kredi ve vergi iadelerinden, pasif ihracat yaparak (üretim sürecinde hiçbir katkısı bulunmadığı halde) ihracat rakamları büyüyen şirketler yararlanmış, diğerlerine ise ancak kırıntılar kalmıştır. Böylece, açıkça ayrıcalık tanınan büyük boy firmalar, performans kredilerinden yararlanma tekelini de ellerinde bulundurmak yoluyla daha da büyümüş ve küçük ihracatçılar ile aralarındaki uçurum gün geçtikçe artmıştır.

ANAP iktidarının dış ticaret modeli, ihracata yönelik sanayileşmeyi gerçekleştirmekten çok uzaktır. Krediler dağıtılırken imalatçı-ihracatçılara ayrı bir kota verilmemiş, özel bir teşvik uygulanmamış ve bu kesim tam tersine yüzde 120'lere varan yatırım kredisi faizleri altında ezilmiştir. 24 Ocak modelinde sanayileşmenin ciddi bir yeri yoktur.

Banka limitlerinin çok çabuk dolması nedeniyle küçük ihracatçılar sevk sonrası kredilerden de yeteri kadar yararlanamamaktadır. Hükümet, limitleri arttırarak çok sayıda küçük ihracatçıyı kredi sisteminin içine sokabilecekken bunu yapmamaktadır. Küçük ihracatçıların büyük bölümünün aynı zamanda imalatçı olduğunu da düşünürsek bunun ne kadar önemli olduğu ortaya çıkar. Bunun yanı sıra dış ticaret sermaye şirketleri istedikleri gümrük kapısından ihracat yaparken diğer ihracat şirketleri yalnızca 5 gümrük kapısıyla sınırlandırılmıştır. Bu saçma sapan kararın nedeni de oldukça komik: hayali ihracatı önleme! Oysa asıl hayali ihracatçılar dış ticaret sermaye şirketi denen piyasanın büyükleridir. Bu şirketlerin sayısı 18'dir. 100 milyon dolar barajını aşan bu 18 dış ticaret sermaye şirketi, başkanlığını Mustafa Süzer'in yaptığı Türkiye Dış Ticaret Derneği'nde örgütlenen oldukça dar bir sermaye grubudur. Evet, Türkiye'den yapılan ihracatın büyük bölümünü ve sosyalist ülkelerden yapılan ithalatın tümünü işte bu 18 şirket tekelinde tutuyor.

Tarım ve sanayi sektörü ile sermaye piyasasında, ihracat ve ithalatla şu veya bu düzeyde ilişkili olan kişi ya da kuruluşların sayısının yaklaşık 25 bin olduğu sanılıyor. Küçük ve orta boy ihracatçıların tekellere karşı kendi çıkarlarını korumak için on ay önce kurdukları Türkiye İthalat ve İhracatçılar Derneği (TİDER)'nin üye sayısı 3 bine yaklaşıyor. Hükümetten "hukukun temel ilkelerine uyulmasını" isteyen TİDER'in başkanlığını ise, bir dönem SHP içinde politikaya soyunan Fermani Altun yapıyor. TİDER, Türkiye'nin gümrük kapılarının ardına kadar açılıp sınırsız bir liberal politikanın uygulanmasına karşı çıkarak, yerli sanayinin korunması için anti damping yasasının çıkarılmasını önermektedir. Büyük dış ticaret şirketlerinin ihracat ve ithalat ayrıcalıklarına karşı çıkan ve tekelleşmenin önlenmesini isteyen TİDER yöneticileri, izlenen politikaların yerli sanayiyi yıkıma götüreceğini savunuyor. Kısacası dış ticaret piyasasında büyüklerle küçükler arasında kıyasıya bir mücadele sürüyor.

Türkiye nüfusunun % 45'inin kırsal kesimde yaşadığı ve tarımsal üretim ile geçinmekte olduğu tahmin edilmektedir. 1980 yılından bu yana tarım ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı giderek azalmaktadır. Bugün tarım ve hayvancılık ürünleri ile tarıma dayalı sanayi ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı % 30'lara gerilemiştir. Oysa Türk tarım ürünleri, kullandığı ithal girdiler bakımından ekonomiye en az döviz maliyeti yükleyen ihraç ürünleridir. Hükümet yıllardır fındık, üzüm, incir gibi geleneksel tarım ürünlerinin ihracatına fon koyarak üreticiyi cezalandırmaktadır. Kendi kendini besleyen 7 ülkeden biri olmakla övünen Türkiye bu özelliğini de kaybetmek üzeredir.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: ANAP iktidarının dış ticaret modeli sanıldığı gibi başarılı değildir. Sistem, kendi koyduğu kuralları bile çiğneyen büyük tekellerin lehine oluşturulmuştur. Ancak bu da yetmemekte, yolsuzluklar yapılmakta, vurgunlar vurulmakta ve piyasaya mafya-gangster yöntemleri egemen olmaktadır. Büyük tekellerle küçük ve orta boy burjuva kesimler arasında kıyasıya bir mücadele sürmektedir. Ancak, bütün bunlardan çıkarılacak sonuç; ne popülist bir yaklaşımla sınıflar mücadelesini, düzenin neden olduğu kötülüklere ve sonuçlara karşı tepki düzeyine indirmektir, ne de büyükler ile küçükler arasındaki mücadeleden ittifak yapacak burjuva kanatlar üretmektir. Elbette bu ülkede politika yaptığımız sürece bunları bilmek ve burjuvazinin kendi iç çelişkilerinden yararlanmak durumundayız. Ancak, aşamacı bir mantıkla, kapitalizmi aşmayan çözüm önerileri ve mücadele anlayışlarıyla sonuçlanmamalıdır şu "yararlanma" taktiği. ■

M.Fırat Yanardağ

Nuri Karacan

SINAİ KİT'LERDE VERİMLİLİK

1985-1987 deneyiminin gösterdiği gibi sınai kamu kuruluşlarında etkinlik işsizliğe yol açmadan kısa sürede iyileştirilebilir.

Son zamanlarda hükümetin kamu ekonomik girişimlerini özel kesime satma niyeti yoğun tartışma konusu oldu. Bu yazının amacı 1982-1987 yılları arasında sanayi kesiminde üretimde bulunan kamu kuruluşlarında verimlilik ve çalışan sayısı üzerinde karşılaştırmalı olarak durmaktır. Bu karşılaştırmanın sonucu, kamu girişimlerinin özelleştirilmesi konusuna da ışık tutacaktır. Sanayi kesimini bir bütün olarak ele almadık; İstanbul Sanayi Odası'nın (İSO) "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu" anketine verilen yanıtlardan faydalandık. Sınai KİT'lerde verimlilik konusunda sonuçlara varmak için, sanayi kesiminin bütününe ait yayınlanan veriler yetersiz kalıyor. Ne var ki, Türkiye'nin 500 büyük sanayi kuruluşu yeterli bir örnektir, çünkü bu 500 firmanın katma değeri 1987 yılında toplam sanayi kesimi katma değerinin yüzde 48,4'ünü oluşturmaktadır. Araştırmaya 1982 yılından başlamamızın nedeni ISO anketine ücretle çalışanların sayısının bu yılda eklenmiş olmasıdır.

Özel sanayi kesiminde etkinlik kamu kesimine oranla daha yüksektir ama etkin olmayan üretim kamu kesiminin yazgısı değildir.

Türkiye'nin 500 büyük sanayi kuruluşuna ait verilerden sanayi kesiminde üretimde bulunan KİT'lerin ve özel sanayi kuruluşlarının nisbi verimliliğini hesaplamak için, bu iki kesime ait kuruluşların katma değerini ve çalıştırdığı işçi sayısını bilmemiz gerekir. İşe katma değer verileriyle başlayalım. Tablo 1, 1982-1987 yılları arasında 500 büyük sanayi kuruluşunun cari fiyatlarla katma değer rakamlarını vermektedir. Eğer zaman içinde gerek özel kesimde gerek kamu kesiminde fiyatlar sabit kalsaydı, verimliliği hesaplamak için bu rakamlardan doğrudan doğruya faydalanabilirdik. Fakat zaman içinde bu iki kesimde fiyatlar değişmekte ve farklı oranlarda değişmektedir. Öyle olunca, bu rakamlardan doğrudan doğruya faydalanmamız halinde, fiyatların daha az yükseldiği kesimde verimlilik olduğundan daha küçük, daha çok yükseldiği kesimde verimlilik olduğundan daha büyük çıkacaktır. Bu sakıncayı ortadan kaldırmak için uygun bir fiyat indeksinden faydalanmamız gerekir.

Uygun bir fiyat indeksi olarak Tablo 2'de Devlet İstatistik Enstitüsü'nün toptan eşya fiyatları indeksi verilmiştir. Bu indeks, tablodan da görülebileceği gibi, 1982 yılı fiyatları 100 olacak biçimde yeniden düzenlenmiştir. Bu indeks yardımıyla 1982'de 100,0 olan fiyat indeksi sayısının 1987'de özel kesimde 491,3'e, kamu kesiminde 454,1'e yükseldiğini görüyoruz. Demek ki, 1982-1987 döneminde toptan eşya fiyatları özel kesimde kamu kesimine oranla daha hızlı artmıştır. Bunun sonucu olarak, her iki kesimde verimliliği hesaplarken cari fiyatlarla katma değerlerden faydalansaydık, kamu kesiminde verimlilik olduğundan daha küçük çıkacaktı.

Tablo 2'den yararlanarak her iki kesimde 1982 fiyatlarıyla yaratılan katma değeri hesaplamak için, her kesimde cari fiyatlarla katma değeri 100 ile çarpıp, Tablo 2'de buna tekabül eden fiyat indeksi sayısına bölmemiz gerekir. Örneğin 1987'de özel büyük kuruluşlarca yaratılan 1982 fiyatlarıyla sınai katma değeri bulmak için, cari fiyatlarla katma değer olan 4.534,5 milyar lirayı 100 ile çarpıp, bu yıla ait fiyat indeksi sayısı olan 491,3'e bölersek, Tablo 3'deki 923,0 milyar lirayı elde ederiz. Benzer şekilde, 1987'de büyük kamu kuruluşlarınca yaratılan 1982 fiyatlarıyla sınai katma değer (4.544,5 milyar TL × 100)/451,1 = 1.000,7 milyar TL'dır. 1987'de iki kesim için bulduğumuz iki değeri toplarsak, 1987'de 500 büyük sanayi kuruluşunun yarattığı 1982 fiyatlarıyla toplam katma değeri buluruz. Durumumuzda bu, 923,0 milyar TL + 1.000,7 milyar TL = 1.923,7 milyar TL'dır. Diğer yıllar için de aynı işlemi yaparsak Tablo 3'ün katma değerlerle ilgili rakamlarını elde ederiz. Tablo 3'ün ikinci yarısı yıllar itibariyle 500 büyük sanayi kuruluşu içinde özel firmalarda ve kamu kuruluşlarında ücretle çalışanların sayısını göstermektedir.

500 büyük sanayi kuruluşu içinde bir bütün olarak özel ve kamu kuruluşlarının nisbi verimliliğini hesaplamak için gözönüne aldığımız dönem içinde her yıl her iki kesimin, toplam katma değer ve toplam ücretle çalışanlar içindeki nisbi payını saptamamız gerekir. Tablo 4 bu amaçla hazırlanmıştır. Bu tabloya baktığımız zaman, örneğin 1985 yılında toplam sınai katma değer içinde kamu kuruluşlarının payının yüzde 41,6, özel firmaların payının yüzde 58,4 olduğunu görüyoruz.

Belli bir yılda kamu kesiminin verimliliği, bu yılda bu kesimin sağladığı yüzde katma değerin bu kesimde çalışanların yüzdesine bölünmesi yoluyla hesaplanır. Aynı hesaplama yolu özel kesim için de geçerlidir. Buna göre, bir kesimin bir yılda sağladığı katma değer yüzdesi ne kadar büyükse ve bu kesimde çalışanların yüzde payı ne kadar küçükse bu kesimin nisbi verimliliği o kadar büyük olacaktır. Bir örnekle göstermek istersek, 1982 yılında 500 büyük sanayi firması içinde kamu kuruluşlarının yarattığı katma değer payı olan yüzde 46,7'yi, bu kesimde çalışanların yüzde payı olan 53,3'e bölersek 0,867'yi buluruz ki, bu rakam 1982'de sınai büyük kamu kuruluşlarının nisbi verimliliğidir. Aynı biçimde 53,8/46,7 = 1,152 bize 1982'de özel sınai büyük firmaların bir bütün halinde nisbi verimliliğini verir. 1,152 > 0,867 olduğuna göre, 1982'de sanayi kesiminde özel kuruluşların nisbi verimliliği, kamu kuruluşlarınınkinden daha büyüktür sonucuna varabiliriz. Tablo 5'in ilk iki sırası 1982-1987 döneminde her iki kesimin nisbi verimliliğini göstermektedir.

Belli bir yılda özel kesimin kamu kesimine oranla etkin olup olmadığını, etkinse ne kadar etkin olduğu Tablo 5'in üçüncü sırasında gösterilmiştir. Bu sıradaki rakamlar, belli yılda özel kesimin nisbi verimliliğini kamu kesiminin nisbi verimliliğine bölmek suretiyle hesaplanmıştır. Örneğin 1982 yılında 1,152/0,867 = 1,329 rakamı, bu yılda özel kesimin kamu kesimine oranla yüzde 32,9 daha etkin olduğunu (bir başka deyişle özel kesimde çalışan sanayi işçisinin kamu kesiminde çalışana oranla ortalama yüzde 32,9 daha fazla ürettiğini) göstermektedir. Ö/K oranı 1'den büyükse özel kesim kamu kesiminden daha etkindir ve 1'den ne kadar büyükse o kadar daha etkindir. Ö/K oranı 1'den küçükse kamu kesimi özel kesimden daha etkindir ve 1'den ne kadar küçükse o kadar daha etkindir. Ö/K oranı başlangıç yılında 1'den büyükse ve zaman içinde giderek 1'e yaklaşıyorsa kamu kesiminde etkinlik özel kesiminkine o kadar yaklaşmaktadır. Yine, Ö/K oranı başlangıç yılında 1'den küçükse ve zaman içinde giderek 1'e yaklaşıyorsa, özel kesimde etkinlik kamu kesimininkine o kadar yaklaşmaktadır. 1982-1987 yılları arasında Ö/K oranı sürekli şekilde 1'den büyüktür. Bir başka deyişle dönemin bütününde özel kesim, kamu kesiminden daha etkindir. Kamu kesiminin özel kesime oranla en az etkin olduğu yıl 1983 yılıdır. 1983'te özel kesim, kamu kesimine oranla yüzde 105,5 daha etkindir. Buna yol açan neden, bu yılda kamu kesiminde ücretle çalışanların sayısı yüzde 33,0 artarken reel üretimin yüzde 23,6 azalmasıdır. Ö/K oranı 1984'te 1,487'ye düşmüş, 1985'te 1,545'e yükselmiştir. Buna karşılık, 1985-1987 döneminde Ö/K oranı giderek 1'e doğru yaklaşmıştır. Özel kesimin kamu kesimine oranla etkinliği 1986'da yüzde 20,5, 1987'de sadece yüzde 12,9 daha büyüktür. Üzerinde durulması gereken diğer bir nokta şudur: Kamu kesiminde etkinliğin artması için yoğun biçimde işçi çıkarılmasına gerek yoktur. Nitekim Ö/Y oranı 1985'te 1,545'ten 1987'de 1,129'a düşerken kamu kesiminde işten çıkarma oranı yüzde 2,2'dir.

Doğal olarak, 1987 yılı için vardığımız sonuç ortalama bir sonuçtur. 500 sanayi kuruluşu, etkinlik bakımından bu ortalamanın etrafında dağılmaktadır. 1987'de kamu kesiminde etkinlik kamu kesimine oranla ortalama olarak yüzde 12,9 daha düşükse, hiç kuşku yok ki bazı kamu kuruluşlarının benzer özel firmalara oranla etkinliği yüzde 7,3 ya da yüzde 1,2 daha düşük olduğu gibi pekâlâ yüzde 2,8 daha yüksek de olabilir. Tabiî, 1987'de bazı özel kuruluşların etkinliği benzer kamu kuruluşlarına oranla yüzde 12,9'dan daha büyüktür. Ne var ki, pek elverişli olmayan ortama rağmen, 1987'de bazı kamu kuruluşlarının benzer özel kuruluşlara oran-

la daha etkin olması kuvvetli olasılığı, kamudan yana olanları yüreklendirmektedir.

İki kesimli bir modelde bir kesim diğerine oranla daha az etkinse, daha az etkin olan kesimde aşırı istihdam olasılığı büyüktür. Şimdi kamu kesiminde aşırı istihdamın büyüklüğüne geçebiliriz. Tablo 6 bu amaçla hazırlanmıştır. Bu tabloda 1. ve 2. sıralar özel kesimde ve kamu kesiminde ücretle çalışan başına 1982 fiyatlarıyla ortalama sınai katma değeri vermektedir. Bu ortalamalar Tablo 4 yardımıyla bulunmuştur. 1982'de 502,3 milyar TL / 238.900 = 2 milyon 103 bin TL özel kesimde ücretle çalışan başına ortalama katma değeri, 430,8 milyar TL/ 272.400 = 1 milyon 581 bin TL kamu kesiminde çalışan başına ortalama katma değeri verir. Özel kesimde çalışan başına ortalama katma değer/kamu kesiminde çalışan başına ortalama katma değer = 2.103 milyon TL/ 1.581 milyon TL = 1,329 = Ö/K'dır. Üçüncü sıra sınai KİT'lerde fiilen çalışan ücretli sayısını vermektedir. Dördüncü sıra, büyük sınai KİT'lerin özel kesimdekiler kadar etkin olması halinde kamu kesiminde çalışması gereken işçi sayısını vermektedir. 1982'de bu sayı 430,8 milyar TL/2,103 milyon TL = 204.900 kişidir. 5. sıra kamu kesiminde fazla işçi sayısını vermektedir. 1982'de bu sayı 272,400 - 204.900 = 67.500'dür. Altıncı sıra aşırı istihdam oranını vermektedir. 1982 yılı için bu oran 67,5/204,9 = 0,329'dur. 1982 yılında özel kesimin kamu kesimine oranla etkinlik büyüklüğü = 1982'de kamu kesiminde aşırı istihdam oranı = yüzde 32,9'dur. Bu bir rastlantı değildir. Diğer yıllar için de aynı işlemleri yaparsak benzer bağıntıyı buluruz. Özel kesimin kamu kesimine oranla etkinlik büyüklüğü ile kamu kesiminde aşırı istihdam arasındaki küçük farklar, yuvarlak rakamlar kullanmaktan kaynaklanmaktadır.

Şimdiye kadar özel kesimde ve kamu kesiminde sermaye/hasıla oranının eşit olduğunu varsaydık. Elimizdeki verilerle kesimler için güvenilir bir sermaye/hasıla oranı hesaplayabilecek durumda değiliz. Genel bir kural olarak, etkin üretim halinde, sermaye/hasıla oranının daha büyük olduğu kesimde çalışan başına sermaye ve çalışan başına hasıla (katma değer) daha yüksektir. Demir-çelik, petro-kimya sanayii gibi çalışan başına büyük yatırımı gerektiren ağır sanayi dallarının kamu kesiminde bulunması, sınai kamu kuruluşlarında sermaye/hasıla oranının daha yüksek olmasını gerektirmektedir. Sermaye/hasıla oranının yerini tutmasa da öz sermaye/ katma değer ve net aktif/katma değer oranlarının, kamu kesiminde özel kesime oranla daha yüksek olması bu fikri desteklemektedir. Bu doğruysa, iki kesim arasındaki etkinlik farkının ve kamu kesimindeki aşırı istihdam oranının bizim hesapladığımızdan biraz daha yüksek olması gerekir. Fakat bu halde de sınai kamu kesiminde etkinliğin kısa sürede büyük ölçüde artırılabileceği sonucu değişmemektedir.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: (1) 1982-1987 döneminde özel sanayi kesiminde etkinlik, kamu sanayii kesimine oranla daha yüksektir. (2) 1985-1987 döneminde kamu sanayii kesiminde etkinlik hızla artmış ve özel kesiminkine yaklaşmıştır. Bu dönemde kamu sanayii kesiminde aşırı istihdam hızla azalmıştır. (3) Etkin olmayan üretim kamu kesiminin yazgısı değildir ve kamu kesiminde etkinliğin artması yoğun işten çıkartmaları gerektirmemektedir. (4) Özelleştirme, ancak etkinlik dışında (fon sağlama gibi) nedenlerle açıklanabilir. ■

TABLO 1

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN CARİ FİYATLARLA KATMA DEĞERİ (Milyon TL)

	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Toplam	933,1	1.071,1	1.878,5	2.991,0	5.569,1	9.079,0
Özel	502,3	652,0	1.053,6	1.545,0	2.619,5	4.534,5
Kamu	430,8	419,1	824,9	1.446,0	2.946,6	4.544,5

TABLO 2

DİE TOPTAN EŞYA FİYATLARI İNDEKSİ (1982 = 100)

	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Genel indeks	100,0	130,5	196,1	280,9	364,0	480,6
Özel	100,0	131,8	199,4	277,5	361,8	491,3
Kamu	100,0	127,3	188,0	289,1	369,0	454,1

TABLO 3

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN 1982 FİYATLARIYLA KATMA DEĞERİ VE ÜCRETLE ÇALIŞTIRDIĞI İŞÇİ SAYISI

	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Katma Değer (Milyon TL)						
Toplam	933,1	842,3	967,2	1.056,9	1.523,2	1.923,7
Özel	502,3	494,9	528,3	556,7	723,9	923,0
Kamu	430,8	329,4	438,9	500,2	799,3	1.000,7
Çalışan İşçi (1000 Kişi)						
Toplam	511,3	626,6	597,7	646,4	660,0	666,9
Özel	238,9	264,2	267,2	271,1	283,3	300,0
Kamu	272,4	362,3	330,5	375,3	376,6	366,9

TABLO 4

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN 1982 FİYATLARIYLA KATMA DEĞERİ VE ÜCRETLE ÇALIŞTIRDIĞI İŞÇİ SAYISI (YÜZDE OLARAK)

	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Katma Değer (%)						
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Özel	53,8	60,0	54,6	52,7	47,5	48,0
Kamu	46,2	40,0	45,4	47,3	52,5	52,0
Çalışan İşçi (%)						
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Özel	46,7	42,2	44,7	41,9	42,9	45,0
Kamu	53,3	57,8	55,3	58,1	57,1	55,0

TABLO 5

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNDA NİSBİ VERİMLİLİK

	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Özel	1,152	1,422	1,221	1,258	1,107	1,067
Kamu	0,867	0,692	0,821	0,814	0,919	0,945
Özel/Kamu (Ö/K)	1,329	2,055	1,487	1,545	1,205	1,129

TABLO 6

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU İÇİNE GİREN KİT'LERDE AŞIRI İSTİHDAM ORANI

	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Özel Kesimde İşçi Başına Katma Değer (1000 TL)	2.103	1.873	1.977	2.054	2.556	3.077
Kamu Kesiminde İşçi Başına Katma Değer (1000 TL)	1.581	909	1.328	1.333	2.122	2.727
Kamu Kesiminde Çalışan Sayısı (1000 Kişi)	272,4	362,3	330,5	375,3	376,6	366,9
Kamu Kesiminin Etkin Olması Halinde Çalışacak Sayısı (1000 Kişi)	204,9	175,9	222,0	243,5	312,8	352,2
Kamu Kesiminde Fazla Çalışan (1000 Kişi)	67,5	186,4	108,5	131,8	63,8	41,7
Kamu Kesiminde Aşırı İstihdam Oranı (%)	32,9	106,0	48,9	54,1	20,4	12,8

YASALLAŞMA SÜRECİNE TARİHSEL YAKLAŞIM VE BİR DÜŞSEL ÖNERİ

Hukuk devleti ilkesi, bugünden sosyalizm kuruculuğu boyunca hayata geçirilmesi gereken temel bir mücadele hedefidir. Kuşkusuz bu hedefe varma adına, Marksist hareketi beklemeye sürüklemek doğru olmaz. Çünkü bu hedef bekleyerek gerçekleştirilemez.

"Yurtiçinde ya da yurtdışında, tutuklu ya da özgür, henüz yasal parti kurma hakkından yoksun bırakılmamış ve belirli parti ya da çevrelerin desteğine sahip Marksist kişilikler ortak bir girişimi başlatamaz mı? Bu soruya, ne mutlu ki, hiç kimse hayır yanıtını vermemiştir."

Günün birinde, umarız yakın bir zamanda, Türkiye komünist hareketi yasal parti kurma hakkına kavuşursa, geleceğin tarihçileri, yasallaşma sürecinin nasıl başladığını, bu süreçte kimlerin nasıl bir rol oynadığını araştırmak, değerlendirmek göreviyle karşı karşıya gelecek... Nasıl yazacaklar, ne gibi değerlendirmeler yapacaklar, şimdiden kestirmesi güçtür. Her şey, tarihin bu kesitinde bizlerin takınacağı tutumlara ve mücadelenin nasıl bir seyir takibedeceğine, nasıl sonuçlanacağına bağlıdır.

Şurası açık; antikomünist yasaklar kalkmayıp, bir yasal parti kurulursa, tarihçiler "parti tarihi"nin yeni bir sayfasını yazacaklar; antikomünist yasaklar kalkıp, yasal komünist partisi kurulursa, durum değişecek, özgür tarihçiler demokrasi tarihimizin, önemi gelecekte daha iyi anlaşılacak olan, yeni dönemeci üzerine yazacaklar.

Türkiye komünist hareketinin tarihini, eğer konumuza ilişkin tek bir cümleyle tanımlamak gerekseydi, şöyle yazılabilirdi: **Türkiye komünist hareketinin tarihi, aynı zamanda, yasallaşma uğrundaki mücadelelerin tarihidir.** İlk adım Mustafa Suphi ve arkadaşları tarafından atıldı. Eğer Kemalist hükümet, işçi sınıfının örgütlenme özgürlüğünü tanımış olsaydı, bu durum, ulusal kurtuluş hareketimize yepyeni bir boyut, devrimci demokratik bir nitelik kazandıracaktı. Bilindiği gibi, Lenin, bu nedenle komünist partisinin özgürce örgütlenme ve propaganda faaliyetinin tanınmasını, komünistlerin milli burjuvaziye kurtuluş hareketi içinde destek vermeleri açısından, en önemli, devrimci kriter saymıştır. İkinci adım, Şefik Hüsnü önderliğinde atılmıştır. Faşizmin yenilgisinden hemen sonra atılan bu adım, İnönü hükümeti tarafından durdurulmasaydı, Türkiye çoğulcu parlamenter rejime doğru gerçek bir ilerleme sürecine girecekti. Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Vatan Partisi'ni kuruşu da yine bir dönüm noktasına, DP iktidarının keskin bir bunalıma girdiği 1957 yılına rastladı. Kapatılmasaydı, bu parti vasıtasıyla Marksist hareket 1960 baharında patlayan bunalıma belirli bir ölçüde hazırlıklı girebilecekti. Türkiye'nin yaşadığı en istikrarlı demokratikleşme süreci, TİP'in kurulup, parlamentoya girebildiği dönemde gelişmiştir. Komünist hareketin yasallaşma amacına en fazla yaklaştığı dönem de bu dönem olmuştur. Eğer 141-142. maddelerin iptali Anayasa Mahkemesi'nden tek oy farkla dönmemiş olsaydı, TİP daha o zaman, hukukî bakımdan komünist partiye dönüşmüş olacaktı. Yasallaşma süreci, 1974'te TSİP'in ve 1975'te yeniden TİP'in kurulmasıyla 1980'e kadar sürmüştür. Bu dönem aynı zamanda TKP'nin de yasallık uğrunda yoğun çabalar harcadığı bir dönem olmuştur.

Görüldüğü gibi, yasallaşmanın bu "uzun yürüyüşü" boyunca, Marksist kuşaklar, değişik yöntemlere, örgütsel biçimlere başvurdular. Mustafa Suphi'nin girişimi, komünist partisini **dogrudan yasallaştırmak idiyse**, Ş. Hüsnü'den Hikmet Kıvılcımlı'ya, Aybar, Boran ve Aren'den Ahmet Kaçmaz'a kadar uzanan Marksist hareketin temsilcilerinin girişimleri, koşulların dayattığı bir başka yol izlemiş, komünist partisini **dolaylı yasallaştırma** amacına yönelmiştir.

Yasallaşma helezonunda yeni kıvrım

1921'de başlayan yasallaşma süreci, tarihsel olarak bir helezon çizdi. M.Suphilerin trajik sonuç veren dolaysız yasallaşma girişimini, hepsi de antikomünist yasakların kurbanı olan dolaylı yasallaşma girişimleri izledi ve Sargın'la Kutlu'nun girişimi ile, şimdi biz, helezonun yeni bir kıvrımı anlamında, sürecin başlangıç noktasına, dolaysız yasallaşmaya geldik, dayandık.

M.Suphilerin girişimi, bir bakıma, Paris komünarlarının kaderiyle benzeşti. Onlar da, olanaksızı olanaklı kılmaya çalıştılar. Yeni tarihsel kıvrımda, hem uluslararası koşullar, hem de bu koşulların doğrudan etkisi altında oluşan ülke içi durum, 1921 ile kıyas kabul etmez ölçüde farklıdır. Bizim kanımıza göre, **komünist partisini dogrudan yasallaştırma görevi bütünüyle olgunlaşmıştır.** Öyle ki, onu şu ya da bu biçimde ertelemek, çürümeye götürür. Nasıl bir sonuç alacağımız, bugün yürütülen mücadelenin "iç" güçlerine, bu güçlerin yaygınlığına, eylemlerinin birlikteliği ve derinliğine bağlıdır. İç güçlerden, tırnak içinde rastlantıyla söz etmiyorum. Kanıma göre, çelişkili, fakat karşılıklı bağımlılık içindeki dünyamızda, artık iç ve dış dinamik kavramları arasındaki ilişki içiçe geçişle belirleniyor ve bu kavramlar yeni bir içerik kazanıyor.

Yasallaşma süreci helezonunda yeni kıvrıma dönüp dolaşıp varışımız, elbette ani bir kararın ve eylemin, yani 16 Kasım 1987'de N.Sargın ve H.Kutlu'nun ülkeye gidişlerinin sonucu olmadı. Türkiye'de Marksist hareket, 1980 darbesinden kısa bir süre sonra yasallaşmanın yollarını aramaya başladı. TKP ve yasal partiyi ilke olarak reddeden bazı çevreler dışında, birçok Marksist parti ve çevre yasal parti meselesini gündeme getirdi. TİP, TSİP, SDP, TİKP, Birikim v.s. çevrelerinden arkadaşlar, açtıkları tartışmayla tarihimizin en ağır döneminde **yeni bir durum** yarattılar. Bu, yasallaşma sürecinin darbe sonrasında başlamasına yol açmıştır.

Bir bakıma bu dönem, 1980 sonrası yasallaşma sürecinde ilk aşamayı oluşturmuş ve **bu aşama**, esas olarak, düşünülenden bir hayli farklı şekilde de olsa, bir yasal partinin kurulmasıyla daha sonra da bu partinin, yani SP'nin Anayasa Mahkemesi tarafından onay-

lanması ile **tamamlanmıştır** kanısındayım. Bu ilk aşama, kaba antikomünizmin saldırısını durdurmaya katkıda bulunmuştur.

16 Kasım eylemi ile, yeni bir aşamaya girdiğimizi sanıyorum. Bana öyle geliyor ki, bu aşamanın içeriği, **yeni tutuculuğun 12 Eylül'den çıkışı süründürme politikasıyla, demokratik güçlerin bu çıkışı hızlandırma politikası arasındaki mücadele** ile belirleniyor. Ve KP'nin doğrudan yasallaşması, bu mücadelenin, şu anda en önemli amaçlarından birisini oluşturuyor. 16 Kasım eyleminin antikomünist yasaklara son verme sürecini hızlandırıcı etkisini görmezlikten gelmek, herhalde doğru olmayacaktır. O nedenle bu eylem, Türkiye'nin 12 Eylül'den yeni tutucu çıkış yoluna karşı, demokratik alternatifin, belirli bir alanda hayata geçirilmesi amacına yöneliktir, demek yanlış olmasa gerektir.

Soruna böyle yaklaşmak, yasallaşmaya ilişkin tartışmayı, **solun iç meselesi olmaktan çıkartmak** bakımından, sanırım büyük önem taşıyor.

Hukuk devleti için yasallaşma

Bir yasal partiyle demokratikleşme sürecini hızlandırmak mümkün değil mi? Daha ne kadar bekleyeceğiz? Böyle sorular sorulmaktadır.

Şöyle bir karşılaştırma yapabiliriz: SP'nin kurulması, bu partinin demokrasi mücadelesinde takınacağı tutum, girişeceği eylemlerin derinliği ölçüsünde, 12 Eylül'den çıkış sürecini elbette hızlandırabilir, eğer bu parti KP üzerindeki yasağa karşı mücadeleyi yoğunlaştırırsa, demokratikleşme sürecine katkıda bulunabilir. Fakat bu partinin kurulması, üst yapıda, devletin geleneksel antikomünist yasaklar sisteminde **nitel bir değişime** yol açmamıştır. Benzer partilerin kuruluşu da, bu anlamda farklı bir sonuç doğurmayacaktır. Şu anda kim SP'ye karşı tertipler peşinde koşulmadığını, bu partiyi gelecekte kapatmak için 141-142'yi ihlâl ettiğine dair kanıtlar icat etmeye çalışılmadığını iddia edebilir? Bu gibi işlerle ilgili aygıt ayaktadır ve mevcut hukukî sistem, antikomünist yasaların varlığı, bu aygıtın karanlık faaliyetine meşru bir temel sağlamaktadır.

Oysa 12 Eylül'ün yarattığı baskı aygıtını ortadan kaldıramayan demokratik güçlerin önünde duran günümüzün devrimci görevi, bu aygıtla, deyim uygunsa gizli iktidar odağıyla, hukukî üst yapı arasında mümkün olabilen en keskin çelişkiyi yaratmak, bu çelişkinin baskıcı aygıt ya da gizli iktidar odağı aleyhine, kitlesel mücadeleler vasıtasıyla çözümünün şartlarını sürekli olgunlaştırmaktır diye düşünüyorum. Antikomünist yasakların sona erdirilmesi; işkenceci kadroları, 141-142 uzmanları, "K" masaları, gizli komünist faaliyetlerini açığa çıkarmakla görevli ajan şebekeleri ve bizzat yasal örgütleri gizli komünist faaliyete itmekle görevli ajan-provokatör ağları ile, gizli iktidar odağının önemli bir bileşenini, mevcut hukuk sistemiyle karşı karşıya getirecektir. Bu urun devlet hayatından sökülüp atılmasına elverişli şartların yaratılması, kendi başına büyük bir önem taşıyacaktır. Bu uğurdaki mücadelenin devrimci içerik taşıdığına inanıyorum. Onun amacı, keyfî iktidardan (keyfî baskı ve keyfî özgürlük sisteminden) **hukuk devletine** doğru ilerlemektir. Hemen ilâve edeyim ki, saflarımızda devrimci heyecan yaratmasa da, hukuk devleti ilkesi, bugünden sosyalizm kuruculuğu boyunca hayata geçirilmesi gereken temel bir mücadele hedefidir.

Ne kadar bekleyeceğiz?

Kuşkusuz bu hedefe varma adına, Marksist hareketi beklemeye sürüklemek doğru olamaz. Çünkü, bu hedef bekleyerek gerçekleştirilemez. Fakat somut durumun özelliği, (devletin resmi antikomünist "sonuna kadar yasak" doktrininden vazgeçmesi, Marksist birliğin vazgeçilmez bir parçası olan TBKP'nin 16 Kasım eylemiyle giriştiği mücadelenin yok sayılamayacağı, uluslararası dayanışmanın aldığı yön gibi faktörler de hesaba katılmalıdır) tarafların konumlarını uyumlaştırmayı, hem **süreci hızlandırıcı**, hem de **Marksistlerin birleşik hareketini bekleme durumundan kurtarıcı** çözüm yollarını birlikte bulmayı gerektiriyor.

Böyle çözüm yollarının ipuçları, kanımca göre, artık ilgili taraflarca verilmiştir. 141-142'nin kalkışını beklemeden, en geniş Marksist çevrelerle birlikte yasal KP amacına varacak bir **"girişim"**'i başlatma yaklaşımı, TBKP liderlerince açıklanmıştır. TBKP-TSİP arasında imzalanan son protokolde, programatik konulardaki tartışmayla bağlı olarak başlatılacak bir **"girişim"**'i, ülke çapında yaymaktan söz edilmiştir. Gerek A.Kaçmaz, gerek "yasal parti" öneren bazı arkadaşlar, böyle bir partinin bir oldu bitti şeklinde kurulmayacağını, ciddi hazırlıkları gerektireceğini açıklamışlardır. Bütün bunlar ortak çözüm üretme olanaklarını gösteriyor.

Bu ortak çözümde "girişim" kavramı kilit öneme sahiptir. Yurt içinde ya da yurtdışında, tutuklu ya da özgür, henüz yasal parti kurma hakkından yoksun bırakılmamış ve belirli parti ya da çevrelerin desteğine sahip marksist kişilikler ortak bir girişimi başlatamaz mı? Bu soruya, ne mutlu ki, hiç kimse hayır yanıtını vermemiştir.

Optimal zaman: Girişimin ortak iradesi

Tartışmalar boyunca farklı görüşlerin ortak yanlarından hareket ederek, kendimce, bundan sonraki yasallaşma sürecini düşsel olarak tasarlamaya ve optimal zaman meselesinde bir sonuca varmaya çalışacağım.

Yukarda belirttiğim türden bir girişim merkezi düzeyde ortaya çıkabilir. Bu girişimin, bugünkü yasal mevzuata uygun yürütüleceği gelecekte ise bu girişimin, hükümet tarafından söz verilen yasal değişikliklerle oluşacak mevzuata uygun bir partiye dönüşeceği en başta açıklanabilir.

Böyle bir girişim yurt ölçüsünde "yaygınlaştırılabilir". Bu yaygınlaştırma, merkezi girişim tarafından **yukardan aşağıya** doğru olabileceği gibi, bu merkezle -onun eşgüdümünde ve manevi otoritesi altında- ilişki kurmayı kabul eden grupların **aşağıdan yukarıya** özerk yapılanmaları yoluyla da sağlanabilir. İsteyen her çevreden Marksistler, ister **başkalarıyla birlikte**, ister **kendi çizgilerine yakın olanlar**la birlikte, tıpkı merkezî girişimin yasal gerekçesiyle, yerel girişimler oluşturabilir.

Merkezî ve yerel düzeylerde **program tartışması**, O. Sakalsız'ın önerdiği gibi değişik biçim ve yöntemlerle merkezi ya da desantralize tartışılabilir. Her somut politik gelişme karşısında merkezi ya da yerel girişimler, kendi konumlarını belirleyebilir, bunları kamu oyuna açıklayabilir. Ortak tutuma ulaşılan konularda yurt çapında, ulaşılamayan durumlarda yerel düzeylerde tüm girişimler, takındıkları tutum temelinde **yasal eylemlere** katılabilir, girişebilir, bunun yasal yollarını bulabilirler. Bu yolla genel hareket işçi direnişleri, laisizm yanlısı eylemler v.s. karşısında sessiz kalmamış olur.

Fakat hepsi ortak olarak, mutlaka, girişimin amaca ulaşması için **antikomünist yasaklara karşı** maksimum güçlerle mücadeleyi sürdürürler.

Ne zamana kadar? Optimal zaman, bana kalırsa ne erken seçim tarihidir, ne de parlamentoda antikomünist yasaklarla ilgili konjonktürel gelişmelerdir. Seçim tarihini tayin edenlere ve parlamentoda neyi ne zaman yapacaklarını bize sormadan karar verenlere karşı ültimatom veremediğimiz sürece, böylesi bir yöntemi birbirimize karşı herhalde kullanmamak durumunda olmalıyız.

Benim görüşüme göre, **programatik görüşlerde ve parti anlayışında asgari görüş birliği** sağlamak için elden gelen her şeyin yapıldığına; **antikomünist yasakların kaldırılması** için elden gelen her şeyin yapıldığına; **en geniş Marksist çevreleri bu girişime çekmek** için elden gelen her şeyin yapıldığına; ve **girişimlerin kitleselleşmesi** için elden gelen her şeyin yapıldığına, **girişime katılanların ortak ya da büyük çoğunlukla ikna olmasına kadar geçecek** zaman, herhalde, optimal zamandır. Somut olarak bu zaman kaç ay ya da yıl sürer sorusu, bir dizi nesnel faktöre ve bizlerin kararlılığına bağlı olarak pratik içinde yanıt bulabilir.

"Daha ne kadar bekleyeceğiz" sorusunun muhatabını, solun içinde aramak yerine, gerçek muhatabına hep birlikte çevirmek ve "ANAP hükümeti verdiği sözü ne zaman yerine getirecek" diye sormak gerekmez mi?

Tüm Marksistlerin haklı olarak yanıtını aradıkları "daha ne kadar bekleyeceğiz" sorusunun muhatabını, solun içinde aramak yerine, gerçek muhatabına hep birlikte çevirmek ve "ANAP hükümeti verdiği sözü ne zaman yerine getirecek" diye sormak gerekmez mi? Bu soruyu sormanın tam zamanıdır, bu soruya istediğimiz yanıtın verilmesi için kolları sıvayıp -benim düşsel önerim kabul edilmese bile- harekete geçmenin tam zamanıdır. ■

Prof.Dr.Zafer Üskül

BAŞARISIZ DARBENİN ARDINDAN

Rejimi darbeden kurtaran "demokrasinin teminatı" silahlı kuvvetler, rejime "sıkıyönetim" eliyle müdahale etmekten kaçınmıyordu. Bu da parti sözcülerinin tepkisini çekiyordu.

Silahlı Kuvvetler'in 27 Mayıs 1960'ta rejime müdahalesi, 15 Ekim 1961'de yapılan seçimlerle son bulmadı. Hiçbir partinin tek başına çoğunluğu sağlayamadığı bu seçimlerin ardından, dört yılda dört koalisyon hükümeti ülkeyi yönetmeye çalıştı. Ancak, askerlerin siyaset üzerindeki gölgesi hiç eksik olmadı. Tersine, iki kez doğrudan müdahale denemesine tanık olundu. 22 Şubat ve 21 Mayıs.

22 Şubat 1962'deki başarısız darbesinin ardından affedilen Albay Talat Aydemir ve yandaşları, şanslarını bir kez de 20/21 Mayıs 1963 gecesi denediler. Darbe bu kez de başarısız oldu ve sıkıyönetim ilan edildi. Darbeyi önleyen "Ordu", demokratik rejimin teminatı sayıldı.*

> **"İstanbul'da sıkıyönetim komutanlığının gazete kapatmaktan ve bazı şoförleri Trafik Kanunu'na aykırı hareket etti diye Balmumcu'ya sevketmekten başka bir icraat yaptığına şahit olmadım."**

İnönü'nün başkanlığındaki CHP-YTP- CKMP ve bazı bağımsızlardan oluşan koalisyon hükümetinin sıkıyönetim kararı anayasaya uygundu. Ülkede, anayasal düzeni değiştirmek isteyen bir silahlı ayaklanma söz konusu olmuştu. Darbeciler tutuklandı, hükümet güçleri duruma hakim oldu.

Bu yüzden de, sıkıyönetimin TBMM'de onaylanması sorun yaratmadı. Tüm partiler sıkıyönetimi onaylıyordu.

Başbakan İnönü'nün deyimiyle kısa sürmesi beklenen ve bir ay için ilan edilen sıkıyönetim beklenenin tersine, altı kez iki ay süreyle ve son olarak yedinci kez bir ay süreyle uzatılmak üzere TBMM'nin önüne getirildi.

Ankara, İstanbul ve İzmir'de ilan edilen sıkıyönetim, İzmir'de beş ay sürdükten sonra 20 Ekim'de, Ankara ve İstanbul'da ise ilan edildikten 14 ay sonra 20 Temmuz 1964'te sona erdi.

Sıkıyönetim döneminde, ülke iki seçim yaşadı: 17 Kasım 1963 yerel seçimleri ve 7 Haziran 1964 senato kısmi seçimleri. Sıkıyönetim altında geçen ve partilerin siyasal çalışmalarına sıkıyönetim komutanlıklarının sık sık müdahale ettikleri iki seçim. Rejimi darbeden kurtaran "demokrasinin teminatı" silahlı kuvvetler, rejime "sıkıyönetim" eliyle müdahale etmekten kaçınmıyordu. Bu durum ise siyasal parti sözcülerinin tepkisini çekiyordu. TBMM'de, sıkıyönetimin uzatılması görüşmelerinde, Millet Partisi sözcüsü Ömer Zekai Dorman yakınıyor: **"Gayet ehemmiyetsiz sebeplerle gazete kapatmak suretiyle, basın üzerindeki sindirme politikasının idamesi kâfi görülmemiş, siyasi faaliyetlere de sebepsiz müdahaleler yapılmıştır... Bunun en yeni örneği, 10 gün evvel Ankara ili dahilinde parti kademe kongrelerinin hiçbir sebep gösterilmeden yasak edilmesidir"**. CKMP Milletvekili Kadircan Kaflı eleştirirken sorguluyor: **"Sıkıyönetim tatbikatı hatalı olarak devam etmektedir. İstanbul ve İzmir'de sıkıyönetim gayet isabetli bir kararla gece yasağını kaldırmış, Ankara'da ise parti kongrelerini yasak etmiştir. Parti kongreleri, demokratik rejimin ve milli iradeyi gerçekleştirmenin temel çalışmalarındandır... Sıkıyönetim, demokratik rejimi ve milli iradeyi korumak için midir, yoksa felce uğratmak için midir?"**

Uzatma tartışmaları

Sıkıyönetimin uzatılması, her defasında TBMM'ye bir hükumet tezkeresiyle ve gerekçesiz olarak getirildi. Hükümet, sıkıyönetimi uzatma isteğinin gerekçesini, muhalefetin tüm ısrarlarına karşı açıklamaktan her defasında kaçınmaya çalıştı. Hükümet üyeleri, muhalefetin ısrarlı zorlamasıyla, ancak görüşmelerin sonlarına doğru görüşlerini belirttiler. Bu durumda, muhalefetin sıkıyönetime tepkisi, uzatma talepleri birbirini izledikçe kuşkusuz artıyordu.

Hükümetin söylediği şey şuydu: Yargılamalar daha bitmedi. Darbenin uzantıları daha tasfiye edilmedi. Sıkıyönetimi bir kez daha uzatalım. Açıklama bu kadardı. Ya hükümetin bildiği bir şeyler vardı ama TBMM'ye açıklamaktan çekiniyordu ya da muhalefetin eleştirilerinde belirtildiği gibi, ülkeyi sıkıyönetim ile yönetmek hükümete kolay geliyordu.

Sıkıyönetimi en başta savunan CHP, uzatma gerekçesi olarak yargılamaların devam etmekte olduğu olgusunun yanı sıra, tuhaf bazı gerekçeler de gösteriyordu. CHP Sözcüsü Coşkun Kırca şöyle diyordu: Sıkıyönetimin uzatılmasını yalnızca muhakemelerin devam etmekte oluşundan değil **"fakat bu konuda bir Milli Güvenlik Kurulu'nun, bir Bakanlar Kurulu'nun icra mesuliyetini üzerine almış üyelerinin hüsnüniyetlerine tam olarak inanmak suretiyle kabul ediyoruz"**. Coşkun Kırca, zaman zaman eleştirileri tehditle karşılamaktan da kaçınmıyordu. Yeni bir Sıkıyönetim Kanunu yapılması gerektiğini savunan Ali Naili Erdem'e karşı Kırca'nın şu yanıtı çok ilgi çekici: **"Mevcut Örfi İdare Kanunu'nda yer alan hak ve hürriyetleri kısıtlayıcı hükümlerin ve bu hükümlere istinaden sıkıyönetim komutanlıklarınca ısdar olunan tasarrufların Anayasa'ya aykırı olabileceği şüphesinin, hiçbir suretle efkarı umumiyemizde yer almaya hak kazanmayacak, yersiz ve tehlikeli (?) bir şüphe olduğu kanaatindeyiz."**

Sıkıyönetim yasasını ve bu yasaya dayalı uygulamaları eleştirmek, hem de TBMM'de eleştirmek tehlikeli sayılıyor!



▲ ***21 Mayıs darbe girişiminin sanıkları.*** *Önde, Talat Aydemir, Fethi Gürcan, Rıfkı Erten, Turgut Alpagut, Bahtiyar Yalta, Tevfik Ünlüer.*

Eleştiriler en çok sıkıyönetimin uzatılması için geçerli bir gerekçenin bulunmayışı noktasında yoğunlaşıyor. Yargılamaların devam etmekte olmasının sıkıyönetimin uzatılması için bir gerekçe oluşturamayacağı, Anayasa'da böyle bir gerekçenin yer almadığı parti sözcülerince dile getiriliyor.

Başka bir eleştiri, yürürlükteki Sıkıyönetim Yasası ile ilgili. Özellikle Adalet Partisi, bu yasanın yeni anayasaya aykırı olduğunu, bu yüzden de 1961 Anayasası'na uygun bir Sıkıyönetim Yasası yapmak gerektiğini ileri sürüyor. Bu eleştiri başka üyelerce de paylaşılıyor. Hatta, kontenjan senatörü Burhanettin Uluç, Sıkıyönetim Kanun Tasarısı'nı TBMM'ye getirmeyen hükümeti "ihmal suretiyle anayasayı ihlâl" suçunu işlemekle suçluyor. Daha demokratik bir Sıkıyönetim Yasası talebini CHP reddediyor.

CHP, sıkıyönetim ilan edilmişken, bu fırsattan yararlanarak "solcuları ve bölücüleri" de izlemek ve ortaya çıkarmak istiyor. Gerçi, bu doğrultuda istekler CHP dışından bazı üyelerden de geliyor. Örneğin, Kastamonu Milletvekili (CKMP, daha sonra MHP) İsmail Hakkı Yılanlıoğlu şöyle diyor: "**...meşru nizam aleyhinde faaliyet gösteren gizli ve açık teşekküller ve şahıslar ele geçirilmeli ve haklarında gereken muamele yapılmalıdır... Bu türlü bozguncu faaliyetleri tahrik ve neticede demokratik nizamı sarsmak ve yok etmek için komünistlerin de gayret sarfettikleri bir hakikattir. Hükümet bu hainlerin melanet yuvalarını acaba tespit edebildi mi?**" Sıkıyönetim uygulamalarını şiddetle eleştiren ve demokrasi savunuculuğuna soyunan CKMP'li Kadircan Kaflı, "**Sıkıyönetim hiç olmazsa sosyalistlik, Atatürkçülük, ilericilik maskeleri altında memleketi içinden yıkmaya çalışan aşırı sol cereyanlarla meşgul olsaydı**" diye yakınıyor. Ama, CHP sözcüleri ve CHP'li bakanlar bu üyeleri yatıştırıyor: Milli Savunma Bakanı İlhami Sancar, sıkıyönetimi savunan sözlerine şunları ekliyor: "**Ayrıca, aşırı solculardan bir grup da bütün vesikalarıyla birlikte ele geçmiş bulunmaktadır**". Bu sözler, TBMM'de alkışlar ve bravo çığlıklarıyla karşılanıyor.

İyi de, sıkıyönetim solcuları yakalamak için mi ilan edilmişti, bunun için mi uzatılıyor? Bu soruyu AP adına İhsan Sabri Çağlayangil soruyor: "**Sayın Milli Savunma Bakanı mevcut şartlara ilave olarak birtakım aşırı sol cereyanların mevcud olduğundan ve bu hususa ait ifşası şimdilik mümkün olmayan tahkikat cereyan etmekte bulunduğundan, aynı zamanda da Mamak sanıklarını kurtarmak için bazı teşebbüslerin tevatüren şayi olduğundan bahsettiler... Acaba Örfi İdare rejimi mevcud olmasa idi de hükümet, yüksek huzurunuza 'aşırı sol cereyanlar var, ben bunları bastıramıyorum, Örfi İdare ilan edelim' diye gelse idi bu kararı verecek miydik?.. Örfi İdare muayyen zabıta vakaları için müracaat edilecek bir rejim değildir**".

Bütün eleştirilere karşın, İnönü hükümetleri, sıkıyönetimi uzatma taleplerini TBMM'de kabul ettirmeyi başarıyorlar. Eleştiriler boşuna. Bunu en iyi, o dönemde AP Adana Milletvekili olan Hasan Aksay'ın konuşması yansıtıyor: "**Muhterem arkadaşlar, madem ki çok sinirleniyorsunuz; o halde bir daha sizleri sinirlendirmemek ve huzurunuza gelmemek için, eğer sayın İnönü hükümette kalırsa, tekrar uzatılacak olan Örfi İdare konusunda da konuşmamak için, şimdiden iki ay sonraki uzatma teklifinin de aleyhinde olduğumu arz eder hürmetlerimi sunarım**". Bu konuşmadan sonra, sıkıyönetimin iki kez daha uzatıldığını belirtelim.

Uygulamalar

Sıkıyönetim Yasası'na göre, sıkıyönetim komutanlıklarının yayınladıkları bildiriler, uyulması zorunlu kurallardır. Bunlara uyulmaması durumunda uygulanacak müeyyideler yasada öngörülmektedir. Böyle olunca, bir sorunun yanıtlanması gerekiyor: Sıkıyönetim komutanlıkları, kural koyarken, sıkıyönetimin ilanı gerekçesiyle sınırlı mıdırlar yoksa yaşamın her alanını düzenleyebilirler mi?

21 Mayıs 1963 günü, sıkıyönetim, anayasal düzene karşı silahlı bir ayaklanmanın olması üzerine, bu ayaklanmayı önlemek, durumu eski haline döndürmek üzere ilan edilmiştir. Durum böyleyken, sıkıyönetim komutanlarının uygulamaları ne yöndedir?

Sıkıyönetim komutanlıklarının bildirileri gözden geçirildiğinde, sıkıyönetim ilanına neden olan olayların bastırılması ve durumun olağana döndürülmesi amacını taşıyan bildiriler yanında, bununla hiç ilgisi olmayan alanların da düzenlendiği görülüyor. Örneğin, sıkıyönetimin ilan edildiği gün, Ankara'da, Sıkıyönetim Komutanı Cemal Tural uyarıyor: "**Partilerin, siyasi ve diğer cemiyetlerin ve basının dikkatli olmalarını ve halk efkarını bozucu görülecek tutumları karşısında faaliyetlerine son verileceğinden ve kanuni kovuşturmaya da geçileceğinden, haberli bulunmalarını tavsiye ederim**" (3 numaralı sıkıyönetim bildirisi). Korgeneral Cemal Tural, gazetelerin "bağıra bağıra satılması"ndan hoşlanmıyor (6 numaralı bildiri) ve yayaların yürüyeceği yeri belirliyor (7 numaralı bildiri).

İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Refik Yılmaz, gazetelerin baskı sayısını, kullanacakları harflerin büyüklüğünü belirliyor, "**sürmanşet, dişi klişe, espaslı manşet, dört sütundan büyük resim kullanmak yasaktır**" diyor (5 numaralı tebliğ).

Örnekler çok. TBMM üyeleri bu tür uygulamalardan yakınıyorlar. İ.H. Yılanlıoğlu, "**İstanbul'da sıkıyönetim komutanlığının gazete kapatmaktan ve bazı şoförleri Trafik Kanunu'na aykırı hareket etti diye Balmumcu'ya sevketmekten başka bir icraat yaptığına şahit olmadım**" diyor. Senatör Esat Çağa, "**Örfi İdare'nin bilet karaborsacılığı ile dahi uğraştığını, yolların yapımı ile dahi iştigal ettiğini gazetelerden okuyunuz**" uyarısıyla sıkıyönetimi uzatmaya karşı çıkıyor.

Kısacası, sıkıyönetim komutanlıkları, sıkıyönetimin ilanı gerekçesiyle kendilerini bağlı saymıyorlar.

21 Mayıs 1963 sıkıyönetimi, başarısız bir askeri darbenin ardından ilan edilmişti. Darbeler başarısız da başarılı da olsa ardından sıkıyönetim geliyor. ■

** Bkz.: Zafer Üskül, "Rejimin Teminatı Ordu mu, Millet mi?", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Mart, 1989, S.105, s.41-42.*

Malûmu ilâm ama ne çare ki zorunlu bir yazı

SPARTAKÜS OLMAK

Sorun, Türkiye'de sosyalizmin objektif ön şartlarının varolup olmadığı değil, emekçilerin iktidarına giden yolun nasıl döşeneceğidir. İktidarı kestirilebilir bir gelecek için zayıf ihtimal haline getiren, karşı karşıya bulunduğumuz problemlerin ciddiyetidir, ağırlığıdır.

Görüş'ün Nisan 1989 sayısında yayımlanan yazımda, dünyanın kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecini **genel** hatlarıyla tasvir ederken, mealen "ister devrimci, ister barışçı yoldan dünyanın pek çok ülkesinde işçi sınıfının iktidarı ele geçirme ihtimalinin, kısa ve orta vadede bir hayli zayıf olduğunu" söylüyordum. Kanımca ülkemiz de burada zikredilen "dünyanın pek çok ülkesi"nden birisi. Şimdi de "**genel** geçiş sürecinde" Türkiye **özelinin** yerini ve gelişme doğrultusunu kısaca tartışmak istiyorum.

Madem ki ülkemizde bir emekçi iktidarı, şimdiden kestirilemeyecek uzun bir vadeye kalıyor, sosyalizm hedefli projeler yapmamız ve örgütlü siyasi mücadelemizi böyle projeler üzerine temellendirmemiz çelişki olmuyor mu? Bir başka deyişle, **kestirilebilir gelecekte** gerçekleşmeyecek bir hedefi programımıza temel edinmemiz inandırıcılıktan uzak olmaz mı? Dolayısıyla bu gibi projeler işçi sınıfına, emekçi yığınlara hitap kabiliyetimizi azaltmaz mı?

Elbette "daha realist" hedeflerimiz de olmalı. Ancak bir şartla: Emekçi halkın iktidarını esas programatik hedef almak ve öteki hedefleri bu hedefe bağımlı olarak uyumlaştırmak. Bu olmadan gerçek anlamda bir işçi sınıfı partisi oluşturulamaz.

Hemen altını çizeyim ki, sosyalizm hedefli projemiz Türkiye'nin mevcut düzeninin **yegâne gerçek alternatifidir;** üstelik hemen bugün için **geçerli** ve **mümkün** bir projedir. Farzımuhal, emekçi yığınlar sosyalizm hedefli projemizi bir gecede benimseseler ve yarın Türkiye'de bir emekçi iktidarı gerçekleşse, mevcut ve oluşabilecek tüm handikaplara rağmen ülkemizin içine gireceği gelişme süreci, şu andaki düzenin işaret ettiğinden kat be kat daha sağlıklı, çalışan insanların geleceği açısından çok daha umut verici olacaktır. Bu bir kehanet değildir. Dünyada mevcut sosyalist uygulamaların en az başarılısının dahi, o ülkenin kapitalizm altında kalmış olması haline kıyasla daha tercih edilir olduğunu, her aklı başında emekçi takdir eder. Kısası, Türkiye'de, daha bugünden, sosyalizme giden alternatif projemizin uygulanabileceği objektif temel mevcuttur. Bu sadece benim görüşüm ya da inancım değildir. Türkiye'de 60'lı yıllardan beri faaliyet gösteren devrimci parti ve akımların hemen tamamının emekçi karakterli iktidarları öngören projelere sahip olmaları, görüşümün çok sayıda solcu tarafından da paylaşıldığının kanıtıdır.

Kaldı ki mevcut düzenin, sosyalizmce değiştirilebilir olduğunun en **muhkem** kanıtı, yıllardır solcular üzerinde estirilen terördür. Hukuk ucubeleri 141 ve 142'nin hem de süreç boyunca teşdit edilerek, hatta en sonunda "anayasal" hüküm haline getirilerek muhafaza edilmeleri boşuna değildir. Burjuvazi ve onun yandaşları, kendi sahibi oldukları düzenin hiç de sağlam olmadığının ve emin bir gelecek vadetmediğinin hep farkında olmuşlardır. Tabii bu dediğimden, sözgelimi 141 ve 142 kaldırıldığında, egemen güçlerin artık mevcut düzenin sağlamlığına güven getirmiş olacakları anlamı çıkmaz. Hem 141- 142, düzen değişikliğini önlemenin tek müeyyidesi değildir; ayrıca bir takım haklar -çoğu zaman olduğu gibi- hakim sınıflara rağmen, mücadele sonucu kazanılırlar.

Sorun, Türkiye'de sosyalizmin uygulanabilirliğinin objektif ön şartlarının varolup olmadığı değil, sosyalizmi uygulayacak toplumsal güçlerin iktidara nasıl hazırlanacağı, emekçilerin iktidarına giden yolun nasıl döşeneceğidir. İşte emekçi karakterli bir iktidarı kestirilebilir bir gelecek için zayıf ihtimal haline getiren, bu konuda karşı karşıya bulunduğumuz problemlerin ciddiyetidir, ağırlığıdır.

Bir örnek olsun diye alalım işçi sınıfımızın durumunu.

Eğer iktidarın ele geçirilmesi, şu veya bu yoldan, ama mutlaka yığınların eseri olacaksa, işçi sınıfının bu mücadelede tayin edici rol oynaması gerekecektir. İktidarın ele geçirilmesi, her şeyden önce, bu uğurda mücadele edenlerin, böylesi bir hedefin **olabilirliğine** inanmalarını, **kendi güçlerine güvenmelerini** önvarsayar. Bu noktada Türkiye işçi sınıfı bir hayli **eksikidir.** İlk başta kendilerinin toplumda ayrı bir sınıfı meydana getirdiklerinin bilincine sahip işçiler, sınıf içinde azınlıktadırlar. Dahası, sosyal statüsünü, kabullenmekten öteye **benimseyen**, işçi olduğu için eziklik duymayan, işçi olmanın vakarıyla davranan işçiler daha da azınlıktadırlar. Burada vülger bir uvriyerizm yaptığım zehabına kapılınmasın. Kuşkusuz - hele bizimki gibi bir ülkede- en ağır çalışma şartları altında ömrünü heder eden işçilerin bu durumlarından memnun olmalarını ve işçilikten gurur duymalarını beklemek safdilliktir. Zaten böylesi bir beklenti doğru da olmaz. Çünkü işçi sınıfının tarihsel misyonu, sınıf olarak kendisinin inkârını da içerir. Yani işçi, kendisinin ve mensubu olduğu sınıfın sürgit böyle **ezilen ve sömürülen bir alt sınıf olarak kalmayacağının bilincine erdiği ölçüde** toplumsal statüsüne sahip çıkar, işçi olmaktan ötürü eziklik duymaz ve kendine, kendi sınıf gücüne güven duymaya başlar.

Ezilen, bastırılan, hor görülen bir sınıf mensupları, o sınıfın haksızlığa karşı mücadelesi için elbette güçlü bir potansiyel oluştururlar. Ancak bu potansiyelin haksızlığa karşı sesini yükseltmesi dahi bir mesele iken, onun kendisini mevcut düzenin egemenleriyle başedebilecek ve onların yerini alabilecek bir toplumsal güç olarak görmesi, bu potansiyeli oluşturan tek tek işçilerin kendilerini böyle algılayabilmeleri hiç de kolay değildir. Başlangıçta sözünü ettiğim yazımda da değinmiştim; burjuva devriminin motor gücü burjuvazi iktidarı ele geçirmeden önce, ekonomik temelde kapitalizmin boy atmasına paralel olarak, toplumda üst sınıflardan birisi haline gelir. Dolayısıyla da burjuvazinin, iktidara oynamak için kendi gücüne güvenmesi **dolaysız** gerçekleşir. Oysa işçi sınıfının böyle bir imtiyazı yoktur. O zaman da işçiler, toplumda alt sınıf mensubu olarak kalırlarken, kendi güçlerine güven duyacakları manivelalar yaratmakla yükümlüdürler. Bu manivelalar da, başlıca, **örgüt** ve **ideolojidir.**

İşçilerin kendi güçlerini denedikleri ilk örgütlenme biçimi bildiğiniz gibi sendikalardır. Sendikaların, modern toplumda işçinin kendi toplumsal konumunu olumlu bir şekilde kavramasında, kendine güven kazanmasında çok önemli işlevi olmuştur. Sözgelimi toplu sözleşme ve grev, işçinin burjuvazi karşısında kimliğini kazanmasına hizmet eden sendikal imkanlardır. Patronla -üst sınıfla- pazarlık edebilmek, bu pazarlığın sağladığı "biçimsel eşitlik" alt sınıf olmanın yol açtığı ezikliğin giderilmesinde azımsanmayacak rol oynar. Ve bu pazarlığın müeyyidesi olan grev, işçinin kendi gücüne güven duymasını, toplumsal kimliğinin belirginleşmesini daha geliştirir.

Burjuvaziye kafa tutabildiğini algılayan işçi sınıfı neden sürgit alt ve bastırılan sınıf kal-

maya mahkûm olduğunu sorgulamaya başlar. Kendine güveninin gelişmesiyle birlikte iktidar mücadelesi ve onun aracı olan **siyasi örgütlenme** alt sınıf için, bizzat bu sınıfın mensuplarının indinde **olabilirlik** kazanır.

Örgütlenmenin yanı sıra **ideoloji** de işçinin, kendini tanımasına, toplumdaki yerini kavramasına, en önemlisi sınıfının tarihi süreçteki işlevini görmesine yardımcı olur. Bu noktada **"ideolojinin, kitlelere malolduğunda maddi bir güç haline geleceğini"** ifade eden ünlü özdeyişi hatırlamanın sırasıdır. Hemen belirteyim ki, burada kastettiğim ideoloji Marksizm'dir. İşçi sınıfı adına ortaya çıkan başka ideolojiler de olabilir ve olmuştur da. Marksizm, esas işlevi yanı sıra bu ideolojilerin yanıltıcı ve saptırıcı etkilerine karşı da mücadele etmekle yükümlüdür.

Şimdi gelelim ülkemize. İşçi sınıfının gerek her türden örgütlenme, gerekse ideoloji açısından durumu malum. Ve "malûm"u "ilam"la sayfa doldurmanın yararı yok. Biraz realist olan herkes kabul eder ki, işçi sınıfının -ister sendikal, ister siyasi- örgütlenmedeki eksiklerinin giderilmesi, ideolojik seviyesinin yönlendirici bir seviyeye eriştirilmesi, kısa vâdede üstesinden gelinecek meseleler gibi görülmüyor.

İşçi sınıfımızın durumu böyle. Bir de iktidar mücadelesinde işçi sınıfının müttefiki olacak öteki emekçi sınıf ve tabakalar, örneğin şehir ve köy küçük burjuvası milyonlar var. Yine herkes teslim eder ki, bunların emekçi karakterli bir iktidara giden mücadeleye yığınsal boyutlarda kazanılmaları, işçilere kıyasla daha zordur. Bu hem mevcut örgütlenme seviyesi ve örgütlenmeye yatkınlık açısından böyledir, hem de küçük burjuvazinin özel mülkiyete düşkünlüğüyle, emekçilerin esas kurtuluşunun sosyalizmde olduğu gerçeği arasındaki çelişki yüzünden.

Bu tablo kimilerine karamsar gelebilir. Ne ki gerçek durum budur.

Madem ki gerçek durum bu, yani sosyalizme ilerleyecek bir emekçi halk iktidarı handiyse Kaf dağının arkasında, öyleyse kendimize daha **"realist"** hedefler seçmemiz doğru olmaz mı?

Elbette "daha realist" hedeflerimiz **de** olmalı. Ancak bir şartla: **İşçi sınıfının hedefler manzumesinin bütünlüğünü ve dahili bağlantılarını gözden ırak etmeden.**

İşçi sınıfı, ekonomik, sosyal, kültürel problemlerin açmazlaşarak ve devâsâ boyutlarda yığıldığı, kronikleşmiş buhrandan bir türlü kurtulamayan bağımlı ve tekelci kapitalist yapının sosyal ilerlemenin başlıca engeli haline geldiği Türkiye gibi bir ülkede, emekçi halkın iktidarını - isterse şimdiden kestirilemeyen bir vadede gerçekleşecek gibi gözükse de- **esas programatik hedef** almak ve öteki hedeflerini bu hedefe **bağımlı** olarak uyumlaştırmak zorundadır. Böyle yapılmadığı ve sınıfın iktidarı esas alınmadığı takdirde:

Her şeyden önce **gerçek anlamda bir işçi sınıfı partisi oluşturulamaz.** Parti, sınıfın çıkarlarını savunmanın en **yetkin** aracıdır. Sınıfın çıkarlarını savunmanın **amacı,** bu çıkarların **gereklerinin yerine getirilmesidir.** Kimi haklar vardır, muhalefette verilen mücadele ile de elde edilebilirler. Ama öylesine çıkarlar vardır ki, sınıfın **iktidara** gelmesi onların gerçekleştirilmelerinin ve korunmalarının **ön**şartıdır. Üstelik bu tür çıkarlar, sınıfın, örneğin sömürüden baskıdan kurtulmak gibi **asli,** yani emekçiler için hayati öneme sahip çıkarlardır. Bu tür çıkarlar hayata geçirilmedikçe, çalışan insanların toplumsal konumunda ve hatta gündelik hayatında **nitel** bir değişiklik sağlanmış olmaz. Demek ki sınıfın iktidarını programatik bir hedef olarak almayan bir örgüt her şey olur ama parti olamaz.

İşçi sınıfının, öteki sınıflardan bağımsız hattını izlemek tehlikeye düşer. Kendi sınıf iktidarını hedeflememenin doğal sonucu, başka sınıfların -Türkiye somutunda burjuvazi ve yandaşlarının- iktidarına razı olmak ve sınıfın çıkarlarını, bu şartlar altında savunmak demektir. Oysa gördük ki, kapitalizm altında ve burjuva iktidarların varlığında, istenirse koalisyon ortağı vb. olunsun, sınıfın çıkarlarının gerektirdiği köklü tedbirleri -örneğin üretim araçlarının özel mülkiyetten çıkarılmasını hayata geçirmek mümkün değildir. Ünlü **"işçi sınıfının kurtuluşu kendi eseri olmak zorundadır"** deyişi boşuna söylenmemiştir.

"Realist olma" hesaplarına rağmen realiteden hepten kopma tehlikesi ortaya çıkar. Emekçi halkın iktidarını hedeflemeyen bir partinin, işçilere, diğer çalışan insanlara ve en önemlisi kurtuluşu sosyalizmde arayan geniş bir potansiyele hitap kabiliyeti bir hayli zayıf kalır. **Siyasi parti,** ne türden olursa olsun, kamuoyunun kanısı uyarınca, **iktidar olmayı amaçlayan** bir örgüttür. Bu kanı doğrudur da. İşçilerin, öteki emekçilerin, sosyalizmi özleyen potansiyelin, sömürü ve baskıdan arındırılmış bir toplumu, buna varacak yolu başlatacak bir emekçi iktidarını gündemine almayan bir partiye, sırf günü birlik talepler, en iyi ihtimalle kapitalizm altında elde edilebilecek hakların azamisi için rağbet edecekleri hatta ilgi duyacakları bir hayli kuşkuludur. İnsanlar, hayatı daha çekilebilir kılacak haklar uğruna yürütülen mücadelenin, yarınki asli hedefe -o "yarın" isterse şimdiden kestirilemeyecek kadar ileride gözüksün- hizmet edeceğini bildikleri ölçüde, partiye sahip çıkarlar, mücadeleye canla başla angaje olurlar. **"Ben görmesem bile benim çocuğum görecek!"** inancı, yabana atılmayacak bir manevi güce ve hayatiyete sahiptir emekçi halk arasında.

Nihayet, olağandışı gelişmelere **hazırlıksız** yakalanmış olunur. Mevcut durumun kısa ve orta vadeye projeksiyonunda bir emekçi iktidarının gözükmüyor olduğu varsayımı kehanet olmasa da, toplumsal gelişmenin tekdüze olmayan yasaları tahtında yine de bir ölçüde kehanettir. Hele Türkiye gibi stabil olmayan bir ülkede yakın gelecekten ötesini kestirmek pek kolay değildir. Gerçi günümüzün küçülmüş dünyasında tek tek ülkelerin devinimlerinde dış şartlar da önemli rol oynamaktadır. Ama son kertede iç şartların belirleyici olduğu ilkesi doğruysa, Türkiye'nin emekçi bir iktidar için elverişli şartlara, uzak olmayan bir gelecekte gebe kalması ihtimali, zayıf da olsa mevcuttur. Pek bilindiği gibi, toplumsal gelişmelerin öylesine hareketlendiği durumlar olur ki, yığınlar nispeten kısa bir zaman aralığında, bilinç, örgütlenme, kendi gücüne güven vb. her bakımdan iktidarı alabilecek olgunluğa erişebilirler. İşte böylesi bir ihtimal dahi sınıfın, iktidar hedefini şimdiden amaçlamasını zaruri kılar.

Buraya kadar söylediklerim, yazının baş kısmında zikredilen, **sosyalizm hedefli projemizin, mevcut düzenin esas alternatifi olduğu, bu projenin uygulanabilmesi için objektif şartların bulunduğu ve sosyal ilerleme açısından Türkiye'ye en uygun gelişmeyi bu projenin mümkün kılacağı** teması üzerine şekilleniyor. Şayet bu varsayım doğru değilse, mevcut şartlarda esas alternatif emekçi halk iktidarında sosyalizme yürüyen bir düzen olmayıp, örneğin kapitalizmin ıslah edilerek, iyileştirilerek vb. sürdürülmesi ise ve işçilerin, çalışan kitlenin çıkarı böylesi bir gelecekte ise, o zaman iş değişir! Bu taktirde sorunun **ideolojik** muhtevasının bir başka boyutta ele alınması gerekir. Çünkü biliyoruz, dünya ölçeğinde kapitalizmin, tarih sarmalının bir üst kıvrımına doğru evrimleştiğini iddia eden tezler ileri sürülüyor ve tartışılıyor. Eğer böylesi tezler doğruysa, dünya kapitalist sistemine bağımlı olan Türkiye'de de mevcut kapitalizmin tarih sarmalında bir üst kıvrıma doğru tırmanmakta olduğunu düşünenler pekala çıkabilir.

Hemen belirteyim ki, tartışılmakta olan ve bu amaçla hazırlanmış bir tez üzerine program bina etmek bana ciddi gelmiyor. Yine de bu tezin doğru olduğunu, kapitalizmin hem dünyada, hem Türkiye'de daha gelişkin bir aşamaya evrimleştiğini farzetsek, bu durum işçinin artıdeğer sömürüsünden kurtulma isteğini ve bu uğurdaki mücadelesini ortadan kaldırmaz ki. Manifesto'nun kaleme alındığı tarihte de kapitalizm -hem de dört nala- gelişiyordu. Kapitalizm evrimleşerek sürecekse bile, işçi bir yandan bu "yeni" süreci âzami hak elde etmek için değerlendirirken, öte yandan da sınıfının iktidar hedefini esas alan mücadelesini sürdürecektir.

Kaldı ki, kapitalizmin tırmandığı tarih sarmalının sonu yoktur. O zaman da kapitalizmi ıslah ederek sürdürme politikasının da sonu gelmez. Ve bu da bir "tez" olabilir. Ne ki bu "tez", bilindiği gibi hiç de yeni değildir. Ama hemen belirteyim ki, şayet bu tez dahi doğru olsaydı, yani kapitalizmin ilelebet payidar olacağı kanıtlansaydı, ben, Troçki'nin bir zamanlar, bir başka vesileyle söylediği gibi, Spartaküs olmayı tercih ederdim. ■

